

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

Michaela Boháčová

Československé legie ve Francii

Czechoslovak legions in France

Praha 2013

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. dubna 2013

Michaela Boháčová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu prof. PhDr. Jiřímu Pokornému, CSc. za vstřícnost, poskytnuté rady a připomínky.

Anotace

Tato práce se zabývá vznikem a působením československých legií ve Francii v období 1. světové války. Jejím cílem je vytvořit ucelený obraz legionářského hnutí ve Francii a upozornit na jeho význam.

V úvodu je popsána struktura práce a jsou zde představeny hlavní prameny a literatura. První část je věnována politicko-společenským událostem, které předcházely vzniku legií, stručně charakterizuje česko-rakouské a česko-francouzské vztahy před válkou a po jejím vypuknutí, zabývá se vznikem české politické emigrace a osudy „Roty Nazdar“. Druhá část mapuje již samotné působení čs. armády ve Francii – vznik armády, její organizaci, vojenský výcvik a válečné operace. Třetí část popisuje osudy legionáře Viktora Šambergera.

Klíčová slova

I. světová válka, čs. legie ve Francii, Československo, „Rota Nazdar“, Viktor Šamberger

Summary

This work deals with the formation and the actions of the Czechoslovak Legions in France in the period of the First World War. Its aim is to create a comprehensive picture of the legionnaire movement in France and to highlight its importance.

In the introduction, the structure of this work is outlined and the sources and literature are presented. The first part is dedicated to the political and social events that preceded the formation of the legions; the Czech-Austrian and Czech-French relations before the war and after the outbreak of the war are briefly described here; and the creation of the Czech political emigration and the fate of the „Company Nazdar“ are also dealt with. In the second part, the history of the Czechoslovak army in France – the foundation, its organization, the military training and the military operations are discussed. In the third part, there is given an account of the fate of the legionary Viktor Šamberger.

Keywords

World War I, Czechoslovak legions in France, Czechoslovakia, „Company Nazdar“, Viktor Šamberger

Obsah

1. ÚVOD.....	8
A) Odůvodnění výběru tématu.....	8
B) Struktura práce.....	8
C) Prameny a literatura.....	9
2. PŘED VZNIKEM LEGIÍ.....	14
2.1 Češi a Rakousko.....	14
2.1.1 Domácí protirakouský odboj.....	15
2.1.2 Vznik a činnost politické emigrace.....	21
2.1.3 Češi v rakousko-uherské armádě.....	29
2.2 Češi a Francie.....	37
2.2.1 Česká emigrace ve Francii před 1. světovou válkou.....	38
2.2.2 Krajanské hnutí na počátku války.....	43
2.3 „Rota Nazdar“.....	45
2.4 Bitva u Arrasu.....	49
3. ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE VE FRANCII.....	51
3.1 Vznik, organizace a správa čs. armády ve Francii.....	51
3.1.1 21. střelecký pluk (Pěší pluk maršála Foché).....	55
3.1.2 22. střelecký pluk (Pěší pluk Argonský).....	58
3.2 Válečné operace: Terron-Vouziers-Chestres.....	61
3.3 Oslavy konce bojů.....	66
3.4 Návrat do vlasti.....	68
4. Z DENÍKU LEGIONÁŘE VIKTORA ŠAMBERGERA.....	75
4.1 Z rodných Plas do války.....	75
4.2 Zajatecký život v Srbsku.....	78

4.3 Cesta přes Albánii.....	81
4.4 Asinara.....	83
4.5 Zajatecké tábory ve Francii.....	85
4.6 Vstup do čs. armády.....	89
4.7 Dvakrát do Paříže a zpět.....	91
4.8 Boje u Vouziers.....	92
4.9 Po boji.....	94
5. ZÁVĚR.....	97
6. Seznam použité literatury a pramenů.....	102
7. Seznam příloh.....	108
8. Přílohy.....	111

Úvod

A) Odůvodnění výběru tématu

Téma této bakalářské práce jsem si zvolila na základě zájmu o moderní historii, konkrétně 1. světovou válku. Přímé období vzniku a činnosti československých legií¹ ve Francii jsem se rozhodla zpracovat proto, že právě zde působil jako legionář můj pradědeček Viktor Šamberger, jehož osudem se budu v jedné části této práce podrobněji zabývat.

Toto téma navíc tvoří významnou kapitolu našich dějin. Zatímco v kontextu 1. světové války se činnost čs. legií v zahraničí zdá být pouhou epizodou, pro budoucnost českého a slovenského národa byl jejich vznik stěžejní. Právě legionáři totiž ve výsledku značně přispěli ke vzniku samostatného československého státu. Jejich zásluha však nebyla za minulého režimu oceněna, naopak bylo (s výjimkou druhé poloviny 60. let) usilováno o to, aby tato kapitola z národních dějin vymizela.² Přestože i dnes dochází k polemikám o významu legií, všeobecně se jejich působení řadí mezi události, na které může být náš národ hrdý.

B) Struktura práce

Práce je rozdělena na několik částí. V první části se budu zabývat událostmi, které předcházely vzniku čs. legií ve Francii. Jelikož se za budoucí osud českého (a slovenského) národa nebojovalo pouze v zákopech, ale také na poli diplomacie a politiky, zaměřím se na vznik a činnost protirakouského odboje na půdě domácí i zahraniční. Právě úsilí představitelů zahraničního odboje (především T. G. Masaryka, E. Beneše a M. R. Štefánika) vyústilo ve vznik samostatné čs. armády a nakonec i v mezinárodní uznání suverenity československého státu. Nastíním

¹Hned v úvodu je nutné upřesnit terminologii - označení československé legie (dále jen čs. legie) se totiž začalo používat až po konci války, sami legionáři se označovali jako dobrovolníci (v Rusku dobrovolci).

²GREGOROVIC, M. *První československý odboj (Čs. legie 1914-1920)*. H&H1992. S. 5.

zde také atmosféru mobilizace roku 1914 v českých zemích a postavení českého vojáka v rámci rakousko-uherské armády. Tato kapitola blíže osvětlí motivaci vojáků, kteří se rozhodli dobrovolně přejít k „nepříteli“ a později vytvořili základ legií. Dále se pokusím ve stručnosti zachytit zrod krajanského hnutí ve Francii a také osudy Čechů a Slováků, kteří hned na počátku války vstoupili do francouzské armády v rámci cizinecké legie a utvořili první československou vojenskou jednotku na území Francie, „Rotu Nazdar.“³

Druhá část bude zaměřena již na samotný vznik a působení čs. armády ve Francii. Větší prostor zde bude věnován především válečným operacím, během kterých čs. legionáři úspěšně bojovali po boku francouzské armády a přispěli tak k vítěznému završení bojů na západní frontě. Tato část bude zakončena stručným nástinem situace legionářů po oficiálním konci války, kdy bylo nutné chránit nově vzniklý, ve svých počátcích značně křehký československý stát.

Třetí část věnuji vylíčení válečných osudů mého pradědečka legionáře Viktora Šambergera. S pomocí jeho sepsaných vzpomínek se v této části pokusím pohlédnout na tehdejší události z úhlu obyčejného člověka, jehož osud několik let určovala válka. Také v ostatních částech práce chci akcentovat dopad globálního konfliktu na jedince, proto i zde budu využívat svědectví a vzpomínek legionářů.

C) Prameny a literatura

O čs. legiích pojednává velké množství literatury. Jedná se možná až o tisíce publikací, vstoupíme-li podle Zdeňka Kárníka „do hájemství polemické literatury, pamfletů a slavnostních tisků.“⁴ Legionářská literatura je i vzhledem k svému množství velmi různorodá a obsahuje celé spektrum žánrů různého charakteru a úrovně, proto je nutné ji řádně roztrždit a kriticky posoudit. Velkou roli v případě legionářské literatury hraje i doba vzniku dané publikace, jelikož právě tento faktor mnohdy silně ovlivňuje styl, jakým je publikace psána a jakým způsobem je v ní na legionáře pohlíženo. Prvorepublikové publikace se většinou nesou

³ Jedná se o neoficiální označení, proto bude tento název i dále uváděn v uvozovkách.

⁴ KÁRNÍK, Z. *O československých legionářích potisící a poprvé*. In: *Historie a vojenství* 5/1996, s. 158.

v oslavném tónu, který přetrvává ještě v období druhé světové války. Z meziválečného období pochází především velké množství sepsaných legionářských vzpomínek, které byly publikovány v různých sbornících⁵ i denním tisku. Někteří legionáři své zážitky a postřehy zpracovali také do románové podoby (k nejznámějším patří především díla Jaroslava Haška, Rudolfa Medka nebo Františka Langera).

Zajímavý je postřeh Jana Galandauera, který ve svém článku *O struktuře české historické paměti* upozorňuje, že nových vzpomínek účastníků 1. světové války stále přibývá, a to především díky potomkům legionářů, kteří paměti svých předků zveřejňují. Tento jev komentuje takto: „Vypadá to tak, jako by děti či vnuci čekali desetiletí, aby pak po pádu totality vytáhli z úkrytu vzpomínky svých otců a dědů.“⁶ Konstatuje také, že vzpomínek na „český válečný prožitek“ existuje (i ve srovnání se zahraničím) poměrně velké množství a jejich úroveň je mnohdy překvapivě vysoká.⁷

Přestože největší podíl v rámci legionářské literatury zaujímají publikace věnované působení čs. legií v Rusku,⁸ i literatura zabývající se činností čs. legií ve Francii zahrnuje poměrně velké množství titulů (z velké části se jedná o publikované vzpomínky účastníků).

Významný zdroj informací o Čechách a Slovácích, kteří působili v rámci cizinecké legie ve Francii již od počátku války, představuje *Kronika Československé legie ve Francii*,⁹ jejímž autorem je Jaroslav Boháč. Samotným česko-francouzským vztahům se ve své práci *Frankofilství a česká identita (1848-1914)*¹⁰ věnuje Stéphane Reznikow. Hospodářské, politické, ale i kulturní vztahy

⁵ Velmi rozsáhlý je například pětidílný soubor vzpomínek nazvaný *Cestami odboje-jak žily a kudy táhly čs. legie*, který vydalo nakladatelství Pokrok v Praze v letech 1926-1929.

⁶ GALANDAUER, Jan. *O struktuře české historické paměti. Zamyšlení nad vzpomínkou českého vojáka a zajatce*. In: *Historie a vojenství* 6/1996, s. 132.

⁷ Tamtéž.

⁸ Je tomu tak i z toho důvodu, že v Rusku bylo legionářů nejvíce a působili zde nejdéle.

⁹ BOHÁČ, Jaroslav. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Praha: Naše záloha 1938. 580 s.

¹⁰ REZNIKOW, Stéphane. *Frankofilství a česká identita 1848-1914*. Praha: Karolinum 2008. 561 s. ISBN 978-80-246-1437-3.

mezi Prahou a Paříží během 19. a počátku 20. století mapuje kniha Pavly Horské *Sladká Francie*.¹¹

Další fázi, která již zahrnuje vznik a působení samostatné čs. armády ve Francii, líčí dva sborníky s názvem *Československá legie ve Francii*, z nichž první svazek byl vydán Kruhem francouzských legionářů roku 1928,¹² pokračování vyšlo poté roku 1930.¹³ Tyto sborníky obsahují velké množství legionářských vzpomínek, úvah, ale také dokumentů.

K novějším publikacím, které se věnují vývoji legionářského hnutí (nejen ve Francii, ale také v Itálii a Rusku) patří kniha *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*¹⁴ autorského tria – Karel Pichlík, Bohumír Klípa a Jitka Zabloudilová. Recenzent knihy Zdeněk Kárník uvádí, že jde o publikaci výjimečnou především díky tomu, že je zde legionářské hnutí v podstatě poprvé vyličeeno souborně a autoři zde také věnují prostor poválečným osudům legionářů. Žánrem řadí tuto knihu mezi populárně vědeckou literaturu. Jediný nedostatek Kárník shledává v absenci poznámkového aparátu (což však není vina autorů, nýbrž nakladatele).¹⁵

Publikací, kterou rovněž není možné opominout, je *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*¹⁶ Karla Pichlíka. Tato kniha o československých legionářích pojednává v rámci širšího kontextu, který poskytuje čtenáři možnost pohlédnout na danou problematiku komplexně. Tato práce obsahuje rovněž podrobný a velmi rozsáhlý seznam použitých pramenů a literatury.

Zájemcům o dané téma lze rovněž doporučit *Slovník prvního československého odboje 1914-1918*,¹⁷ který umožňuje rychlou orientaci v dané problematice.

Postavením a osudy Čechů v 1. světové válce (ať v zázemí či na frontě), se zabývá ve své knize *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*¹⁸ například Ivan

¹¹ HORSKÁ, Pavla. *Sladká Francie*. Praha: Lidové noviny, 1996. 153 s. ISBN 80-7106-137-9.

¹² *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Praha: Kruh francouzských legionářů 1928. 325 s.

¹³ *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Praha: Kruh francouzských legionářů 1930. 394 s.

¹⁴ PICHLÍK, Karel.; KLÍPA, Bohumír.; ZABLOUDILOVÁ, Jitka. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Praha: Mladá fronta 1996. 282 s. ISBN 80-204-0580-1.

¹⁵ KÁRNÍK, Z. *O československých legionářích potisící a poprvé*. In: Historie a vojenství 5/1996, s. 163.

¹⁶ PICHLÍK, Karel. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda, 1968. 499 s.

¹⁷ GALANDAUER, Jan a kol. *Slovník prvního československého odboje 1914-1918*. Praha: Hermes 1993. 165 s. ISBN 80-900677-7-8.

Šedivý. Podobně zaměřená je i trilogie Libora Nedorosta *Češi v 1. světové válce*.¹⁹ Akce českých vojáků, nucených bojovat v rámci rakousko-uherské armády, sleduje a hodnotí i Karel Pichlík ve své další knize *Čeští vojáci proti válce*.²⁰ Situaci v Čechách během 1. světové války reflektuje také pětidílný *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*.²¹

Vývoj na domácí politické scéně i osudy české politické emigrace byly rovněž zpracovány mnoha autory - politickému odboji se v dvousvazkovém díle *Dějiny Maffie*²² podrobně věnuje například Milada Paulová, osudy zahraničního odboje líčí mimo jiné v knize *Masarykův triumf*²³ Jiří Kovtun.

Kromě výše uvedených titulů jsem při tvorbě této bakalářské práce pracovala i s další literaturou a prameny.²⁴ Většina knižních titulů je veřejnosti dostupná v knihovně Vojenského historického ústavu, prameny týkající se legionářského hnutí jsou pak uloženy ve Vojenském ústředním archivu v Praze.

Hlavním nepublikovaným pramenem, který je pilířem třetí části této práce, jsou sepsané vzpomínky mého pradědečka Viktora Šambergera.²⁵ První sešit přibližného formátu A5, nadepsaný „*Upomínka vojenské služby v Hercegovině*“,²⁶ obsahuje množství básní a rovněž několik črt ze života vojáků, kteří sloužili roku 1913 v Hercegovině. Ve druhém sešitě stejného formátu již Viktor Šamberger popisuje své osudy za 1. světové války (sešit je příznačně

¹⁸ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha: Lidové noviny, 2001. 492 s. ISBN 80-7106-274-X.

¹⁹ NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce*. [Díl I., *Mým národům*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. 239 s. ISBN 80-7277-321-6.; Díl II., *Na frontách velké války*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. 319 s. ISBN 80-7277-322-4.; Díl III., *Do hořkého konce*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. 299 s. ISBN 978-80-7277-327-5.].

²⁰ PICHLÍK, Karel. *Čeští vojáci proti válce*. Naše vojsko, 1961. 169 s.

²¹ *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek I. – V., zpracoval kolektiv pracovníků SÚA. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv, 1993. IBN 80-85475-06-5 (soubor).

²² PAULOVÁ, Milada. *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*. [Díl I, Praha: Československá grafická Unie, 1937. 664 s.; Díl II, Praha: Československá grafická Unie, 1937. 426 s.].

²³ KOVTUN, Jiří. *Masarykův triumf*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1991. 537 s. ISBN 80-207-0283-0.

²⁴ Úplný seznam je uveden na straně 102.

²⁵ Původní zápisky byly z hygienických důvodů po válce zničeny, předtím je ovšem Viktor Šamberger přepsal do nového sešitu.

²⁶ ŠAMBERGER, Viktor. *Upomínka vojenské služby v Hercegovině*. [nepublikováno].

nazván „*Zápisky mého života za světové války v letech 1914-1919*“).²⁷ Písmo je dobře čitelné, text však obsahuje pravopisné a stylistické chyby, které byly v citovaných úryvcích ponechány kvůli zachování autenticity. V případě zkomolených zeměpisných názvů či jmen je správný název či jméno uvedeno v poznámkovém aparátu pod čarou.

K vytvoření plastického obrazu bylo vzhledem k rozsahu deníku, který čítá pouhých 67 stran, nutné využít také další zdroje (vzpomínky dalších legionářů či odbornou literaturu). Komparací vzpomínek Viktora Šambergera s těmito zdroji jsem rovněž dospěla k závěru, že text je věrohodný.

²⁷ ŠAMBERGER, Viktor. *Zápisky mého života za světové války v letech 1914-1919*. [nepublikováno]. 67 s.

2. PŘED VZNIKEM LEGIÍ

2.1 Češi a Rakousko

Češi usilovali o úpravu státoprávního postavení svého národa v rámci habsburské monarchie již během 19. století, jejich očekávání však byla naplněna pouze částečně. K velkému zklamání došlo především po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867. Češi poté začali razit politiku tzv. pasivní rezistence, která ovšem vedla jen k politické izolaci. V 80. letech proto přešli na tzv. drobečkovou politiku, kdy byla částečně obnovena spolupráce s Vídní a čeští politici začali místo přímého státoprávního boje usilovat o ústupky ve prospěch české společnosti na poli kulturním, hospodářském a jazykovém. Čechy se díky této politice ocitly v 2. polovině 19. století na úrovni srovnatelné se zeměmi západní Evropy.²⁸ Touha po nastolení „trialismu“ v podobě vytvoření německo-maďarsko-slovanského soustátí však zůstala až do 1. světové války nenaplněna.²⁹

Přestože Češi nebyli se svou situací spokojeni, až do vypuknutí světového konfliktu se ztotožňovali s ideou, že jsou v rámci monarchie chráněni před mocenskými ambicemi dvou velmocí, Německa a Ruska. Po vypuknutí války, kdy v Trojspolku zaujalo vůdčí pozici Německo, se však situace změnila. Vítězství Trojspolku s Německem v čele by totiž znamenalo konec nadějí na demokratické a federalizační reformy v rámci Rakousko-Uherska.³⁰

Samotné vyhlášení války, o jejíchž příčinách byl lid podrobněji informován díky manifestu Františka Josefa I. *Mým národům!*,³¹ se v české společnosti nesetkalo s nadšením. Na druhou stranu však nedošlo ani k žádné demonstraci odporu, což vyplývá i ze *Zprávy o postoji lidu k císařově manifestu o vyhlášení*

²⁸ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 32.

²⁹ PROKŠ, P. *Habsburkové a velká válka (1914-1918)*. Naše vojsko 2011, s. 104.

³⁰ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 10.

³¹ In: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek I. - Rok 1914. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 6, s. 29-30.

války.³² Ta informuje mimo jiné o tom, že ke „klidu a rozvaze“ obyvatele vyzvalo i *Právo Lidu* a *České Slovo*. Zpráva je ukončena konstatováním, že obyčejný lid se obává především ryze existenčních problémů – vysokých cen a nedostatku potravin.³³

I přesto však došlo postupně k vytvoření protirakouského odboje různé intenzity v celém spektru společnosti – od pasivní rezistence obyčejných občanů, přes protestní akce českých jednotek rakousko-uherské armády, až po vytvoření odbojového centra v zahraničí.

2.1.1 Domácí protirakouský odboj

Vypuknuvší válka byla pro domácí politickou scénu katastrofou, neboť ji zastihla zcela nepřipravenou. *„Předválečné Rakousko, na jehož půdě česká politika usilovala o hájení a budování svých pozic, přestalo existovat. Předválečné politické koncepce a akce rázem zastaraly. Vznikla zcela nová, pro českou politiku krajně nepříznivá situace.“*³⁴

Politické strany se nejprve potřebovaly v situaci zorientovat, proto se snažily získat čas a s vyjádřením stanoviska otálely.³⁵ *„Všem stranám a všem jednotlivcům se za války otvírala trojí možnost: buď jíti s monarchií, nebo pasivně vyčkati vývoje událostí, anebo konečně bez ohledu na osobní nebezpečí jíti proti Rakousku. Při tom jen jediná věc byla od první chvíle zcela zřejmá, že totiž ani jedna politická strana se nemůže chopiti činnosti velezrádné jako celek. V každé z nich byli to jen jednotlivci, stojící především v čele stran a v ústředí v Praze,*

³² Zpráva o postoji lidu k císařově manifestu o vyhlášení války. 1914, 29. červenec, Praha. – Policejní ředitelství v Praze prezídiu českého místodržitelství. In: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek I. - Rok 1914. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 7, s. 31.

³³ Zpráva o postoji lidu k císařově manifestu o vyhlášení války. 1914, 29. červenec, Praha. – Policejní ředitelství v Praze prezídiu českého místodržitelství. In: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek I. - Rok 1914. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 7, s. 31.

³⁴ GALANDAUER, J. *Vznik Československé republiky 1918*. Svoboda 1988, s. 15.

³⁵ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 32.

*kteří si vůbec mohli klásti otázku, jaké stanovisko strana zaujme k válce, a řešiti ji v neuzší kruhu.*³⁶

Bezvýhradně loajální vůči monarchii zůstaly pouze strany katolické, nicméně i většina ostatních stran se (i přes rezervovaný postoj) nakonec rozhodla navázat na předválečný politický kurz a politiku Rakousko-Uherska formálně podpořily.³⁷ Politici přitom věřili demokratizaci monarchie, která do budoucna český stát zaštití.

V přeměnu monarchie na demokratický stát doufala i největší česká strana, Československá sociálně demokratická strana dělnická. Rozbití monarchie považovala za nepřipustné.³⁸ Tento postoj převzala také většina mladočechů a sociálních demokratů, připojili se i agráři a část strany národně sociální.³⁹

Chování politické reprezentace zklamalo především veřejnost, která rezignovala a stala se pasivní. „Široké vrstvy očekávaly ve chvíli vyhlášení války od poslanců a politických stran projevy, které by jim v těžkých dobách daly aspoň směrnicí a byly posilou sebevědomí národního. Od poslanců se očekávalo, že v rozhodné chvíli řeknou, co od světové historické události, kterou znamená válka, očekává český národ. Lid toužil slyšeti mužné slovo a přál si míti jistotu, že se někdo stará o jeho osud. Ale poslanci mlčeli a následek toho byl, že v Čechách bylo dlouho jako na hřbitově.“⁴⁰

Na Slovensku panovala obdobná situace. Po vypuknutí války vyšlo oficiální prohlášení Slovenské národní strany, které podpořilo uherskou vládu a monarchii. Také ostatní strany (alespoň oficiálně) zaujaly loajální stanovisko.⁴¹

Myšlenka vzniku samostatného státu se v této době držela pouze mezi skupinou státoprávních radikálů, kteří svůj program zformulovali již na jaře roku

³⁶ PAULOVÁ, M. *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*. Díl I. Československá grafická Unie 1937, s. 80.

³⁷ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 38.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž, s. 39.

⁴⁰ PAULOVÁ, M. *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*. Díl I. Československá grafická Unie 1937, s. 85.

⁴¹ MENCL, V. a kol. *Křižovatky 20. století*. Naše vojsko 1990, s. 44.

1914.⁴² Tato situace však nezůstala neměnná. Domácí atmosféru totiž významně ovlivňovalo dění na frontách. Díky zprávám o úspěchu ruské ofenzivy značně vzrostlo rusofilské nadšení, což pochopitelně znamenalo ochladnutí loajality vůči monarchii.

V brzké vítězství Ruska věřil i vůdčí politik liberální mladočeské strany Karel Kramář. Svou proruskou orientaci projevil již dříve úvahami o novém slovanském státě, ve kterém by vládnul panovník z ruské dynastie. Tato koncepce však nezískala mnoho příznivců ani v samotném Rusku, které zůstalo vůči diplomatickým snahám lhostejné.⁴³ O navázání styků s Ruskem se kromě skupiny kolem Karla Kramáře pokusil také národní socialista Václav Klofáč, který za tímto účelem odjel do Petrohradu již v lednu roku 1914.⁴⁴ Apeloval přitom především na nutnost probuzení slovanského citění, které mělo Rusko podpořit agitací, dále žádal finanční pomoc.⁴⁵ Jeho návrh se však nesetkal s velkou odezvou, jelikož Rusko v té době s válkou zatím ani nepočítalo.⁴⁶ S obdobným neutrálním nebo lhostejným přístupem z ruské strany se setkali i další činitelé, mj. i starosta Sokola Josef Scheiner.⁴⁷

Opakem proruský naladěných politiků byla skupina vytvořená kolem T. G. Masaryka, která se orientovala na západní Evropu. Zatímco Kramář uvažoval do budoucna o vytvoření slovanského impéria pod ruskou vládou, Masaryk přemýšlel v případě porážky Německa o vzniku samostatného státu, který nazval „Nezávislé Čechy“ („Independent Bohemia“).⁴⁸ Tento Masarykův záměr však „zrál“ delší dobu. Ani on totiž dříve o této variantě neuvažoval a věřil v možnost demokratické přeměny monarchie zdola.⁴⁹ „*Vycházeje v svém politickém nazírání od Palackého a Havlíčka, delší dobu jsem si, jak i naši politikové ostatní, shledával argumenta pro naši orientaci rakouskou; trápil mne, jako naše vůdce*

⁴² PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 32.

⁴³ MENCL, V. a kol. *Křížovatky 20. století*. Naše vojsko 1990, s. 42.

⁴⁴ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 28.

⁴⁵ Tamtéž, s. 29.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 28.

⁴⁸ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 33.

⁴⁹ MENCL, V. a kol. *Křížovatky 20. století*. Naše vojsko 1990, s. 55.

*obrozenské, problém malého národa. O tom mé studie o vývoji českého národního a politického programu dávají svědectví, ale zároveň pozorný čtenář těchto studií vidí, že jsem se, zase jak i ostatní naši politikové, záhy kolísal mezi loyálností a odbojem proti Rakousku – odtud mé stálé přemýšlení o problému revoluce.*⁵⁰ Postupně však pochopil, že Rakousko směřuje zcela jiným směrem a ostrá politika vedená vůči jihoslovanským národům ho v tomto názoru ještě více utvrdila.⁵¹

Neméně důležitá byla pro Masaryka také otázka česko-německá. Ještě před válkou zastával stanovisko, že má-li někdy dojít k osamostatnění českého národa, bude k tomu potřeba souhlasu Německa. Českou otázku se rozhodl řešit bez ohledu na německé zájmy až během 1. světové války.⁵²

Také Masarykův názor na Rusko byl oproti Kramářovu stanovisku značně střídavější. Tento odstup se zakládal i na osobní zkušenosti, kterou popsal v Čapkových *Hovorech s T. G. M.*, když se vyjadřoval k šancím jednotlivých zemí ve válce: „...Nejvíce jsem ale pochyboval o Rusku; když jsem tam byl naposledy roku 1910, jel jsem tam podívat se spíš na ruskou armádu než Tolstého; viděl jsem nepřípravenost a nepořádek-trochu se to zlepšilo po rusko-japonské válce, ale mnoho ne. Znal jsem ve Vídni zpravodaje ústřední petrohradské agentury, Svatkovského; navštívil mě, teď už nevím, bylo-li to začátkem války nebo krátce po sarajevském atentátu; mluvil velmi s obavou o Rusku a nesouhlasil s tehdejšími plány dát Čechy nějakému ruskému velkoknížeti. Říkal mi, ani čtrnáct dní byste si nenechali v Praze líbit režim i nejlepšího ruského velkoknížete. Vojensky i mravně jsem od carského Ruska mnoho nečekal.“⁵³

Dalším rozdílem mezi oběma politiky byla také míra utajení jejich záměrů. Kramář a jeho spolupracovníci své plány tajili i před ostatními českými politiky, Masaryk mezi nimi naopak aktivně hledal spojení.⁵⁴

K dočasné syntéze obou protirakouských proudů, reprezentovaných především Masarykem a Kramářem, došlo na počátku roku 1915, kdy vznikla z Masarykovy

⁵⁰ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Orbis a Čin 1925, s. 40.

⁵¹ MENCL, V. a kol. *Křižovatky 20. století*. Naše vojsko 1990, s. 55.

⁵² Tamtéž.

⁵³ ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Československý spisovatel 1990, s. 156.

⁵⁴ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 34.

iniciativy tajná organizace, od druhé poloviny roku 1917 neoficiálně označovaná jako Maffie.⁵⁵ Tento název byl převzat z doby bojů o pravost „Rukopisů“, kdy Julius Grégr označil Masaryka a jeho spolupracovníky za „mafii“.⁵⁶ Mezi hlavní členy předsednictva patřil Edvard Beneš, Karel Kramář, Alois Rašín, Josef Scheiner a Přemysl Šámal. Přestože došlo během války k několika vlnám zatýkání (především v souvislosti s tzv. „Knoflíkovou“ a „Štěpánkovou aférou“),⁵⁷ hlavní jádro přímo zasaženo nebylo a Tajný výbor fungoval až do konce války.⁵⁸

Negativně vývoj české politiky ovlivňovala také všudypřítomná cenzura a tvrdá perzekuce vůči sebemenším náznakům nepřátelství vůči monarchii. Cenzura zastavila například vydávání mládežnických listů sociální demokracie (*Zář*, *Sborník mládeže*), národních socialistů (*Mladé proudy*, *List mládeže*) a státoprávníků (*Pokroková revue*).⁵⁹ Od počátku války k datu 30. září 1916 bylo pouze v Praze dočasně či trvale zastaveno vydávání 43 periodik.⁶⁰ Cenzura zasáhla rovněž české spolky. Do 31. ledna 1916 jich bylo na území Čech zrušeno 102.⁶¹ Došlo také k rozsáhlému zatýkání. Již v září roku 1914 byl zatčen poslanec Václav Klofáč, brzy také tři členi vedení národně sociální mládeže a několik redaktorů.⁶² Později byl zatčen také spoluzakladatel Maffie Alois Rašín či starosta Sokola Scheiner, koncem května 1915 Karel Kramář.⁶³ Obdobná situace panovala i na Slovensku, kde bylo již v říjnu 1914 přibližně 600 osob uvězněno pro politické delikty.⁶⁴

⁵⁵ KOVTUN, J. *Masarykův triumf*. Odeon 1991, s. 69.

⁵⁶ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 107.

⁵⁷ K tomu více např.: GALANDAUER, J. a kol. *Slovník prvního československého odboje 1914-1918*. Hermes 1993.

⁵⁸ GALANDAUER, J. a kol. *Slovník prvního československého odboje 1914-1918*. Hermes 1993, s. 80.

⁵⁹ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 88.

⁶⁰ Viz. Seznam dočasně nebo trvale zastavených periodik v Čechách od počátku války do 30. září 1916. In: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek III. - Rok 1916. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 71, s. 213.

⁶¹ Viz. Přehled spolků v Čechách, jimž byla od počátku války zastavena činnost (stav k 31. lednu 1916). Tamtéž, dokument č. 25, s. 87.

⁶² PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 88.

⁶³ KOVTUN, J. *Masarykův triumf*. Odeon 1991, s. 69.

⁶⁴ Galandauer, J. a kol. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Státní pedagogické nakladatelství 1992, s. 13.

Tvrdá perzekuce českou politiku zcela neochromila, její možnosti ovšem značně omezila. Koncem roku 1916 sice vznikl Národní výbor, který zastával funkci celonárodní řídicí organizace, a jednotlivé parlamentní kluby říšské rady vytvořily Český svaz, obě sdružení byla ovšem jakýmsi kompromisem, neboť i jejich politika byla v podstatě promonarchistická.⁶⁵

Pro obrat českého politického kurzu byl zásadní zlom v politice rakousko-uherské, který nastal poté, co v listopadu roku 1916 zemřel císař František Josef a jeho místo zaujal Karel I. Nový císař se pokusil odpoutat od Německa a uzavřít separátní mír, tato jednání však začátkem roku 1917 ztroskotala.⁶⁶

Výrazné úspěchy české politické emigrace, mezi které patřilo především zahrnutí otázky Čechoslováků do válečných cílů Dohody v lednu 1917, se sice na české půdě nesetkaly s předpokládanou odezvou, politická situace se ovšem přesto začala pozvolna měnit.⁶⁷ Stalo se tak i na základě vypuknutí únorové revoluce v Rusku. Jejím důsledkem bylo totiž také svolání předlitavského parlamentu do Vídně v květnu 1917.⁶⁸ Česká společnost se obávala, jak se politici, kteří byli vůči monarchii stále loajální, zachovají. Iniciativy se proto chopili čeští spisovatelé, kteří publikovali manifest *Českému poselstvu na říšské radě*.⁶⁹ Podepsalo ho 222 českých spisovatelů mj. i Otokar Březina, Jakub Deml, Viktor Dyk, Ivan Olbracht, Karel Václav Rais nebo bratři Čapkové. Tento manifest povzbuzuje české národní sebevědomí a naznačuje, jakým směrem by se měla česká politika ubírat. Vyzývá politiky, aby na sněmu „splnili svou svatosvatou povinnost a zastali se českých práv a českých požadavků“, v opačném případě aby odstoupili.⁷⁰

Na základě tohoto manifestu poté Český svaz na říšské radě vydal oficiální prohlášení s požadavkem na „sloučení všech větví československého národa

⁶⁵ MENCL, V. a kol. *Křížovatky 20. století*. Naše vojsko 1990, s. 43.

⁶⁶ Tamtéž, s. 44.

⁶⁷ BĚLINA, P. a kol. *Kronika Českých Zemí (1900-1938)*. Fortuna Print 2008, s. 617.

⁶⁸ MENCL, V. a kol. *Křížovatky 20. století*. Naše vojsko 1990, s. 45.

⁶⁹ *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek IV. - Rok 1917. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 31, s. 85.

⁷⁰ Tamtéž.

v demokratický český stát,⁷¹ ovšem stále v rámci federalisticky uspořádaného Rakousko-Uherska. Ještě dále zašlo radikální křídlo českoslovanské sociální demokracie, když odmítlo ideu společné existence národů v jednom státě a navrhovalo, aby o státoprávních otázkách svobodně rozhodly jednotlivé národy samy.⁷²

Těmito akcemi se český politický proud jasně distancoval od své předchozí pasivity a přispěl tak k triumfálnímu vítězství české politické emigrace, která nesla hlavní podíl zásluhy na vzniku samostatného československého státu.

2.1.2 Vznik a činnost politické emigrace

Plán na založení českého politického centra v zahraničí vzešel z hlavy T. G. Masaryka, který si uvědomoval, že prvním předpokladem k úspěšnému řešení české otázky je to, aby český hlas vůbec zazněl za hranicemi. Sám s odchodem ze země nejprve váhal, avšak poté, co si plně uvědomil obtížnost situace, která nepřála naplnění jeho cílů na domácí půdě, začal o emigraci uvažovat jako o jediném možném východisku. V realizaci tohoto záměru ho předešla pouze skupina mladých státoprávních pokrokářů, např. Lev Sychrava, Pavel Bradáček nebo Vítězslav Štěpánek, kteří se usadili ve švýcarské Ženevě a později se stali Masarykovými spolupracovníky.⁷³

Masaryk mezitím podnikl (zatím legálně) několik cest do zahraničí, kde obnovil cenné kontakty. V Holandsku zahájil korespondenci se svými přáteli v Paříži, Londýně i USA, absolvoval zde také několik osobních schůzek. Důležité bylo především setkání s britským historikem a publicistou Robertem Williamem

⁷¹ 1917, 30. květen, Vídeň. – Český svaz. Státoprávní prohlášení vyhlášené na zahajovacím zasedání říšské rady. In: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek IV. - Rok 1917. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 34, s. 94.

⁷² MENCL, V. a kol. *Křížovky 20. století*. Naše vojsko 1990, s. 47-48.

⁷³ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 34.

Seton-Watsonem, který zpracoval Masarykovy podněty do memoranda, které se rozšířilo do Británie i Petrohradu.⁷⁴

V prosinci 1914 se již na emigraci připravoval i Masaryk. Atmosféru, která během této doby panovala v Čechách, vylíčil ve *Světové revoluci* takto: „*Nálada v Praze a Čechách vůbec byla v prosinci 1914, když jsem se chystal do ciziny, stísněná. Cítila se již nejistota v odhadování Ruska a Spojenců; a cítila se jistá nejistota ve vlastních řadách; mobilizace, jak Vídeň rozhlašovala a Berlín přichvaloval, provedena hladce, všichni národové se semkli kolem trůnu. Přes to jsme si byli jisti, že to není pravda; v Praze a jinde prováděn nějaký ten loyální mumraj, ale smýšlení bylo protirakouské.*“⁷⁵

Masaryk posléze odjel do Itálie, kde s ním navázal styk Vsevolod Petrovič Svatkovskij, který byl hlavní spojkou Kramáře s ruskou diplomacií.⁷⁶ V ledu 1915 se poté přes Itálii dostal do Švýcarska, do Čech se již z této cesty nevrátil. Zpráva s domněnkou, že Masaryk emigroval, se mezi rakouskými úřady rozšířila 27. února 1915.⁷⁷

Téhož měsíce navštívil Masaryka ve Švýcarsku Edvard Beneš. Právě na základě jeho zpráv o domácí situaci Masaryk definitivně zavrhl myšlenku na poslední plánovanou cestu do Prahy.⁷⁸ Benešovi alespoň uložil několik úkolů, mj. shromáždit finance, udržovat styk se zahraničním centrem, pokusit se o změnu politické situace na domácí půdě a organizovat odchod dalších politiků do zahraničí.⁷⁹ Zpátky do Prahy se Beneš vrátil s mnoha cennými informacemi o situaci na bojištích, dále s sebou přivezl také několik knih s vojenskou i politickou tematikou, které hodlal využít k propagandě.⁸⁰

⁷⁴ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 33.

⁷⁵ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Orbis a Čin 1925, s. 31-32.

⁷⁶ Tamtéž, s. 34.

⁷⁷ 1915, 27. únor, Praha. – Policejní ředitelství v Praze prezídiu českého místodržitelství. Zpráva o pravděpodobné emigraci prof. T. G. Masaryka. In: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek II. - Rok 1915. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 17, s. 51.

⁷⁸ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*, 1. díl. Orbis a Čin 1927, s. 33.

⁷⁹ Tamtéž, s. 34-36.

⁸⁰ Tamtéž, s. 37.

Naplnění předsevzatých úkolů ovšem nebylo jednoduché, zvláště získávání nových členů pro zahraniční odboj bylo značně problematické. Mnoho oslovených emigraci odmítlo (mj. i Karel Kramář). Velkým úspěchem Maffie bylo získání příslibu od poslance z agrární strany Josefa Düricha, přívržence Kramářovy politiky, který v květnu 1915 opravdu emigroval.⁸¹ Do zahraničí bylo Tajným výborem vysláno ještě několik politiků, mezi nimi např. i Miroslav Plesinger, který odcestoval v červnu 1915 do Švýcarska díky zfalšovanému bulharskému pasu, vystavenému na jméno Božinov. Okamžitě se zapojil do odboje a stal se osobním sekretářem Masaryka. Později se sám stal vůdčí osobností zahraničního odboje ve Švýcarsku.⁸² Situaci, která zde panovala po jeho příjezdu, vylíčil ve svých pamětech *Vzpomínky na první odboj*.⁸³ Zmiňuje zde několik problémů, se kterými se muselo české centrum odboje vypořádat. Jedním z nich byl například nedostatek českých odborných knih, jelikož v krajanských knihovnách převažovala beletrie a díky cenzuře nebylo možné knihy dovážet z domova. Nedůležitější knihy se nakonec podařilo obstarat díky krajanům ve Spojených státech.⁸⁴ Odbojáři se museli vypořádat i s problémy finančními, také v tomto případě našli podporu u krajanů z Ameriky.

Nejprve se Masarykovi podařilo shromáždit dostatek financí na vydávání časopisu *La Nation Tchèque*, který vyšel poprvé v Paříži pod redakcí významného francouzského bohemisty Ernesta Denise v Paříži 1. května 1915.⁸⁵ Úspěchem bylo také vydání memoranda *Independent Bohemia* v Londýně, které se rozšířilo i do Francie, Ruska a v malém nákladu také do Prahy.⁸⁶ Finanční pomoc krajanů žijících v Americe umožnila odbojářům i vydávání dalšího časopisu *Československá samostatnost*, který vznikl pod redakcí Lva Sychravy. První číslo

⁸¹ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*, 1. díl. Orbis a Čin 1927, s. 36.

⁸² KUBŮ, E. *Předmluva: Životní osudy odbojáře a diplomata*. In: PLESINGER-BOŽINOV, M. *Vzpomínky na první odboj*. Společnost Edvarda Beneše 1997, s. 9.

⁸³ PLESINGER-BOŽINOV, Miroslav. *Vzpomínky na první odboj*. 1. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997. 84 s. ISBN 80-901733-6-5.

⁸⁴ PLESINGER-BOŽINOV, M. *Vzpomínky na první odboj*. Společnost Edvarda Beneše 1997, s. 51.

⁸⁵ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 36.

⁸⁶ Tamtéž, s. 36.

vyšlo 22. srpna 1915, kvůli švýcarské neutralitě musel být ovšem časopis tisknut ve francouzském pohraničí.⁸⁷

V Čechách se mezitím vyvíjela situace nepříznivě, neboť vypukla vlna domovních prohlídek a zatýkání. Rakouské úřady byly velmi podrobně informovány také o aktivitách T. G. Masaryka a jeho spolupracovníků v emigraci.⁸⁸ Zvláště zprávy o vystoupení v Ženevě v červenci 1915, v den pětistého výročí upálení Jana Husa, úřady značně pobouřily a počátkem srpna byl na Masaryka vydán zatykač.⁸⁹

Po vlně zatýkání a stupňování perzekuce na domácí půdě (v srpnu byl zahájen proces proti Masarykovi, byl zastaven časopis *Čas*) musel ze země uprchnout v září 1915 i Edvard Beneš, který byl pro zahraniční odboj velkou posilou, neboť za hranicemi byli dosud pouze dva oficiální čeští politikové (poslanci Masaryk a Dürich) a příchod dalších osob se již vzhledem k nepříznivé situaci v Čechách nepředpokládal.⁹⁰

Beneš nejprve odjel do Švýcarska a poté se usadil v Paříži. Zde okamžitě navázal styk s univerzitními kruhy, setkal se zde také se svým bývalým učitelem profesorem Louisem Eisenmannem, Ernestem Denisem a dalšími. Navázal rovněž kontakt s francouzskými socialisty a Francouzsko-českou ligou, kterou vedl malíř Louis Striml. Právě prostřednictvím Strimpla se Beneš setkal se Slovákem Milanem Rastislavem Štefánikem, podporučíkem francouzské armády, který žil ve Francii od roku 1904. Štefánikovi se za dlouholetého pobytu ve Francii podařilo získat řadu společenských i politických kontaktů, které nyní nabídl k dispozici zahraničnímu odboji.⁹¹ Také Masaryk změnil své dosavadní působiště, když přijal místo na univerzitě v Londýně, a od září 1915 tak pobýval většinou v Anglii. Tento strategicky výhodný přesun byl již dopředu naplánován.

⁸⁷ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 38.

⁸⁸ Množství detailních informací o Masarykových aktivitách v zahraničí obsahuje například rozsáhlá zpráva o stavu trestního řízení zavedeného proti T. G. Masarykovi a spol. ze 17. listopadu 1915. In: *Sborník dokumentů...*, Svazek II., dokument č. 64, s. 138-147.

⁸⁹ BĚLINA, P. a kol. *Kronika Českých Zemí (1900-1938)*. Fortuna Print 2008, s. 613.

⁹⁰ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 38.

⁹¹ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 172-173.

„Nadešel čas, přeložit centrum propagandy do hlavních měst států dohodových. Již v Praze jsem se zasazoval o to, aby nás za hranice šlo tolik, aby námi byly obsazeny aspoň Paříž, Londýn, Petrohrad. Očekával jsem Beneše, aby byl v Paříži, já v Londýně. Paříž byla 1915 centrem vojenským, Londýn více politickým; Francii musilo jít o to, získat a udržet sympathie Anglie a tím také působit na Ameriku. Anglie byla také Itálii bližší než Francie. Rozhodl jsem se tedy žít v Londýně a odtud dojíždět do Paříže, neboť spojení bylo rychlé a snadné (i za ponorkové války); dr. Beneš bude z Paříže občas dojíždět do Londýna. Tak se také dalo.“⁹²

Vzhledem k neuspokojivému počtu českých politiků, kterým se podařilo dostat za hranice, bylo nutné spolupracovat s krajanskými spolky a vybudovat tak rozsáhlejší síť odboje. Navázat užší spolupráci s těmito spolky v Rusku, Francii, Velké Británii i USA nebylo příliš obtížné, neboť krajané se k nutnosti řešení české otázky vyjádřili již na počátku války.⁹³

Krajanské spolky v Rusku se v březnu 1915 sdružily ve Svaz českých spolků na Rusi. Program, kterému vévodil požadavek samostatného státu (ovšem pod záštitou Ruska), propagoval časopis *Čechoslovák*, který začal vycházet v Petrohradě v červnu 1915.⁹⁴ Přestože mezi krajany na západě vládly spíše republikánské tendence, proruská agitace pronikla i sem. Největší zásluhu na tom měl vyslanec ruského ministerstva války Svatopluk Koniček, jehož úkolem bylo v západní Evropě a USA šířit rusofilství. Tyto názory byly v Paříži, kde krajanské spolky reprezentoval především Sokol a Rovnost, propagovány také díky časopisu *L'Indépendance tchèque*.⁹⁵ Mise však nakonec nebyla příliš úspěšná.

Z USA přišla především podpora finanční. Vznikl zde Českoamerický výbor pro osamostatnění národa, který inicioval finanční sbírky. Spojení s Masarykem

⁹² MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Orbis a Čin 1925, s. 89.

⁹³ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 38.

⁹⁴ Tamtéž, s. 39.

⁹⁵ Tamtéž.

zde udržoval Emanuel Voska. V Chicagu vzniklo také České národní sdružení, které mělo na starost propagaci.⁹⁶

Masaryk se nyní soustředil na oficiální uveřejnění svých politických cílů před světem. Chystané prohlášení si nechal stvrdit také všemi krajanskými spolky a vytvořil tak i jejich jednotný program. Jménem tzv. Českého zahraničního komitétu vyhlásil 14. listopadu 1915 hlavní cíl odboje, kterým bylo vybudování samostatného státu.⁹⁷ Vedoucí organizací odboje se v únoru 1916 stala Československá národní rada (ČSNR) se sídlem v Paříži.⁹⁸ Jejím předsedou se stal Masaryk, místopředsedou Dürich, druhým místopředsedou a rovněž zástupcem Slováků byl Štefánik a pozici generálního tajemníka zastával Beneš.⁹⁹

Především v počátcích svého působení se Československá národní rada musela vypořádat s vážnými problémy, které by v případě neúspěšného řešení vyvrcholily rozkolem osvobozeneckého hnutí. Potíže nastaly v okamžiku odjezdu Josefa Düricha do Ruska v červenci 1916. Jeho úkolem bylo prosazovat uznání Národní rady za nejvyšší orgán zahraničního hnutí. Carská vláda však Masarykovi nedůvěřovala a činila proto na Düricha silný nátlak, kterému nakonec podlehl a založil novou separatistickou radu. Zklamal i další odbojář Svatopluk Koníček, který se po neúspěšné proruské agitaci v západní Evropě a USA vrátil zpět do Ruska, kde se stal Dürichovým tajemníkem. Rozkolu nakonec zabránil M. R. Štefánik, kterému se podařilo prosadit Masarykovu autoritu. Dürich byl následně z Národní rady vyloučen.¹⁰⁰

V letech 1917 a 1918 již Masaryk plně usiloval o oficiální právní uznání požadavků odbojového hnutí v rámci Dohody. K významnému úspěchu sice došlo již 10. ledna 1917, kdy členové Dohody zahrnuli do svých válečných cílů i řešení

⁹⁶ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 40.

⁹⁷ 1915, 14. listopad, Paříž. Prohlášení českého zahraničního výboru o cílech české politické emigrace. In: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek II. - Rok 1915. Státní ústřední archiv. Praha 1993, obrazová příloha č. 11, s. 200-201.

⁹⁸ Pobočka ČSNR postupně vznikla v Rusku, Itálii i USA.

⁹⁹ KOVTUN, J. *Masarykův triumf*. Odeon 1991, s. 71.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 72.

slovanské otázky v podobě osvobození jednotlivých národů z cizí nadvlády, tomuto slibu však chyběla právní závaznost a jakákoliv záruka rozbití Rakousko-Uherska.¹⁰¹ Mocnosti totiž stále nezavrhly možnost uzavřít separátní mír s Vídní, což potvrdilo i jednání mezi americkým vyslancem Fredericem C. Penfieldem a rakouským ministrem zahraničních věcí Otokarem Černínem v únoru a březnu 1917.¹⁰²

Masaryk si uvědomoval, že předpokladem úspěchu je aktivní účast českých a slovenských vojáků na straně dohodových mocností. Organizace československého vojska v zahraničí však vázla a Masaryk proto v květnu 1917 odjel z Anglie do Ruska, aby celý proces urychlil.¹⁰³ Situace v Rusku nebyla příliš přehledná a Masaryk se vydal do neznámých poměrů. Přesto se mu díky jednáním (nejdříve s prozatímní vládou, po říjnovém převratu i s bolševiky) podařilo posílit nábor zajatců do československé legie. Revoluční Rusko však nebylo dobrou základnou pro zvětšující se československou armádu, Masaryk proto rozhodl o jejím přesunu do Francie.¹⁰⁴ Zde byla armáda oficiálně uznána díky dekretu, který vydal v prosinci 1917 francouzský prezident Raymond Poincaré.¹⁰⁵ Řídícím orgánem armády se stala Československá národní rada.

Kromě Ruska a Francie vznikla československá armáda také v Itálii. Jednání Štefánika v Římě byla 21. dubna 1918 úspěšně završena dohodou o zřízení samostatné československé armády na italském území.¹⁰⁶

Mezitím došlo k definitivnímu rozpadu východní fronty a rychlému postupu německé a rakousko-uherské armády. V březnu 1918 byl mezi Ruskem a Centrálními mocnostmi uzavřen tzv. „Brestlitevský mír“ a došlo k výměně zajatců. Tento zdánlivý úspěch se však nakonec ukázal jako silně iluzorní.

7. března, čtyři dny po uzavření tohoto míru, odcestoval Masaryk přes Sibiř a Japonsko do USA (které byly od dubna 1917 ve válečném stavu vůči Německu),

¹⁰¹ KOVTUN, J. *Masarykův triumf*. Odeon 1991, s. 77.

¹⁰² Tamtéž, s. 78.

¹⁰³ Tamtéž, s. 72.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 72.

¹⁰⁵ Viz. Dekret, kterým francouzská vláda povoluje zřízení samostatné čs. armády ve Francii. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918* (Druhý sborník francouzských legionářů). Kruh francouzských legionářů 1930, s. 28.

¹⁰⁶ KOVTUN, J. *Masarykův triumf*. Odeon 1991, s. 73.

aby zde získal pro své záměry prezidenta Woodrowa Wilsona. Ten již 8. ledna 1918 přednesl v Kongresu Spojených států svůj program pro skončení války a poválečného uspořádání, shrnutý do 14 bodů. Jedním z těchto bodů bylo i zabezpečení „nejširšího autonomního vývoje“ národům Rakousko-Uherska.¹⁰⁷

Masaryk jednal nejprve s Čechy a Slováky v Pittsburghu, kde existovala od března 1918 pobočka Československé národní rady. Došlo zde k uzavření tzv. Pittsburghské dohody, ve které účastníci schůze schvalovali koexistenci Čechů a Slováků v jednom státě s republikánskou vládní formou a ústavou.¹⁰⁸

9. srpna 1918 obdržela Československá národní rada v Paříži telegram od britského ministra zahraničí Arthura Jamese Balfoura, ve kterém Británie uznala Národní radu jako oficiální svrchovaný orgán čs. branné moci.¹⁰⁹ Následovalo i uznání dalších Spojenců - Národní rada byla uznána 3. září vládou USA, 9. září Japonskem a 3. října Itálií.¹¹⁰ Tento úspěch měl za následek vznik prozatímní československé vlády v Paříži, která zastávala stále i úlohu vrcholného orgánu československého zahraničního odboje.¹¹¹ V jejím čele stanul T. G. Masaryk, E. Beneš a M. R. Štefánik.

18. října bylo zveřejněno Masarykovo Prohlášení nezávislosti (známé pod názvem Washingtonská deklarace), které učinilo přítrž úvahám o zachování Rakousko-Uherska.¹¹² Ve Washingtonské deklaraci, která byla předána americké vládě, se Masaryk přihlásil ke svobodě a demokracii, načrtl zde také obrysy

¹⁰⁷ *Kronika 20. století (1910-1919)*; [z německého originálu *Chronik des 20. Jahrhunderts* přeložil, upravil a doplnil Stanislav Biman a kol.]. Fortuna Print 2007, s. 223.

¹⁰⁸ Usnesení společné schůze představitelů slovenských a českých krajanských organizací v USA o uspořádání česko-slovenského státu, 30. května, Pittsburgh. In: *Dokumenty československé zahraniční politiky. Vznik Československa 1918. Ústav mezinárodních vztahů 1994*, dokument č. 41, s. 123.

¹⁰⁹ Prohlášení vlády Velké Británie označující československý národ a jeho zahraniční armádu za spojence a uznávající pravomoce ČSNR, 9. srpna, Londýn. In: *Dokumenty československé zahraniční politiky. Vznik Československa 1918. Ústav mezinárodních vztahů 1994*, dokument č. 88, s. 201.

¹¹⁰ BĚLINA, P. a kol. *Kronika Českých Zemí (1900-1938)*. Fortuna Print 2008, s. 624.

¹¹¹ Telegrafická instrukce předsedy ČSNR T. G. Masaryka generálnímu tajemníkovi ČSNR E. Benešovi o přetvoření ČSNR na prozatímní československou vládu, [26. září], Washington. In: *Dokumenty československé zahraniční politiky. Vznik Československa 1918. Ústav mezinárodních vztahů 1994*, dokument č. 127, s. 278-279.

¹¹² Prohlášení nezávislosti vydané československou prozatímní vládou, 18. října, Washington. In: *Dokumenty československé zahraniční politiky. Vznik Československa 1918. Ústav mezinárodních vztahů 1994*, dokument č. 155, s. 317.

nového československého státu.¹¹³ Tato deklarace znamenala završení snah československého zahraničního odboje a stala se jeho nejdůležitějším dokumentem. Cíle české emigrace se svoláním samostatného československého státu dne 28. října 1918 podařilo realizovat ještě před oficiálním koncem války 11. listopadu 1918.

2.1.3 Češi v rakousko-uherské armádě

Habsburská monarchie byla rozdělena na 16 územních celků, které odpovídaly počtu sborů pozemního vojska.¹¹⁴ Čechy tvořily dva sbory - IX. litoměřický a VIII. pražský, Slezsko a severní Morava spadaly pod I. sbor krakovský, jižní Morava pod II. vídeňský sbor.¹¹⁵ Jednotlivá území sborových velitelství byla rozdělena na okresní doplňovací velitelství. Ze 102 jich bylo 24 v Čechách a na Moravě.¹¹⁶ Z českých zemí bylo do rakousko-uherské armády doplňováno více než 20% mužstva, české národnosti bylo však pouze 13%.¹¹⁷

Příkaz k částečné mobilizaci osmi armádních sborů (III., IV., VII., VIII., IX., XIII., XV., XVI.) podepsal František Josef I. již 25. července 1914, tři dny před vyhlášením války Srbsku.¹¹⁸ Císařské rozhodnutí, rozšířené mezi lidem následujícího dne, vzbudilo velké emoce – u Čechů veskrze negativní. „*Již toho dne se ozývala slova: Proč máme zabíjet? Pro koho? Co nám udělali Srbové a Rusové, že je máme jít zabíjet? Pěsti se zatínaly, hrozily, ústa neodpověděla.*“¹¹⁹ Samotná atmosféra odvodů je zachycena rovněž v mnoha dobových písních a básních. Jedna z nich nese název *Odchod českých pluků na frontu za války*.¹²⁰

¹¹³ Prohlášení nezávislosti vydané československou prozatímní vládou, 18. října, Washington. In: *Dokumenty československé zahraniční politiky. Vznik Československa 1918. Ústav mezinárodních vztahů* 1994, dokument č. 155, s. 317.

¹¹⁴ PICHLÍK, K. *Čeští vojáci proti válce*. Naše vojsko 1961, s. 7.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 8.

¹¹⁸ NEDOROST, L. *Češi v I. světové válce*, 1. díl. Libri 2006, s. 170.

¹¹⁹ ŽIPEK, A. [redakce]. *Domov za války*, 1. díl. Pokrok 1929-1931, s. 162.

¹²⁰ *Legionářský zpěvník*, [uspořádal V. Menger]. Pokrok 1929, s. 21.

*Jaký to nevšední života ryk?
Zástupů občanstva není zvyk,
stavět se ve špalír v ulici,
v takové nesčetné směsici.
- Na pušce s bodákem,
loučí se Praha s českým vojákem.*

*Z kasáren jdou na železný most,
zástup obecnstva stále rost,
tu otec, tu máti milená,
jdou doprovázet svého syna,
stráž stojí v kordonu,
zabraňují přístup každému.*

*Za zvuků plukovní kapely,
došli jsme nádražní budovy,
tu nastal žalostný okamžik,
ze všech hrdel slyšeti je křik,
z tisíce hrdel zní,
s Bohem, s Bohem, vojíni milení.*

*Ještě jsem vlasti své nedal s Bohem,
a již mne vítala cizí zem;
za břehem Dunaje modravým,
chci zůstat vždy Čechem upřímným,
český zpěv a hlahol,
zaznívat bude od karpatských hor.*

Nálady českých branců silně kontrastovaly s rakousko-uherským nadšením „*V Rakousko-Uhersku se vlna válečného nadšení zvedla snad výše než v jiných zemích. Nejen vojáci, ale i politici, značná část žurnalistů a publicistů, ti všichni vítali vyhlášení války Srbsku jako důkaz toho, že monarchie je ještě „schopna činu“*. Válečnému nadšení podlehl i intelektuální elita.“ ... „*Ulicemi táhly davy a za zpěvu vlasteneckých písní pořádaly ovace před budovami armádních sborů, brigád, pluků. Častým místem proválečných demonstrací se staly prostory pod pomníky (pomník Radeckého, pomník Deutschmeistrů ve Vídni), před konzuláty Německé říše, radnicemi, budovami státních úřadů. Některé noviny vycházely třikrát denně a plno lidí čekalo před redakcemi na nejnovější zprávy.*“¹²¹

Diametrálně odlišné smýšlení Čechů bylo během mobilizace demonstrováno dílčími akcemi. Svůj negativní postoj vůči monarchii nevyjádřili čeští branci poprvé. K odvážnému projevu odporu došlo například již v roce 1908, kdy byla Rakouskem anektována Bosna a Hercegovina. Nasazené sbory, XV. sarajevský a XVI. dubrovnický, byly doplňovány z vnitrozemí, mimo jiné i z Čech. Během přesunů vojáků došlo v několika městech (např. Mladé Boleslavi) k demonstracím, při nichž byli vojáci vyzýváni, aby „nestříleli na Srby, ale na své velitele.“¹²² Situace se opakovala i roku 1912, kdy došlo k částečné mobilizaci v rámci první balkánské války. Vojáci vyjadřovali své stanovisko vůči záměrům monarchie s ještě větší intenzitou, když demonstrovali během pochodu z kasáren na nádraží a odmítali nastoupit do vlaků.¹²³

Na základě zkušeností z let 1908 a 1912 byla v období mobilizace roku 1914 zavedena zvláštní opatření, která měla předcházet vzpourám, rušení veřejného pořádku, různým sabotážním akcím a špionáži. Za tímto účelem byl zřízen tzv. Válečný dohlédací úřad (Kriegsüberwachungsamt), který sledoval rovněž korespondenci politicky podezřelých osob.¹²⁴ K šíření propagandy sloužil Válečný tiskový stan Armádního vrchního velitelství.¹²⁵ Vnitřní systém

¹²¹ GALANDAUER, J. *Wacht am Rhein a Kde domov můj. Válečné nadšení v Čechách v létě 1914*. In: *Historie a vojenství* 5/1996, s. 22-23.

¹²² PICHLÍK, K. *Čeští vojáci proti válce*. Naše vojsko 1961, s. 11.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce*, 1. díl. Libri 2006, s. 196.

¹²⁵ Tamtéž, s. 197.

monarchie navíc umožňoval rychlý přechod k byrokratické diktatuře a zákony, které umožňovaly zrušení občanských práv v době války, platily již od roku 1867.¹²⁶ Nařízení předlitavské vlády o omezení všeobecných občanských práv tak vyšlo již 25. července 1914.¹²⁷ „*Císařským nařízením ze dne 25. července byly vyňaty z pravomoci civilních soudů trestní činy: velezrada, urážka Veličenstva, urážka členů císařského domu, rušení veřejného pokoje a pořádku, pozdvížení, vzbouření, různé činy sabotáže atd. Soud nad osobami, které se po vydání tohoto nařízení provinily některým z těchto trestných činů, byl přiřčen c. k. divisním zeměbraneckým soudům, které se řídily ve svém postupu ustanoveními, platnými pro soudnictví vojenské, i když se opíraly o všeobecný trestní zákon.*“¹²⁸

Mobilizace v létě roku 1914 proběhla sice oproti rokům 1908 a 1912 klidněji, přesto se několik incidentů odehrálo. K jednomu z nich došlo stejně jako roku 1908 v Mladé Boleslavi, když vojáci zpívali píseň „Hej Slované“ s upraveným textem „Rus je s námi, kdo proti nám, toho Francouz smete“. Podobná situace se odehrála i v Praze, kdy byla během odjezdu III. pochodového praporu „osmadvacátníků“ v čele nesena plachta s nápisem parafrázujícím národní píseň: „Červený šátečku, kolem se toč, my jdeme na Rusa, nevíme proč“.¹²⁹ Rovněž odchod II. pochodového praporu 28. pěšího pluku z Prahy se neobešel bez demonstrativního projevu odporu. „*Večer seřadil se celý prapor na nádvoří a každý voják obdržel malý černožlutý praporek, a vojín, stojící v prvním čtyřstupu, obdržel veliký. Do prostředka a začátku dána byla voj. hudba – a hned dán rozkaz k pochodu. Za zvuků hudby vstoupila první řada vojáků do brány, a velký černožlutý prapor odhozen do kouta a vpředu rozvinut nový prapor červenobílý; (přinesli jsme jej až do Vinkovce, poslední to železniční stanice ve válečném pásmu – kde nám byl odebrán). Příkladu prvního vojína hned následovali druzí, a*

¹²⁶ *Kronika 20. století (1910-1919)*; [z německého originálu *Chronik des 20. Jahrhunderts* přeložil, upravil a doplnil Stanislav Biman a kol.]. Fortuna Print 2007, s. 175.

¹²⁷ *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek I. Rok 1914. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 1, s. 23.

¹²⁸ PAULOVÁ, M. *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*. Díl I. Československá grafická Unie 1937, s. 79.

¹²⁹ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 89.

ještě na nádvoří odhodili na zem ty ohavné barvy Rakouska.“¹³⁰ Na vagónu vlaku, který byl určen pro tento prapor, se také objevil nápis „Vývoz dobytka do Srbska“ nebo „Jdeme na Srby a nevíme proč“.¹³¹ Podobné projevy zasáhly postupně mezi lety 1914-1915 i další rakousko-uherské armády, které se rekrutovaly z Čech a Moravy.

Výše zmíněné akce však samotnou mobilizaci neohrožily. Její průběh byl v celkovém měřítku vnímán jako uspokojivý a k odvodům se dostavilo přes 90% k tomu povinovaných.¹³² Přesto zbývala stále skupinka těch, kteří se snažili vojenské službě usilovně vyhnout. K té patřil i Václav Pokorný, který ve své vzpomínce zachytil „švejkovské“ počínání svých přátel. *„Plicka byl také jedním z těch, který dovedl se frontě šikovně vyhýbat. Ze Štýru do Lince, pak do Benešova, ačkoliv patřil horskému dělostřelectvu v Brixenu. Protože všude tam, kde soustřeďovalo se větší množství vojska, vládl roztomilý pořádek, chodili vojáci v civilu, mnozí i bosi. Tak dostal se i on mezi nás a jeho dobrým partnerem byl Franta Beneš, zvaný »Franta-Flinta«. Byl habán, který byl hluchý jako pařez, ale jen před důstojníky. Při rozdělování mužstva, ačkoliv řvali: »Beneš, Beneš! « vlezl mezi ty, kteří byli určeni do Benešova, namísto do Bekéscaby. Při prohlídce v Benešově ztratil hluchotu a byl uznán revmatickým, ale nález na zdravých plicích pomohl mu domů!“*¹³³

V prvních měsících války přispívaly k posílení antimilitaristické propagandy v zázemí zprávy z bojiště, které se do Čech dostaly prostřednictvím nemocných a raněných vojáků. Od počátku září 1914 rovněž narůstalo mezi Čechy rusofilství, protože právě tehdy se rozšířily zprávy o neúspěších rakousko-uherské armády a přehnané zvěsti o postupu ruských vojsk.¹³⁴ K optimismu přispívalo také přesvědčení, že válka skončí „do švestek“ nejpozději „až opadá listí ze stromů“.¹³⁵

Rakouské úřady se snažily tyto tendence samozřejmě všemožně potlačit, což dokládá i pokyn z 10. ledna 1915, směřovaný k pražskému policejnímu ředitelství,

¹³⁰ ŽIPEK, A. [redakce]. Domov za války, 1. díl. Pokrok 1929-1931, s. 142.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² KUNZ, J. Za černožlutou oponou. Šolc a Šimáček 1921, s. 14-15.

¹³³ ŽIPEK, A. [redakce]. Domov za války, 2. díl. Pokrok 1929-1931, s. 256.

¹³⁴ Tamtéž, s. 88.

¹³⁵ PICHLÍK, K. Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend. Svoboda 1968, s. 12.

který nařizuje proti šířitelům těchto „pověstí“ přísně zakročit.¹³⁶ Systém represí a tvrdého drilu byl zaveden rovněž v armádě. Projevy odporu při odvodu tak byly v případě mnoha vojáků poslední, jelikož zavedený systém se osvědčil a vnější projevy nespokojenosti a vzdoru potlačil. Odpor českých vojáků byl navíc spíše spontánní, bez pevné organizace a politické podpory, i z těchto důvodů byl předem odsouzen k nezdaru. Hrůzy a utrpení prvních dvou měsíců války vojáky navíc připravily o veškeré iluze. Kromě válečných útrap museli snášet i šikanu ze strany svých nadřízených. Válka totiž pro německé nacionalisty znamenala dobrou příležitost k pokoření svých „národních protivníků“ v habsburské monarchii, mezi které patřili v první řadě Češi.¹³⁷ Posledním tragickým projevem odporu českého vojáka se tak často stalo úmyslné sebezmrzačení, v krajním případě dobrovolná smrt. Poměry v rakousko-uherské armádě v prvních měsících války výstižně ilustruje vzpomínka českého vojáka Petra Dolejšího: *„Když jsme přišli do Srbska, viděl jsem na vlastní oči tu lidskou bídu, jak našeho mužstva, tak tamějšího obyvatelstva, to hrozné utrpení, jak se s nimi nakládalo: dětský ani dospělý život neměly ceny, na všech stranách bylo jen smilstvo a zvěrstvo. Rakouští důstojníci šli vzadu, v jedné ruce hůl a v druhé zbraň a co jim přišlo pod ruku, nevyjímaje ani vlastního vojáka, bez milosti zastřelili. Mezi takové dobrodince se může v první řadě počítati tehdejší hejtman našeho pluku Somr, neb jsem sám pocítil jeho hůl a surovou ruku na mém těle. A tehdy při nástupu k Valjevským horám jsem byl pevně rozhodnut, učiniti té bídě a strasti konec. Den 18. prosince mně přinesl osvobození. Neměl jsem tehdy tolik důvtipu, jaké zkáze a nebezpečí se vrhám vstříc, ale opanovala mne jedna myšlenka: Pryč, daleko pryč od toho všeho! Tehdy při ranním nástupu jsem vytáhl ukrytý revolver a s myšlenkou na domov a na všechny drahé tam zanechané jsem si vypálil ránu do pravé ruky. Kulka mně zůstala vězeti mezi klouby pod spodní kůží, proto jsem musil vrchní kůži odříznouti a kulku vytáhnouti, neboť tolik důvtipu jsem mněl, že*

¹³⁶ 1915, 10. leden, Praha. – Prezídium českého místodržitelství pražskému policejnímu ředitelství. Pokyn k opatření proti silicím antimilitarismu, který je podporován zprávami raněných českých vojáků přivážených z bojiště. In: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek II. Rok 1915. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 3, s. 21.

¹³⁷ GALANDAUER, J. *Vznik Československé republiky 1918*. Svoboda 1988, s. 15-16.

*by se ihned vyšetřovalo, jak se mi tam kulka dostala. Potom jsem revolver zahrabal pod keř a utíkaje nazad, snažil jsem se dostat se co nejdále odtud.*¹³⁸

Projevy zvůle a zákeřnosti velitelů ani tvrdý dril nebyly v rakouské armádě ničím novým, což dokládá i fakt, že již před válkou drželo Rakousko-Uhersko prvenství v počtu sebevražd vojáků.¹³⁹ O rakouské armádě se nelibě vyjádřil i T. G. Masaryk: *„To jest „rakušáctví“, ten zvláštní duch důstojníků v rakouské armádě. Je to duch kastovnícký, jakási povýšenost důstojníka nad druhé, mylné mínění, že důstojník je něco zvláštního, že na něm spočívá Rakousko“*¹⁴⁰ Duch rakouské armády byl přímým opakem Masarykovy představy armády demokratické. *„Býti spravedlivým k mužstvu a starati se o vojáky, to je povinnost důstojníka. Mužstvo musí vědět, že se důstojník o ně stará, že nedopustí, aby mu bylo křivděno. Zvláště při ukládání trestu mužstvo musí vědět, že trest není msta. Nikdy nelze dopustiti, aby důstojník trestal někoho ve zlosti. Má-li se již trestat, trest musí býti chladně uvážen, musí býti přiznán potrestaným za spravedlivý.“*¹⁴¹

Rozšířenějším jevem, než bylo sebemrzačení či sebevražda, se stal dobrovolný přechod do zajetí. Na východní frontě bylo do konce roku 1914 zajato více než čtvrt milionu vojáků rakousko-uherské armády, mezi nimi bylo přibližně 30 000 Čechů, z nichž část přešla do zajetí dobrovolně.¹⁴² Takto se k Rusům dostal v dubnu 1915 celý 28. pražský pluk, v červnu téhož roku ještě 36. mladoboleslavský pluk.¹⁴³ Zprávy o této hromadné dezerci se dostaly až k císaři, který 28. pluk okamžitě pro „zbabělost a velezradu“ rozpustil.¹⁴⁴

Na základě těchto událostí přičetl arcivévoda Josef Ferdinand vojenské neúspěchy „zrádnému“ českému vojsku, které svým jednáním „špiní čest vlastního národa“. Všem „ničemným elementům“ přitom předpovídá, že je „dříve nebo později stihne kulka nebo katova oprátka“. Závěrem dodává, že je

¹³⁸ ŽIPEK, A. [redakce]. Domov za války, 1. díl. Pokrok 1929-1931, s. 46.

¹³⁹ PICHLÍK, K. *Čeští vojáci proti válce*. Naše vojsko 1961, s. 9.

¹⁴⁰ MASARYK, T. G. *O demokracii*. Melantrich 1991, s. 59.

¹⁴¹ Tamtéž, 60.

¹⁴² PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 14.

¹⁴³ OLIVOVÁ, V. *Dějiny nové doby*. TeMi CZ 2008, s. 45.

¹⁴⁴ 1915, 17. duben. – Armádní rozkaz císaře Františka Josefa I. o rozpuštění 28. pěšího pluku pro zbabělost a velezradu. In: *Sborník dokumentů... Svazek II., dokument č. 28*, s. 72.

povinností každého Čecha, který má „čest v těle“, všechny „štváče a zrádce“ ohlásit.¹⁴⁵

S rostoucí perzekucí projevy vzdoru opravdu ustávaly a na konci roku 1915 bylo protirakouské a protiválečné „hnutí“ zcela zlikvidováno.¹⁴⁶ K tomu přispěl i vývoj na frontách, který nasvědčoval tomu, že válka jen tak neskončí. Zlomovým okamžikem se stala především porážka ruských vojsk u Gorlice v květnu 1915. Optimismus se proměnil v apatii. Odboj poté pokračoval „z druhé strany“. Jeho členy se stali ti, kteří padli do zajetí, a kterým se poté podařilo připojit k některé armádě Dohody. Právě tito vojáci se stali později základem čs. legií a naplnili tak Masarykovu vizi demokratické armády. Patrný rozdíl mezi duchem vládnoucím v rakouské armádě a později v legiích vnímali i sami vojáci. „*Jsm sice vojáky, ale jiné, odlišné armády než byla rakouská, jsme bratry a naše vojančení má podklad ideový. Nejsme soldateskou a nechceme, ani nesmíme jí být. Proto naše chování na veřejnost je jiné, proto naše dobrovolná, bratrská disciplína, proto i náš zájem a snaha o lepší věci než obyčejně bývají vojákům přisuzovány.*“¹⁴⁷

Jak je patrné, obraz českého vojáka za 1. světové války nebyl jednotný. Důležitý byl především úhel pohledu strany, která ho vytvářela. Zatímco v hlášeních vojenských velitelství, německém tisku či v interpretacích německonacionálních poslanců převažoval obraz „nezúčastněného až nepřátelského Čecha“, ¹⁴⁸ český tisk prezentoval Čechy jako národně uvědomělé odbojáře.¹⁴⁹

Ivan Šedivý ve své knize *Češi, české země a Velká válka 1914-1918* vyslovuje názor, že jednoznačný soud o českém vojákovi v 1. světové válce nelze vyslovit. Hlavní důvod shledává v tom, že „*je naprostá odlišnost povahy české účasti na dvou hlavních rakousko-uherských válčích, na východní frontě proti Rusku a na jihozápadě, proti Itálii...Italové představovali nepřítele takřka tradičního, vždyť Češi jim v posledních sedmdesáti letech čelili hned třikrát (1848, 1859,*

¹⁴⁵ 1915, 1. pol. – Vojenský rozkaz arcivévody Josefa Ferdinanda odsuzující chování českého mužstva na frontě. In: Sborník dokumentů... Svazek II., dokument č. 42, s. 102.

¹⁴⁶ PICHLÍK, K. *Čeští vojáci proti válce*. Naše vojsko 1961, s. 145.

¹⁴⁷ *Zpravodaj*, 21. 1. 1918, č. 1, s. 1.; VHA; Název fondu: Československé legie ve Francii 1918-1920, Velitelství 21. střeleckého pluku. Karton č. 21, inv. č. 79.

¹⁴⁸ GALANDAUER, J. *Wacht am Rhein a Kde domov můj. Válečné nadšení v Čechách v létě 1914*. In: *Historie a vojenství* 5/1996, s. 25.

¹⁴⁹ ŠEDIVÝ, I. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Lidové noviny 2001, s. 147.

1866)...*Boj proti „slovanskému bratru“ nebyl naproti tomu mezi Čechy – především s ohledem na tradiční rusofilství – ani v nejmenším populární.*“¹⁵⁰

Šedivý rovněž upozorňuje na to, že „*bojová morálka českých vojáků a jednotek nebyla abstraktním, neměnným pojmem*“, složitost celé situace nás tedy opravňuje pouze k „*velmi obezřetným a střízlivým hodnocením.*“¹⁵¹

2.2 Češi a Francie

Kořeny česko-francouzských vztahů, které významně ovlivnily české politické myšlení a odrazily se i na poli kulturním, sahají až do středověku. Za nejvýznamnější etapu je obecně považováno období vlády lucemburské dynastie v Čechách.¹⁵² Ani poté sice styky mezi oběma zeměmi úplně nevyhasly, ovšem až do vypuknutí Velké francouzské revoluce dění v Čechách výrazněji neovlivnily. Revoluční události ve Francii zásadně změnily pohled řady evropských států na tuto zemi, velký ohlas měly i v Čechách. Habsburkové (stejně jako další vládnoucí rody) se cítili silně ohroženi a vývoj ve Francii vnímali veskrze negativně. Pro prostý lid se ovšem Francie stala „zemí svobody“, která může do budoucna pomoci změnit i nevyhovující zřízení v habsburské monarchii.¹⁵³ Pojem „svoboda“ byl však v Čechách dlouho vnímán jinak než ve francouzském prostředí. Nová definice svobody (především občanské) se v českém prostoru objevila až v revolučním roce 1848, do té doby byly upřednostňovány zájmy národní před zájmy individua.¹⁵⁴ Teprve v důsledku této revoluční bouře se zrodila myšlenka možného spojení s Francií, která se měla (společně se slovanským Ruskem) stát pro Čechy oporou při prosazování vlastní autonomie v rámci habsburské monarchie.¹⁵⁵ Důležité bylo rovněž upevnění představy

¹⁵⁰ ŠEDIVÝ, I. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Lidové noviny 2001, s. 146.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 150.

¹⁵² HORSKÁ, P. *Sladká Francie*. Lidové noviny 1996, s. 8

¹⁵³ Tamtéž, s. 16.

¹⁵⁴ OLŠÁKOVÁ, D. *Formování národní identity v multinacionálním prostředí: pařížští imigranti v letech 1848-1900*. Dizertační práce. Praha-Paříž, 2007, nepublikováno, s. 256-257.

¹⁵⁵ *Francie a zrození Československa*, katalog výstavy. Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2008, s. 13.

Francie coby politického vzoru, kulturního vůdce a také liberální představitelky Západu.¹⁵⁶

Významnou roli ve sbližování obou národů hrála rovněž společná nechuť vůči Německu. „*Francie byla vnímána především jako potenciální spojenec proti Německu. Obraz Francie coby spojence, nerozlučně spjatý s francouzskou revoluční tradicí, se poprvé vynořuje v roce 1848 jako reakce na snahu Němců vtáhnout Čechy do frankfurtského parlamentu. Rozmach pruské síly a zejména vlivu Německé říše po roce 1870 posiloval naději, že Francie může vůči Čechům splnit ochrannou úlohu – patrně proto, že po bitvě u Sedanu začala zájem o sbližení se slovanským obyvatelstvem střední Evropy projevovat i francouzská strana. Mluví pro to uzavření francouzsko-ruského spojení v devadesátých letech 19. století a obava z rozpínání Německa na počátku 20. století. Zájem Čechů o Francii byl projevem zásadně protiněmeckého charakteru českého nacionalismu.*“¹⁵⁷

Přestože ještě v poslední třetině 19. století nebyl obraz „revoluční“ Francie zcela vymazán,¹⁵⁸ byla tato země stále více vnímána jako významné kulturní centrum, které lákalo nové příchozí.

2.2.1 Česká emigrace ve Francii před 1. světovou válkou

První vlnu Čechů, kteří se začali ve Francii, především v Paříži, usazovat již od poloviny 19. století, tvořili především čeští živnostníci a obchodníci. Od konce 80. let 19. století nastal příliv dělníků, jejich počet však nepřesáhl několik stovek.¹⁵⁹ Málo početnou, zato ovšem velmi významnou skupinou byli čeští výtvarníci,¹⁶⁰ kteří ve Francii tvořili kolonii již od 40. let 19. století.¹⁶¹

¹⁵⁶ REZNIKOW, S. *Frankofilství a česká identita 1848-1914*. Karolinum 2008, s. 70.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 19.

¹⁵⁸ OLŠÁKOVÁ, D. *Formování národní identity v multinacionálním prostředí: pařížští imigranti v letech 1848-1900*. Dizertační práce. Praha-Paříž, 2007, nepublikováno, s. 264.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Jaroslav Čermák, Soběslav Pinkas, František Kupka aj.

¹⁶¹ OLŠÁKOVÁ, D. *Formování národní identity v multinacionálním prostředí: pařížští imigranti v letech 1848-1900*. Dizertační práce, Praha-Paříž, 2007, nepublikováno, s. 220.

Co se týče české emigrace politické, ta měla na přelomu 50. a 60. let pouze jediného zástupce, amnestovaného revolucionáře Josefa Václava Friče.¹⁶² Právě Frič položil základy k budování české kolonie v Paříži a stal se prvním novodobým exulantem ve Francii.¹⁶³ Významně se zasloužil o prohloubení česko-francouzských vztahů a pomohl zvýšit informovanost o Čechách a jejich problémech mezi francouzskými vzdělanci. Tento krok byl mimořádně záslužný, neboť ještě v počátcích Fričova druhého emigračního pobytu byly pro Francouze problémy českého národa velmi vzdálené a těžko srozumitelné.¹⁶⁴

Ke změně tohoto stavu bylo především nutné navázat styky s pařížskými publicisty. V tom Fričovi významně pomohl pařížský univerzitní profesor, historik a žurnalista Saint René Taillandier. Jakožto revolucionář však Frič nemohl souhlasit s Taillandierovou chválou Františka Palackého a F. L. Riegra za jejich rezervovaný postoj k politické revoluci.¹⁶⁵ Odmítal také jakoukoliv spolupráci s vídeňskou vládou, byl nepřitelem Ruska a vyhýbal se i maďarským revolucionářům. Blízký vztah si naopak vybudoval k polským emigrantům, s nimiž se setkával na přednáškách pořádaných katedrou slovanských studií na Collège de France. Zde se také seznámil s budoucím slavným francouzským slavistou Louistem Legerem. Pod Fričovým vlivem se začal Leger učit česky a roku 1864 dokonce podnikl vědeckou cestu do Čech. Uchvácen byl především Prahou: „*Praha, město stověžaté, nadchlo mě svým vzhledem romantickým. Od té doby často jsem se tam vracel na delší pobyt. Vedle Paříže a Moskvy znám Prahu z evropských měst nejlépe.*“¹⁶⁶ Zamýšlený plán napsat o Praze knihu sice neuskutečnil, po návratu do Paříže však ve spolupráci s Fričem a dalšími francouzskými i slovanskými autory připravil informační publikaci o Čechách,

¹⁶² J. V. Frič (1829 - 1890) v Paříži strávil několik měsíců již před revolučními událostmi roku 1848/49. Jeho první pobyt v Paříži trval od ledna do srpna 1847. Po návratu do Prahy se jako studentský vůdce patřící k radikálně demokratickému křídlu revolucionářů zúčastnil bojů na barikádách. Roku 1849 byl zatčen a odsouzen k 18 letům žaláře za spoluúčast na přípravě tzv. májového spiknutí. Poprvé byl omilostněn již roku 1854, definitivně byl propuštěn pod podmínkou emigrace až roku 1859. K tomu více: ŽÁČEK, V. *Josef Václav Frič*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1979.

¹⁶³ BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Nová tiskárna 2007, s. 17.

¹⁶⁴ HORSKÁ, P. *Sladká Francie*. Lidové noviny 1996, s. 33.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ LÉGER, L. *Paměti Slavomilcovy* (přel. Zorav). Student 1907, s. 20.

která vyšla k příležitosti konání světové výstavy v roce 1867 pod názvem *La Bohème historique, pittoresque et littéraire* (Čechy historické, umělecké a literární).¹⁶⁷

Dalším velkým znalcem českých poměrů se stal Ernest Denis, který během svého tříletého pobytu v Praze, kde pobýval od roku 1872, studoval podrobně české dějiny (především prameny k husitským válkám) i jazyk. Díky Palackému a Riegrovi pronikl také do vědeckých a politických kruhů.¹⁶⁸

Kromě francouzských slavistů a polských emigrantů se Frič stýkal také s českými krajany. Jeho přátelé pocházeli především z řad umělců. Zvláště pevně přátelství ho pojilo s Jaroslavem Čermákem a Hyppolitem Soběslavem Pinkasem.

Roku 1861 se Fričovi podařilo uskutečnit plán na vydávání časopisu, který by reprezentoval český národ. Časopis *Čech* (s francouzským názvem *La voix libre de Bohême*) vyšel poprvé v Ženevě a odtud se šířil i do světa.¹⁶⁹

O rok později byla za Fričova přispění založena organizace pařížských Čechů, která dostala název Česko-moravská beseda. „*Hloučku Čechů v Paříži se nalézajících a znajících podařilo se něco, čeho posud nesvedlo tamtéž žijících sto tisíc Němců; mají' duševní své centrum, pařížskou Českou besedu. V den Napoleonův, kdy celá Paříž šatí se v trojbarevné prápory, vlaje z Café des Nations vedle Palais Royal také krásný prapor červenobílý, nesoucí v středu svém českého lva. Café des Nations je sídlem České besedy. Scházejí se zde Češi, ovšem jen jedou za týden, vždy ve čtvrtek; počet jejich je příliš skrovný, Paříž příliš rozsáhlá, zaměstnání rozdílné, než aby denně se scházeti mohli. Čtvrtek je zato polovičním svátkem, tu se oblíkne čamara a spěchá se do Café des Nations, kde ve zvláštní oddělené místnosti jsou již rozloženy všechny české časopisy politické a zábavné, kde je i česká knihovnička.*“¹⁷⁰ Takto popsal první organizaci pařížských Čechů Jan Neruda, který se s ní měl možnost seznámit během svého pobytu v Paříži roku 1863.¹⁷¹ Jak je patrné z Nerudova postřehu, Česko-moravská beseda

¹⁶⁷ LÉGER, L. *Paměti Slavomilcovy* (přel. Zorav). Student 1907, s. 22.

¹⁶⁸ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše zálaha 1938, s. 24-25.

¹⁶⁹ BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Nová tiskárna 2007, s. 27-28.

¹⁷⁰ NERUDA, J. *Menší cesty*. Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1961, s. 49.

¹⁷¹ HORSKÁ, P. *Sladká Francie*. Lidové noviny 1996, s. 33.

se stala středobodem pařížských Čechů. Velký význam měla ale i pro Čechy, kteří do Paříže přicházeli jako turisté. Příliv krajanů zaznamenala Beseda především roku 1867, kdy se v Paříži konala první světová výstava. Organizace tehdy přivítala například F. L. Riegra, Miroslava Tyrše nebo Karla Sladkovského.¹⁷²

Po Fričově odchodu z Paříže v roce 1868 se Beseda přestěhovala do Café Holandais a zdálo se, že spolek uvažuje. Ke krizi došlo zejména po prusko-francouzské válce, kdy mnoho členů Besedy opustilo Paříž.¹⁷³ Pro zbylé krajany však válka let 1870-1871 znamenala možnost vyjádření loajality vůči zemi, která jim poskytla útočiště. Po boku Francouzů tak bojovali i čeští dobrovolníci. Proti anexi Alsaska-Lotrinska Pruskem protestovali dokonce i čeští poslanci v Rakousku.¹⁷⁴

K osvěžení krajanské organizace došlo zásluhou nových příchozích, mezi které patřil i Antonín Chittusi, Václav Brožík, Vojtěch Hynais nebo Jaroslav Vrchlický.¹⁷⁵ Velkou posilou byl i starší bratr Vojty Náprstka Ferdinand, který na vlastní náklady rozšířil spolkovou knihovnu. Kromě změn personálních došlo i ke změně názvu organizace. Roku 1878 se z Česko-moravské besedy stala Česko-slovanská beseda.¹⁷⁶ V osmdesátých a devadesátých letech došlo k dalšímu přílivu emigrantů, kteří s sebou přinesli sokolskou ideu, a díky tomu se roku 1892 Beseda přetransformovala na Českou tělocvičnou jednotu Sokol.¹⁷⁷

Vlastní spolek Sokol vznikl pod vedením krejčího Josefa Čapka a obchodníka Františka Jackla již v roce 1891. Prvotní nápad vykrystalizoval ještě dříve, v roce 1889, během účasti sokolského družstva na slavnosti unie francouzských gymnastů.¹⁷⁸ Právě předseda této unie Joseph Sansboeuf vedl roku 1891 výpravu pařížských gymnastů do Prahy, kde se konal II. sokolský slet. Během této návštěvy se velmi nadchl pro sokolskou ideu a po návratu do Paříže výrazně

¹⁷² CRKAL, V. V. *Čechové v Paříži*. In: DARRAS, V. *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Sokol de Paris 1912, s. 18-19.

¹⁷³ DARRAS, Victor. *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Sokol de Paris 1912, s. 19.

¹⁷⁴ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 69.

¹⁷⁵ DARRAS, V. *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Sokol de Paris 1912, s. 27.

¹⁷⁶ BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Nová tiskárna 2007, s. 58.

¹⁷⁷ DARRAS, V. *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Sokol de Paris 1912, s. 23.

¹⁷⁸ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 69.

přispěl ke zformování České tělocvičné jednoty Sokol v Paříži.¹⁷⁹ Nadcházející léta se nesla ve znamení utužování česko-francouzských vztahů, k čemuž přispěly jednak další vzájemné návštěvy, ale také zřízení francouzského konzulátu v Praze roku 1897.¹⁸⁰

S přelomem století přišla nutnost reorganizace spolkového života, neboť došlo k nárůstu aktivit, které sama Sokolská jednota nemohla řídit. Došlo proto ke vzniku nových odborů a později i dalších pobočných spolků (roku 1903 byl v Paříži založen i polský Sokol, o rok později střelecký a zábavní odbor).¹⁸¹ Roku 1902 vzniklo také Volné sdružení Čechů pařížských. Tato organizace se v poměrně krátkém čase několikrát přejmenovala. Nejprve na Českou socialistickou jednotu, poté na Skupinu českých volnomyšlenkářů, až nakonec roku 1907 vznikl sociálně-demokratický spolek Rovnost.¹⁸² O rok později založili francouzští slavisté (např. E. Denis, L. Léger, L. Eisenmann aj.) spolek L'Association franco-slave (Sdružení francouzsko-slovanské), který sdružoval českou inteligenci.¹⁸³

Roku 1912 vznikla také po čtyřletém úsilí z iniciativy profesora filozofické fakulty pařížské univerzity Seignobose, který propagoval ochranu práv národů a jejich sebeurčení, Unie národností (Union des Nationalités), kde měly své zástupce i krajanské spolky v Paříži. Tato organizace zároveň spolupracovala i s pražskou Národní radou českou.¹⁸⁴

Vznik Unie národností se stal pro jednotlivé spolky podnětem k tomu, aby vytvořily Ústřední výbor spolků, který by reprezentoval celé krajanské hnutí. Členství v Ústředním výboru přijal kromě Sokola Spolek zahradníků, Kroužek tamburašů a Sportovní kroužek. Spolek Rovnost přímé členství odmítl, přislíbil

¹⁷⁹ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. 30.

¹⁸⁰ BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Nová tiskárna 2007, s. 60.

¹⁸¹ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. 33.

¹⁸² Tamtéž, s. 34.

¹⁸³ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 69.

¹⁸⁴ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. 36.

však alespoň spolupráci.¹⁸⁵ Právě tento výbor se stal klíčovou organizací po vypuknutí války.

2.2.2 Krajské hnutí na počátku války

Na počátku války čítala česká kolonie ve Francii přibližně 1500-2000 osob, přičemž většina z nich byla soustředěna v Paříži a jejím okolí.¹⁸⁶ Pařížští krajané, dobře informovaní o vývoji světové politiky, již s předstihem počítali s možností vypuknutí válečného konfliktu. V tomto odhadu je utvrzovala především realita rostoucí francouzská austrofobie, kterou podporoval především francouzský tisk.¹⁸⁷ O tom, jaké stanovisko zaujmout v případě války, jednal i Ústřední výbor spolků, který se dokonce již v únoru 1914 rozhodl v této otázce kontaktovat politické strany v Čechách. Odpovědi se jim dostalo pouze od dr. Soukupa (ostatní odpovědi byly pravděpodobně v Rakousku zadrženy), který navíc možnost vypuknutí války vyloučil.¹⁸⁸ Krajané se tak ocitli ve svém rozhodování zcela osamoceni. Názor, že vypuknutí války nehrozí, který panoval mezi českými politiky, dokazoval, jak malá byla informovanost o dění ve Francii. Úpadek zaznamenalo i frankofilství samo o sobě. „*Bilance akcí frankofilské lobby těsně před vypuknutím války nevypadá slavně. Frankofilství mezi politickými elitami a vzdělanou veřejností v Praze od počátku století upadalo. Zhoršený obraz Francie, rostoucí nezáměr o ni i chybějící politická a ekonomická motivace, která by stimulovala vzájemné sblížení, neustále prohlubovaly příkop mezi oběma zeměmi a tento proces urychloval i vývoj celkové zahraničněpolitické situace.*“¹⁸⁹

Krajané mezitím začali jednat v Paříži na vlastní pěst a 26. července 1914 uspořádali manifestaci proti Rakousko-Uhersku. Průvod došel za zpěvu české hymny a provolávání slávy Srbsku a Francii až k budově rakousko-uherské

¹⁸⁵ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. 37.

¹⁸⁶ REZNIKOW, S. *Frankofilství a česká identita 1848-1914*. Karolinum 2008, s. 364.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 366.

¹⁸⁸ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. s. 79.

¹⁸⁹ REZNIKOW, S. *Frankofilství a česká identita 1848-1914*. Karolinum 2008, s. 392.

ambasády, ze které strhl prapor.¹⁹⁰ Tato iniciativa Čechů však byla francouzskou veřejností přijata rozpačitě. Ve Francii došlo navíc k nárůstu nacionalismu a němečtí a rakousko-uherscí občané se rázem stali nepřáteli Francie. Během mobilizace 1. srpna se situace krajanů ve Francii prudce zhoršila. Na mobilizaci vzpomínal jeden ze zúčastněných - krajan Ladislav Preininger - takto: „*Byly to chvíle pro nás cizince velmi závažné. Vláda vydala nařízení, že všichni příslušníci německého a rakousko-uherského státu, pokud do 48 hodin neopustí Francii, se musí přihlásit na policejních úřadech „pour être internés“.* Tomu jsme chtěli pro nás všechny zabránit a dokázat svoji vůli k účasti na boji pro Francii.“¹⁹¹ Po této výzvě několik Čechů kvůli strachu z internace do koncentračních táborů Paříž opravdu opustilo, většina však zůstala a neuposlechla ani výzvy k návratu od rakouských zastupitelských úřadů. Tito krajané byli pevně rozhodnutí vytrvat a vymoci si možnost bojovat po boku Francouzů.

9. srpna byl ustanoven nový výbor Pařížské kolonie, v jehož čele stanul jako předseda krajan Josef Hoffman-Krátký.¹⁹² Od října 1914 vycházel pod jeho redakcí čtrnáctideník *Na Zdar*, který podporoval česko-francouzské vztahy.¹⁹³

Úkolem výboru, jehož členy se stali i další významní krajané a francouzští přátelé Čechů, bylo vymoci na francouzské vládě prohlášení, že Čechy není možné považovat za Rakušany a bude se s nimi jednat jako s příslušníky spojeneckých států.¹⁹⁴ První pokus o slyšení zvolené delegace přímo u ministra vnitra sice selhal, nicméně přímluva Josepha Sansboeufa již vyslyšena byla a Češi tak začali být konečně i oficiálně považováni za přátele Francie. Stejně tak i Poláci a Alsasané.¹⁹⁵ Výbor poté vydal svolání k Čechům ve Francii, ve kterém je vyzval ke vstupu do francouzské armády. K odvodům přišlo 22. srpna 1914

¹⁹⁰ BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Nová tiskárna 2007, s. 102.

¹⁹¹ PREININGER, L. *Přísaha. Deníky francouzského legionáře Ladislava Preiningera 1913-1940*. Votobia 2001, s. 51.

¹⁹² BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Nová tiskárna 2007, s. 104.

¹⁹³ GALANDAUER, J. et. al. *Slovník prvního československého odboje 1914-1918*. Hermes 1993, s. 93.

¹⁹⁴ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše zálaha 1938, s. 90.

¹⁹⁵ BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Nová tiskárna 2007, s. 106.

k pařížské Invalidovně několik set Čechů, z nichž bylo asi 300 přiděleno k francouzské cizinecké legii.¹⁹⁶

2.3 „Rota Nazdar“

První čeští dobrovolníci odjeli z Paříže k výcviku do městečka Bayonne, které leží v jihozápadní Francii, již 23. srpna 1914.¹⁹⁷ Jeden z nich, již zmíněný Ladislav Preininger, vzpomínal na příjezd takto: *„Do Bayonnu jsme dorazili v 8 hodin večer. Před nádražím nás čekaly zástupy občanů, hlasitě nás vítajících. Místy jsme zaslechli i naše pozdravy a volání: Sláva, Nazdar! Tamější starosta a poslanec Garat byl nám velmi upřímným přítelem a v místních novinách informoval obyvatelstvo a nabádal k vřelému nás uvítání.“*¹⁹⁸

Pobyt v Bayonnu byl oproti očekávání dobrovolníků příjemný. Bylo tomu tak především díky vstřícnosti místních obyvatel, dobrému podnebí, dostatku volného času i vyhovující stravě. Větší obtíže nepůsobil dobrovolníkům později ani vojenský výcvik, což dokládá i další svědectví Ladislava Preiningera: *„Příjemná (poměrně) byla pochodová cvičení v překrásném kraji baskickém na samém úpatí vysokých pohraničních hor a pravidelné vycházky na cvičnou střelbu. Tam rovněž byly pořízeny první fotografické snímky našich jednotek.“*¹⁹⁹

31. srpna byl utvořen prapor C druhého pochodového pluku 1. pluku Cizinecké legie, který měl působit v rámci tzv. Marocké divize. Poté bylo možné začít s organizováním jednotek. Češi byli přiděleni do první setiny praporu k rotě C1.²⁰⁰ Díky sokolskému pozdravu dostali název „Rota Nazdar“ („Compagnie Nazdar“). Velitelem se stal francouzský důstojník kapitán Marie León Joseph Sallé. Rota, kterou tvořilo 250 mužů, byla rozdělena na čtyři čety.²⁰¹ Od 1. září začal soustavný výcvik, který zpočátku komplikovala nevybavenost mužstva. Obuv a

¹⁹⁶ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda 1968, s. 70-71.

¹⁹⁷ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše zálaha 1938, s. 144.

¹⁹⁸ PREININGER, L. *Přísaha. Deníky francouzského legionáře Ladislava Preiningera 1913-1940*. Votobia 2001, s. 71.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 63.

²⁰⁰ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše zálaha 1938, s. 148.

²⁰¹ Viz. Příloha č. 5. a 6.

polní čepice dorazily do tábora až 4. září, další vybavení ještě později.²⁰² Dobrovolníci byli nadšeni především z nových uniforem: „*Barevný stejnokroj skládal se dosud z červené čepice, modré krátké vesty a širokých červených kalhot. Tmavomodrý plášť se dvěma řadami knoflíků byl ze všeho nejlepší, až na kapsy, které byly úplně vzadu, takže kolikrát vlastní rukou nám bylo obtížno dostat se pro hledanou věc.*“²⁰³ Již v nových oblecích poté dobrovolníci vyfasovali nové moderní pušky, kterým podle jejich vynálezce Lebel začali říkat „Mademoiselle Lebel“.²⁰⁴

Kromě „Roty Nazdar“, oficiálně nazývané rota C1, vznikly ještě tři další rotы praporu. Rota C2 byla složená z polských a belgických dobrovolníků, rota C3 vznikla uskupením švýcarských a lucemburských dobrovolníků a rotu C4 tvořili Španělé a Italové.²⁰⁵

12. října se za přítomnosti starosty Bayonnu Garata uskutečnilo slavnostní předání praporu českým dobrovolníkům. Na starostův proslov odpověděli čeští dobrovolníci hromadnou přísahou: „*Ve jménu volnosti, rovnosti a bratrství a v důvěře v republiku slibujeme, že budeme bojovati pro práva republiky a lidskosti až do posledního muže a poslední krůpěje krve!*“²⁰⁶ Poté zazněla národní hymna „Kde domov můj“.

Převoz českých dobrovolníků z Bayonnu na frontu započal 23. října.²⁰⁷ Jejich cílem bylo místo nedaleko města Remeše v kraji Champagne. Při pochodu od železniční stanice do vesnice Mailly-Campagne mohli dobrovolníci rozpoznat trosky remešské katedrály, které se tyčily nad městem.²⁰⁸ Odtud se česká jednotka přesunula ještě blíže k válečné linii. V nočních hodinách z 10. na 11. listopadu se rota ocitla poprvé v zákopech.²⁰⁹ Do 20. listopadu, kdy byly rotы C2 a C4

²⁰² BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916.* Naše záloha 1938, s. s. 150.

²⁰³ ULRYCH, E. *S Francií za svobodu světa.* St. Minařík: Kvasnička a Hampl 1920, s. 18.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 156.

²⁰⁷ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916.* Naše záloha 1938, s. 204.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 205.

²⁰⁹ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916.* Naše záloha 1938, s. 207.

vystřídány, pobývaly společně s Čechy v zákopech u statku Les Marquises (Češi mu začali říkat Markýzka) všechny roty praporu C společně.²¹⁰

22. listopadu přijel z Avignonu nově utvořený prapor D, poté také transport dobrovolníků z Bayonnu, mezi nimiž byla i skupina Čechů z Londýna.²¹¹ Jan Kirchner, člen 4. čety, popsal jejich příjezd takto: „*Bylo jich 30. K večeru se seskupili a zazpívali nám oblíbenou vojenskou píseň anglických Tommies „It's a Long Way to Tipperary“. Dalo jim dosti námahy, nežli nás ji správně naučili; ale přece to šlo, a do vánočních svátků jsme ji uměli nazpaměť, aniž bychom si byli vědomi, co slova znamenala.*“²¹²

První Vánoce v zákopech byly přesto velmi smutné. Pro Jana Kirchnera to sice nebyly první Vánoce slavené v cizině, ale zato byly „*nejsmutnější ze všech dosud.*“²¹³ Vojáci museli i v tomto čase vykonávat běžné povinnosti, což dokládá i vzpomínka Ladislava Preiningera, kterému byla přidělena noční hlídka: „*Mrzlo, jen to křupalo. O desáté hodině přišla též na mne řada. Ležel jsem tam víc než 4 hodiny a tmavá noc ledově dýchala neúprosný mráz. Do smíchu mně nebylo. Myšlenka na domov, na celé to lidské žití a na moje postavení s dotírající zimou a únavou těla pokoušela se o spánek; jen tak tak udržoval jsem se při paměti. Pojednou zdáli donesl se k mému sluchu zpěv od nepřítele nám dobře známý: Heilige Nacht.*“²¹⁴

Počátkem roku 1915 se mrazy ještě více stupňovaly a u dobrovolníků se začaly projevovat následky způsobené dlouhodobým pobytem v zákopech. Mezi vojáky se rozšířily vši a svrab. Preventivně bylo přikročeno k provedení očkování proti epidemickým nemocem. Kromě špatných podmínek mužstvo znepokojovala také zvýšená aktivita nepřítele.²¹⁵ V těchto neveselých okamžicích dobrovolníky povzbudila alespoň záměr z Paříže: „*6. ledna Ježíšek našel naši adresu a přinesl*

²¹⁰ Tamtéž, s. 208.

²¹¹ Tamtéž, s. 210.

²¹² KIRCHNER, J. *Bratři Kirchnerové: vzpomínky a zápisky z roty "Nazdar" ve Francii roku 1914-18*. Moravský Legionář 1931, s. 32-33.

²¹³ Tamtéž, s. 40.

²¹⁴ PREININGER, L. *Přísaha. Deníky francouzského legionáře Ladislava Preiningera 1913-1940*. Votobia 2001, s. 81.

²¹⁵ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záměra 1938, s. 216.

nám balíky z Kolonie a hned počalo rozdělování dárků; na jednotlivce připadlo: kroužek salámu, 4 cigarety a tabák nebo dýmka, kdo byl kuřákem, tomu kdo nekouřil, odměnou podán kousek čokolády. Prádlo se rozdělilo mezi nejpotřebnější hochy, buď losem v četě nebo hlasováním. Měli jsme věru radost, že přece někdo pamatuje a vzpomíná na nás.“²¹⁶

V březnu 1915 se prapor C přesunul od Markýzky do Verzenay, kde také čeští dobrovolníci přivítali jaro.²¹⁷ Do zákopů se krátce vrátili ještě v dubnu, koncem měsíce však byl prapor C převelen do Artois, kde se francouzská armáda pod velením generála Foché připravovala na velkou ofenzivu. Marocká divize zde měla posílit 33. armádní sbor, kterému velel generál Pétain.²¹⁸ Čeští dobrovolníci tušili, že je čeká krutý boj, v němž mnoho z nich padne, proto se ještě před zahájením ofenzivy loučili v dopisech se svými příbuznými.

*„Jsem nucen Vám napsati tento dopis, abyste měli zprávy v případě, že se nevrátím... Strach není naším údělem. Dnes jeden důstojník po druhém k nám měli řeč. Vše zapomenuto. Jdeme smíření, bylo-li kde nesvornosti, a jdeme jako jedna duše. Tedy i já chci býti čist a kde jsem Vám někomu ublížil, prosím Vás, abyste mi odpustili. Bylo by smutné opustit svět a nedosáhnout toho, co jsem dosíci chtěl. Představoval jsem si vždy, jak šťastně budu žít a nyní ten veliký otazník... Končím s přáním všeho blaha. Nazdar našemu vítězství a naší samostatnosti!“*²¹⁹ Tento dopis napsal svým blízkým 6. května 1915 praporečník „Roty Nazdar“ Karel Bezdíček, který 9. května položil svůj život v bitvě u Arrasu. Právě tato bitva měla pro „Rotu Nazdar“ fatální důsledky.

²¹⁶ ULRYCH, E. *S Francií za svobodu světa*. St. Minařík: Kvasnička a Hampl 1920, s. 38.

²¹⁷ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. 224.

²¹⁸ Tamtéž, s. 243.

²¹⁹ BEZDÍČEK, K. Dopis z 6. května 1915 (zkráceno). In: BOHÁČ, J. *Dopisy hrdinů 1914-1916*. Svaz československého důstojnictva 1935.

2.4 Bitva u Arrasu

Cílem francouzské ofenzivy mělo být prolomení německé fronty, které by v konečném důsledku pomohlo vytlačit Němce z Francie. Nedůležitějším bodem se stala kóta 140, nejvyšší bod horského pásma Falaise de Vimy, která byla klíčem k německým pozicím v severní Francii.²²⁰ Nepřátelské pozice byly ostřelovány již od počátku května, v ranních hodinách 9. května však palba značně zhoustla a v deset hodin započal rozhodující útok.

Prvním úkolem bylo překonat nepřátelskou vlnu zákopů, vyhloubenou severozápadně od vesnice La Targette, která byla vidět již z velké dálky díky křídově bílé hlíně. Francouzi byl tento úsek nazván „Ouvrages Blancs“. Po jeho zdolání bylo nutné překlenout druhou vlnu nepřátelských zákopů, překonat arraskou silnici a urazit ještě 2,5 kilometru stoupajícího terénu až ke kótě 140.²²¹

„Rota Nazdar“ byla nasazena v prvním voji na pravém křídle, prostřední pozice obsadila druhá rota - polská, levé křídlo obsadila třetí rota - převážně švýcarsko-lucemburská. Další voj tvořila čtvrtá rota a oddíly marockých střelců.²²²

První německé pozice byly díky ostré střelecké přípravě obsazeny poměrně rychle a jen za malých ztrát. Dobrovolníci se poté rychle přiblížili k druhé linii. *„Odtamtud se však rozřehťají kulomety, sta kulek se rozlétá vějířovitě planinou; z kulometných hnízd, kde jsou zakopáni němečtí střelci, pomalu se otáčejí hlavně kulometů, zleva do prava a zpět a znova, posypávají prostor před zákopy deštěm střel, křížují své dráhy, vzduch houstne olovem, zdá se, že jím nikdo neprojde. A přece je třeba tudy proběhnout, vojáci běží, letí – a padají. V nejprudším skoku se postavy lámají a bezvládně klesají k zemi s posledním pohybem rukou k místu, kam je zasáhla kulka.“*²²³ Během této zběsilé palby padl i velitel praporu C major Noiret, velitel 4. české čety podporučík Andreani a mnoho dalších. Smrtelná kulka zde zasáhla také Karla Bezdíčka, který klesl k zemi i s praporem roty. Útok

²²⁰ BOHÁČ, J. *Kronika Československé legie ve Francii*. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. 243.

²²¹ Tamtéž, s. 248.

²²² HONZÍK, M. *Legionáři*. Novinář 1990, s. 19.

²²³ KRATOCHVÍL, M. *Památné bitvy našich dějin*. Nakladatelství Jos. Hokr 1937, s. 332.

však i přes těžké ztráty pokračoval dále. Prudkou nepřátelskou palbu se několika dobrovolníkům podařilo oslabit protiútokem ručními granáty. Po překonání arraské silnice, kde došlo k dalším ztrátám, se podařilo zbylým mužům zdolat poslední úsek. Kóta 140 byla dobyta v půl dvanácté, v témže okamžiku však padl i poslední důstojník.²²⁴ Za „Rotou Nazdar“ se ke kótě probili i ostatní čtyři Marocké divize. Tvrdě dobyté území však museli dobrovolníci chránit sami až do půlnoci, kdy je vystřídali prapory Zuavů a Senegalců.²²⁵

Ztráty byly obrovské. Prapor C, který vedl útok, byl silně zdecimován. Z více než devíti set mužů zbyla třetina, většina důstojníků zemřela nebo byla zraněna.²²⁶ Tvrdě vydobyté vítězství navíc nebylo patřičně využito a kóta 140 byla opět vyklizena. Zbytky „Roty Nazdar“ se na čas přesunuly do zázemí, kde byli zbylí Češi sloučeni do jedné rotы s Poláky a Belgičany.²²⁷

V dalších letech se českoslovenští dobrovolníci zúčastnili krutých bitev, které počítaly s tzv. opotřebovací taktikou. Cílem bylo i za vlastních obrovských ztrát protivníka „vykrváct“. Po zániku „Roty Nazdar“, naší první národní vojenské jednotky působící ve Francii, se Češi a Slováci vlastní samostatné armády na francouzském území dočkali až na počátku roku 1918.

²²⁴ KRATOCHVÍL, M. *Památné bitvy našich dějin*. Nakladatelství Jos. Hokr 1937, s. 333.

²²⁵ Tamtéž, s. 335.

²²⁶ HONZÍK, M. *Legionáři*. Novinář 1990, s. 20.

²²⁷ Tamtéž, s. 21.

3. ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE VE FRANCII

3.1 Vznik, organizace a správa čs. armády ve Francii

Vytvoření samostatné československé armády, o které začal Masaryk usilovat bezprostředně po svém odchodu do emigrace, znamenalo nezpochybnitelnou účast Čechů a Slováků na straně Dohody, což bylo hlavní podmínkou pro vznik samostatného československého státu. Jako první se pro tuto ideu podařilo získat Francii. Příslibu podpory ve věci zřízení samostatné armády se Masarykovi dostalo od francouzského ministra zahraničních věcí Aristida Brianda již 3. února 1916.²²⁸ Vhodné podmínky pro realizaci tohoto odvážného (ještě před válkou nemyslitelného) plánu nastaly však až během roku 1917, kdy se již středisko české emigrace plně konsolidovalo. Stěžejním dokumentem se stal *Návrh na vytvoření československého vojska ve Francii*,²²⁹ který vypracovala Československá národní rada v červnu 1917.

V první části tohoto dokumentu je ve čtyřech bodech jasně definován vznik armády a její postavení vůči Francii - v budoucnu vzniklé československé oddíly se zúčastní války na straně Dohody pod vrchním francouzským velením (1), armáda vznikne na základě dekretu francouzského prezidenta, oprávnění k organizaci armády a náboru dobrovolníků náleží (v dohodě s francouzskými úřady) Československé národní radě, Národní rada také vyzve Čechoslováky žijící ve spojeneckých zemích ke vstupu do armády (2), z hlediska politického a národního bude Národní rada rovněž plnit úlohu nejvyššího orgánu československé armády, který se bude ve věcech exekutivy opírat o Francii (3), příslušníci nově vzniklých oddílů budou skládat přísahu československému národu (4).

Druhá navazující část obsahuje další čtyři body, které se zabývají otázkou náborů do armády a tvořením oddílů. Zde je definováno, že vstup do armády je

²²⁸ GREGOROVÍČ, M. *První československý odboj (Čs. legie 1914-1920)*. H & H 1992, s. 12.

²²⁹ Návrh na vytvoření československého vojska ve Francii vypracovaný Národní radou československou. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930.

dobrovolný, časově vymezený trváním války (5), nábor dobrovolníků v Rusku spadá pod kompetenci zdejší odbočky Československé národní rady (6), československá armáda bude tvořena pod vedením francouzských úřadů (7) a oddíly v Rusku budou formovány za předpokladu, že budou poslány do Francie (8).²³⁰

Po zakončení první etapy diplomatických jednání a právním ošetření celé akce, mohlo být konečně přikročeno k samotné realizaci plánu – přepravě dobrovolníků do Francie. V této věci se plně angažoval především M. R. Štefánik. Pod jeho vedením dorazila v polovině června 1917 do Francie první skupina dobrovolníků z Rumunska, která čítala asi 400 dobrovolníků.²³¹ Od dubna 1917, kdy Spojené státy vyhlásily válku Německu, bylo možné zahájit nábor i mezi zdejšími krajany. Právě početný lidský potenciál v USA vyhlížel jako posila pro československou armádu ve Francii velmi slibně. Velká očekávání se však nepodařilo naplnit, neboť do června, kdy Štefánik dorazil do USA, se již mnoho Čechů a Slováků přihlásilo do armády Spojených států. Myšlenka náborů pro Francii nebyla příliš nakloněna ani vláda. První transport z USA tak kvůli těmto komplikacím do Francie dorazil až koncem listopadu 1917. Na podzim dorazila do Cognacu, který se stal organizačním centrem čs. jednotek ve Francii, pod vedením kapitána Otakara Husáka rovněž skupina více než 1100 dobrovolníků z Ruska, kde nábor brzdila komplikovaná politická situace.²³² Další menší oddíl vedený kapitánem Gibišem se proto do Cognacu dostal až koncem dubna 1918.²³³ Velkou posilu pro československou armádu znamenali dále zajatci ze Srbska (asi 3000), ke kterým se ještě přidali Čechoslováci ze srbského dobrovolnického sboru (340 mužů). Tito dobrovolníci se přes Itálii do Francie dostali až v květnu 1918.²³⁴ Do armády

²³⁰ Návrh na vytvoření československého vojska ve Francii vypracovaný Národní radou československou. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 27.

²³¹ Původně se Štefánikovi podařilo získat přes tisíc mužů, 600 z nich však onemocnělo během cesty tyfem a do Francie tak dorazilo necelých 400 mužů. (PICHlíK, K.; KLíPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 133).

²³² PICHlíK, K.; KLíPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 133-134.

²³³ GREGOROVÍČ, M. *První československý odboj (Čs. legie 1914-1920)*. H & H 1992, s. 12-13.

²³⁴ Tamtéž, s. 13-14.

vstoupilo rovněž několik desítek mužů z již nepříliš početné krajanské kolonie v Paříži.

Z uvedeného výčtu je patrné, že skladba československé armády nebyla příliš homogenní. V Cognacu vedle sebe musely náhle koexistovat skupiny se zcela odlišnými válečnými zážitky a zkušenostmi. Problémy z toho plynoucí se podařilo překonat pouze díky vlasteneckému přesvědčení, které bylo jediným spolehlivým pojítkem.

Zřízení autonomní československé armády ve Francii stvrdil prezident Poincaré dekretem 16. prosince 1917, v únoru 1918 byly poté formulovány francouzským ministerstvem války a Československou národní radou podrobnější instrukce k utvoření armády. Dokument ze 7. února 1918²³⁵ se podrobněji zabývá otázkou organizace a správy nově vzniklé armády, dále rozpracovává také zásady uvedené již v *Návrhu na vytvoření československého vojska ve Francii* z června 1917.

V první části dokumentu (A. Všeobecné zásady) je nový bod stanovující pravidla formální komunikace - úřední spisy podepsané velitelem armády musí být kromě francouzštiny vydány také v národním jazyce, u běžných spisů je možné zvolit pouze jeden jazyk.

V další části (B. Tvoření armády) je uvedeno potenciální složení armády, zahrnující Čechoslováky sloužící toho času ve francouzské armádě, válečné zajatce ze spojeneckých zemí i Francie a Čechoslováky žijící na spojeneckém nebo neutrálním území.

Vstup do armády se může uskutečnit buď přerazením, nebo na základě dobrovolné přihlášky odsouhlasené Národní radou (C. Odvody). Další dvě části (D a E) se zabývají organizací jednotek a otázkou jmenováním dobrovolníků do hodností. V otázce správy (F) má armáda podléhat ve všech ohledech, mj. i z hlediska kázně a soudnictví (G), stejným předpisům jako armáda francouzská.²³⁶

²³⁵ Instrukce francouzského ministra války a Národní rady československé o utvoření autonomní československé armády. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 30-34.

²³⁶ Dekretem francouzského prezidenta z 31. května 1918 bylo pro československou armádu zřízeno soudnictví samostatné (s obdobnými předpisy platnými v armádě francouzské), jehož součástí byl také jeden odvolací soud. Soudci byli vybíráni mezi Čechoslováky, výjimečná mohla

Co se týče vybavení armády, až do uzavření příměří bude francouzská vláda kryt náklady československé armády, za účelem úpravy po sjednání míru bude otevřen zvláštní účet. Pro československou armádu jsou rovněž určeny speciální části oděvu - pro chvíle boje helmy Adrian se zvláštním odznakem, ke všednímu nošení soukenné barety, blůzy alpského vzoru a pláště pro pěchotu. Ostatní součásti oděvu a výzbroje budou získány z francouzského arzenálu.²³⁷ Poslední bod řeší otázku použití československé armády (H), která má sloužit jako samostatná jednotka.

I přestože ještě počátkem roku 1918 nebyl nábor do československé armády ukončen, počet dobrovolníků byl takový, že bylo možné zorganizovat první vyšší jednotku. Tou se stal v lednu 1918 zřízený 21. střelecký pluk.²³⁸ V jeho čele stanul podplukovník (dále jen pplk.) Armand Charles Philippe. V květnu poté v Jarnacu vznikl 22. střelecký pluk, jehož velitelem se stal pplk. Gardan.²³⁹ Každý pluk se skládal ze tří praporů a pomocné roty. Oba pluky od 2. srpna 1918 tvořily 1. československou pěší brigádu,²⁴⁰ jejímž velitelem byl jmenován pplk. Philippe.

Již po ukončení válečných operací byl v prosinci 1918 zřízen ještě 23. střelecký pluk (nazývaný jako pluk „Amerických Slováků“), který spolu s 24. plukem vzniklým v lednu 1919, působil až po návratu do vlasti při operacích na Slovensku.²⁴¹

být pomoc Francouzů v případě, že by jich bylo málo mužů s hodností vyžadovanou pro danou funkci.

²³⁷ Instrukce francouzského ministra války a Národní rady československé o utvoření autonomní československé armády. *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 30-34.

²³⁸ Číslo 21 bylo zvoleno proto, jelikož se počítalo, že v Rusku bude vytvořeno 20 pěších pluků čs. vojska. (KUDELA, J. *Československé vojsko ve Francii*, Československá obec sokolská 1928, s. 17.).

²³⁹ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 158.

²⁴⁰ KUDELA, J. *Československé vojsko ve Francii*, Československá obec sokolská 1928, s. 18.

²⁴¹ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 222.

3.1.1 21. střelecký pluk (Pěší pluk maršála Focha)²⁴²

Vznik 21. střeleckého pluku, první organizační jednotky československého vojska ve Francii, popsal plukovní kronikář Richard Kadlec takto: „*Dnem 12. ledna 1918 začíná historie našeho slavného pluku, který svým významem a svou účastí v bojích na francouzské frontě patří mezi nejlepší a nejslavnější pluky našich legií. V městské radnici v Cognacu představil dr. Beneš shromážděným důstojníkům prvního velitele našeho pluku, plukovníka Philippa a některé jiné francouzské důstojníky, kteří byli přiděleni našemu pluku. Odpoledne téhož dne vykonal nový velitel pluku první přehlídku pluku a vyzdvihl ve svém proslovu k vojákům historický význam dne, ve kterém jsme navázali na starou tradici statečných vojsk československého státu.*“²⁴³

První měsíce po vzniku pluku byly věnovány usilovnému výcviku důstojníků i vojáků. Během tohoto výcviku, vedeného podle francouzského řádu, si museli českoslovenští vojáci osvojit mnoho nových dovedností. Seznamovali se nejen se směrnicemi francouzské armády, ale učili se také ovládat různé typy zbraní. Mnozí se také poprvé setkali s moderní válečnou technikou. Organizačně velmi dobře zvládnutý výcvik překvapil především vojáky, kteří měli možnost srovnání s výcvikem rakouským. „*Teprve po projití všemi těmi kursy a po poznání method a prakse francouzského výcviku rozjasnilo se nám, že výcvik našich vojáků v bývalé rakouské armádě nemohl udržeti krok s výcvikem jiných armád ve veliké válce, ve které rozhodoval o úspěchu naprostý prvotřídní výcvik vojáků dle nových válečných zkušeností stejně jako školené a vycvičené, přepracované a novým požadavkům přizpůsobené metody štábu vojsk.*“²⁴⁴

Zvláště intenzivními kurzy, které probíhaly přímo v bojové linii, prošli především důstojníci a poddůstojníci. Nejvýznamnějším centrem pro výcvik

²⁴² Tento název byl 21. pluku přidělen rozkazem prezidenta Československé republiky až 27. října 1923. (KADLEC, R. *Stručné dějiny pěšího pluku 21 maršála Focha*. Voj. zátiší p. pl. 21 m. F. 1937, s. 10.).

²⁴³ KADLEC, R. *Stručné dějiny pěšího pluku 21 maršála Focha*. Voj. zátiší p. pl. 21 m. F. 1937, s. 4.

²⁴⁴ KADLEC, R. *Rok československého vojska ve Francii*. Památník Odboje 1923, s. 146-147.

důstojníků se však stala dvouměsíční škola zřízená v St. Maixent.²⁴⁵ Zde panoval přísný režim, který učil spořádanosti a disciplíně. „*Ráno dle domácího, prohlášeného řádu musili jsme vstávat ihned po signálu, který vytruboval francouzský voják stráž v bráně kasáren a nedlouho po naší snídani už bylo nutno buď odebrati se ke cvičení gymnastiky, nebo k vrhání granátů, nebo k jinému cvičení, kterým počínal dlouhý denní program.*“²⁴⁶

Kromě praktické části výcviku byly součástí programu i teoretické přednášky, seznamující vojáky s francouzskou taktikou boje a organizací francouzské armády. „*Stejně nás pronásledovali otázkami organisace francouzské roty, praporu, pluku a vyšších jednotek vojenských, jako nám vykládali o různých prostředcích moderního zpravodajství v armádě a vlastní služby zpravodajské.*“²⁴⁷ Odpoledne byl denní program zakončen praktickým cvičením v simulovaných zápasech. Po dvouměsíčním výcviku se vyškolení důstojníci a poddůstojníci vrátili zpět ke svému pluku, aby mohli své nově načerpané poznatky záhy uplatnit v praxi.

Během června stále probíhal také výcvik obyčejných vojáků. Dne 9. června 1918 se v Cognacu pod vedením vrchního velitele československého vojska v zahraničí generála Janina konala vojenská přehlídka, po které Janin celé vojsko pochválil za „držení, vojenské vystoupení a smysl pro kázeň.“²⁴⁸

11. června byl 21. pluk přeložen do městečka Darney, kde dále pokračoval ve výcviku.²⁴⁹ Zde 30. června výcvik vyvrcholil slavnostní přehlídkou československého vojska, 21. a 22. pluku. Při této příležitosti předal prezident Poincaré 21. pluku nový prapor, darovaný městem Paříž, který byl zhotoven podle návrhu Františka Kupky. Přehlídce se účastnilo také několik dalších členů francouzské vlády a nechyběli ani zástupci Národní rady v čele s Edvardem

²⁴⁵ KADLEC, R. *Rok československého vojska ve Francii*. Památník Odboje 1923, s. 150.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 180.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ VHA; Název fondu: Československé legie ve Francii 1918-1920, Velitelství 22. střel. pluku. Karton č. 2, inv. č. 6.

²⁴⁹ KADLEC, R. *Stručné dějiny pěšího pluku 21 maršála Focha*. Voj. zprávy p. pl. 21 m. F. 1937, s. 5.

Benešem.²⁵⁰ Poté vojáci vykonali přísahu, ve které slíbili navázat na slavné činy svých předků a bojovat statečně proti nepříteli. „*Jako věrní bojovníci, nesoucí v své krvi dědictví našich slavných dějin a vždy jsou pamětlivi nezapomenutelných hrdinských činů našich národních mučedníků i našich husitských vojevůdců, slibujeme býti jich důstojní, nikdy z boje neutíkati, nijakému nebezpečí se nevyhýbati, rozkazů svých náčelníků poslouchati, své prapory a odznaky ctíti, nepříteli o milost nikdy a za nijakých okolností neprositi a se zbrani v ruce se nevzdávati, bratr bratra milovati a v nebezpečí chrániti, smrti se nelekati a za svobodu vlasti své vše, i život položit.*“²⁵¹ Po složení přísahy se pluk chystal k brzkému odjezdu na frontu.

Na alsaskou frontu odešel 21. pluk, dále působící v rámci francouzské 53. pěší divize,²⁵² 2. července, v den výročí bitvy u Zborova.²⁵³ Zde zaujal 9. července pozice v úseku Aspach-Michelbach, rozkládajícím se na úpatí Vogéz (fr. Vosges) proti městu Mylhúzy (fr. Mulhouse, něm. Mülhausen).²⁵⁴ Jeden z účastníků popsal své dojmy takto: „*Fronta byla poměrně dosti klidná, což nás mnohdy mnoho netěšilo, neboť jsme byli připraveni na čilejší úsek. Opravovali jsme zákopy, jež tu nebyly valné, neboť zde nebylo již delší čas větších bojů.*“²⁵⁵ Přestože se jednalo o poměrně klidný úsek, i zde došlo k několika rozsáhlejšími vojenským akcím. „*Když jsme se náležitě seznámili s terénem, byly vysílány hlídky, které vyrušily Němce v samých zákopech. Ani Němci ovšem nelenili a opláceli nám stejným dílem. Tak se vytvořil čilý úsek, kde se často i dělostřelectvo hodně rozhovořilo. Zde jsme poznali, jak důležité jsou masky proti otravným plynům a jak třeba mít zručnost v jich nasazování. Stříleli Němci každou druhou ranou otravné*

²⁵⁰ KADLEC, R. *Stručné dějiny pěšího pluku 21 maršála Focha*. Voj. zátiší p. pl. 21 m. F. 1937, s. 6.

²⁵¹ *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1928, s. 15.

²⁵² V rámci 53. pěší divize, jejímž velitelem byl generál Guillemin, tvořila 1. čs. pěší brigáda polovinu pěchoty. Druhou polovinu tvořila 106. francouzská pěší brigáda.

²⁵³ Bitva u Zborova, která se odehrála 2. července 1917, představovala první významné vystoupení československých legií na východní frontě. Úspěch československých jednotek byl natolik výrazný, že ruská vláda zrušila veškerá omezení na formování nových jednotek z českých a slovenských zajatců.

²⁵⁴ KUDELA, J. *Československé vojsko ve Francii*, Československá obec sokolská 1928, s. 20.

²⁵⁵ KAŠPAR, B. *Z našich front*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 160.

plyny.²⁵⁶ V rámci bojů na alsaské frontě byl významný především úspěšný výpad II. praporu 21. pluku proti německým pozicím 19. srpna 1918, o kterém se zmínil také kronikář pluku Kadlec. „*Přepad přinesl praporu a pluku zasloužený úspěch zajetím nepřátelských vojáků a ukořistěním značného válečného materiálu.*“²⁵⁷

Po těchto bojích byla 53. divize z alsaské fronty stažena, a jejím novým působištěm se stal terronský úsek na řece Aisne.²⁵⁸ Ze Sentheimu se nejprve vojáci dostali do Champagne, odkud jeli vlakem přes Chalons do Avize. Poté již museli většinu cesty vojáci urazit pěšky. Vzdálenost fronty mohli dobře odhadovat podle stupně škod, způsobených válečným běsněním. „*Čím více jsme se blížili k frontě, tím horší byla i cesta. Města, vesnice byly rozbity, spáleny, okna, dveře odvezeny. Vysoké tovární budovy byly zničeny až do základů, katedrály a jiné památné budovy byly rozmetány, zámky, kostely, vše, co se dalo rozbít anebo spálit, vše Němci zničili.*“²⁵⁹

Z Mourmelonu, kde se opět setkaly oba pluky 1. čs. střelecké brigády, byli vojáci přes úsek, který vedl i městem Remeš, převáženi vojenskými automobily. Poté museli ze Somme-Py opět pochodovat pěšky.²⁶⁰ K řece Aisne u Vouziers dorazil 21. pluk počátkem října.

3.1.2 22. střelecký pluk (Pěší pluk Argonský)²⁶¹

Přestože svou činnost zahájil 22. pluk až v květnu 1918, za datum jeho vzniku pokládá plukovník pěchoty F. Eliáš, autor stručných dějin pluku, 19. březen 1918. „*Počátek samostatného života našeho pluku klademe na 19. březen 1918, kdy z každého praporu 21. čs. střeleckého pluku v Cognacu bylo vylosováno po jedné*

²⁵⁶ KAŠPAR, B. *Z našich front.* In: *Československá legie ve Francii 1914-1918.* Kruh francouzských legionářů 1930, s. 160.

²⁵⁷ KADLEC, R. *Stručné dějiny pěšího pluku 21 maršála Focha.* Voj. zátiší p. pl. 21 m. F. 1937, s. 6-7.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 7.

²⁵⁹ KAŠPAR, B. *Z našich front.* In: *Československá legie ve Francii 1914-1918.* Kruh francouzských legionářů 1930, s. 163.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tento čestný název získal 22. pluk 27. října 1923 na základě účasti v bojích u Vouziers a Chesters v Argonách. (ELIÁŠ, F. *Pěší pluk 22 Argonský. Vznik a události.* P. pl. 22 Argonský 1936, s. 13).

rotě a z nich utvořen IV. prapor téhož pluku. “²⁶² Tento prapor byl přeložen z Cognacu do Jarnacu, kde položil základ 22. střeleckému pluku. „*Před polednem 19. března 1918 shromáždil se IV. prapor u jihovýchodního okraje města Cognacu čelem u domu pekaře Macari a úderem dvanácté hodiny dal se na pochod do města Jarnacu, vzdáleného 14 km směrem k východu. Mnozí dobrovolníci přišli se rozloučiti se svými odcházejícími kamarády a společně s místním obyvatelstvem mávali jim na rozloučenou a přáli, aby byli v nové posádce také tak spokojeni jako v Cognacu.*“²⁶³

Počet nových dobrovolníků, kteří stále přijížděli do Francie, se mezitím postupně zvyšoval, proto bylo možné záhy vytvořit v Jarnacu další dva prapory, V. a VI. V Jarnacu tak byly soustředěny již tři prapory (IV, V. a VI.), které dostaly prozatímní název „jarnacký oddíl“. Ten byl poté oficiálně přetvořen 20. května na 22. střelecký pluk, jehož velitelem se stal na základě rozkazu vrchního velitele čs. armády generála Janina pplk. Gardan.²⁶⁴

Svoji činnost zahájil pluk v Jarnacu vojenským výcvikem. I zde totiž panovala obdobná situace jako u 21. pluku – výcvik důstojníků i vojáků byl nejednotný a například dobrovolníci z Ameriky neprodělali výcvik žádný.²⁶⁵ Podporučík Jaroslav Boháč, absolvent výcvikového kurzu v St. Maixent, vzpomínal na cvičení jedné z rot v Jarnacu takto: „*Cvičilo se na několika místech v okolí Jarnacu. S počátku používala 14. rota louky za řekou Charentou, později cvičovala na větším pastvisku jižně od vesnice Lautrait nebo v okolí lomu u La Touche de Bourg a odpolední výcvik konala na poli u silnice mezi Jarnacem a vesnicí Chassors. Střelecký výcvik byl prováděn na improvizované posádkové střelnici nedaleko nádraží. Sobotní větší cvičení v praporu bylo obyčejně spojeno s delším pochodem do vzdáleného lesnatého terénu jihozápadně od Jarnacu.*“²⁶⁶

²⁶² ELIÁŠ, F. *Pěší pluk 22 Argonský. Vznik a události*. P. pl. 22 Argonský 1936, s. 3.

²⁶³ BOHÁČ, J. *Vznik 2. roty 22. pluku franc. legií*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů 1930*, s. 208-209.

²⁶⁴ Rozkaz vrchního velitele čs. armády generála Janina, jímž podplukovník Gardan ustanoven velitelem 22. pluku. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů 1930*, s. 202.

²⁶⁵ ELIÁŠ, F. *Pěší pluk 22 Argonský. Vznik a události*. P. pl. 22 Argonský 1936, s. 3.

²⁶⁶ BOHÁČ, J. *Vznik 2. roty 22. pluku franc. legií*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů 1930*, s. 209.

Po základním výcviku pluk 12. června Jarnac opustil, aby ve výcviku dále pokračoval na frontě v Alsasku, kde byl ubytován v blízkosti vesnice Attigny.²⁶⁷

30. června se 22. pluk společně s 21. plukem zúčastnil slavnostní přehlídky v Darney, kde se po odchodu 21. pluku na frontu počátkem června také usadil. Vojákům zde byla k používání ponechána většina materiálu náležícího 21. pluku, jen povlaky a slamníky si museli přinést své.²⁶⁸ Zároveň bylo nutné uvést do pořádku ubytovací prostory v Attigny – na místě muselo být ponecháno veškeré vybavení, které se zde nalézalo při příchodu pluku; kotle na praní, lampy, žárovky a zařízení důstojnických bytů muselo být odevzdáno důstojníku, který měl na starost ubytování.²⁶⁹

Samotný 22. pluk odjel na frontu do prostoru Rougemont, Reval a Massevaux až koncem srpna, do bojů zde však nezasáhl. „*Po několikadenním pochodu krajem válkou dosud nedotčeným, došli jsme do Massevaux, obydleného ještě městečka za frontou. Doufali jsme, že vystřídáme v zákopech bratry jedenadvacátníky. Byli jsme však zklamáni. ...Při několikadenním odpočinku se někteří bratři (ne však od desítky)*²⁷⁰ *z dlouhé chvíle oddali rybaření bez obvyklého rybářského náčiní, což způsobilo malé nedorozumění se správou obce. Věc však byla urovnána k oboustranné spokojenosti.*“²⁷¹ V těchto pozicích setrval 22. pluk v záloze až do 11. září.²⁷²

Oba pluky, od 2. srpna již sloučené v 1. československou střeleckou brigádu, byly poté z tohoto úseku odvolány, aby společně zasáhly v bojích u Remeše. K předpokládanému nasazení však ani zde nedošlo, jelikož Němci mezitím ustoupili k řece Aisne.²⁷³

Právě oblast Vouziers-Terron-Chestres poblíž této říčky, se stala cílem 1. čs. brigády. Stejně jako příslušníci 21. pluku, jeli i vojáci z 22. pluku nejprve vlakem

²⁶⁷ ELIÁŠ, F. *Pěší pluk 22 Argonský. Vznik a události*. P. pl. 22 Argonský 1936, s. 4.

²⁶⁸ VHA; Název fondu: Československé legie ve Francii 1918-1920, Velitelství 22. střel. pluku. Karton č. 2, inv. č. 9.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Od 10. roty

²⁷¹ VLASÁK, F. 10. rota na frontě. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 220.

²⁷² ELIÁŠ, F. *Pěší pluk 22 Argonský. Vznik a události*. P. pl. 22 Argonský 1936, s. 4.

²⁷³ Tamtéž.

z Champagne do Avize, poté následoval delší pochod, jízda automobily přes Remeš a opět pěší pochod směrem k řece Aisne.

3.2 Válečné operace: Terron-Vouziers-Chestres

Boje v oblasti Terron-Vouziers-Chestres byly jedny z posledních válečných operací 1. světové války. Němci v této závěrečné fázi soustředili své síly na západní frontě, kde se jejich opěrným bodem stala tzv. Brunhildina linie zasahující hluboko do francouzského území.²⁷⁴ Rozbití této linie se stalo cílem francouzské armády, značně posílené díky americké pomoci. Právě Američané měli vést hlavní útok, který by prorazil německou linii kolem řeky Meusy. 4. francouzská armáda, jejíž součástí byla i 53. pěší divize s 1. čs. brigádou, měla mezitím pod velením generála Gourauda zaútočit u řeky Aisne, aby tak na sebe soustředila německé zálohy a tím ulehčila postup Američanů.²⁷⁵

4. armáda zaujala pozice nedaleko města Vouziers 12. října. Během třídních bojů, které propukly 18. října, narazila francouzská armáda na tuhý odpor, přesto se jí podařilo obsadit předmostí na východním břehu řeky.²⁷⁶ 1. československá brigáda mezitím hlídala ostatní provizorní budované přechody přes Aisne a čekala na další pokyny.

20. října pplk. Gillain vydal rozkaz, kterým veliteli I. praporu 21. pluku majoru Otokaru Husákovi nařizoval obsadit vesnici Terron a vystřídat zde její francouzské obránce.²⁷⁷ Rotu 319. francouzského pluku zde měla nahradit rota kapitána Šidlíka. O průběhu obsazování Terronu informoval velení ve svém hlášení z 23. října²⁷⁸ velitel čs. brigády pplk. Phillipe. Šidlíkovu rotu čekal nesnadný přechod řeky Aisne, přes kterou vedly pouze provizorní lávky, které se navíc Němci snažili zničit prudkou dělostřelbou. I po přechodu řeky velký odpor

²⁷⁴ LENKOVÁ, J.; PAVLÍK, V. *Nejdůležitější bitvy v českých dějinách*. Alpress 2007, s. 247.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 248.

²⁷⁷ Rozkaz, kterým podplukovník Gillain nařizuje Majoru Husákovi obsadit Terron svým praporem. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 142.

²⁷⁸ Hlášení velitele čs. brigády o dobytí Terronu I. praporem 21. čs. střel. pluku. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 143-144.

Němců pokračoval. „*Tři nepřátelské prapory 199. pěší divise útočily na Terron od severu a východu, podporovány mohutným dělostřelectvem a velmi odvážným a četným letectvem. Přes to byl první náraz zadržen. Několik minut poté nastal nový náraz. Rota Šidlíkova, počtem slabší, je nucena opustiti část terénu. Činí tak kus po kuse a musí zanechat dva nepřátelské kulomety, kterých se zmocnila, když byla zabila jejich obsluhu.*“²⁷⁹ Šidlíkově rotě, která musela mezitím ustoupit až k statku Macquart, byl poté na pomoc vyslán celý Husákův prapor. Mezi statkem Macquart a Terronem poté došlo ke krutým bojům muže proti muži, ve kterých nakonec získali převahu českoslovenští obránci, kterým se podařilo Terron znovu obsadit. Statečnost československých vojáků při znovudobývání Terronu vylíčila barvitě svým čtenářům také *Československá samostatnost*. „*Důstojníci a vojáci českoslovenští předstihovali se v udatnosti, lékaři šli až do linie ohně obvazovati raněné. Mrtvoly nepřátel, jež hromadily se na dobytých posicích svědčily o krutosti zápasu.*“²⁸⁰ Československé jednotky však musely nadále čelit neustávajícímu bombardování a útokům. „*Na úsvitě 23. října útočili Němci znovu na Terron. Žádná předehra ihned postřelovala pás před liniemi. Kulomety, které i tentokrát potvrdily svou dobrou pověst, zahájily ničivou palbu a nepřítel musel ustoupiti. Během téhož dne a dne příštího pozorujeme, že louka mezi vesnicí a lávkou začíná se zatopovati vodou, která na několika místech dostupuje výše až na 50 cm. Terron je v hodinových intervalech bombardován děly všech ráží.*“²⁸¹ I přesto se však podařilo československým jednotkám své pozice uhájít a koncem října byly vystřídány francouzským vojskem. Jště během pobytu v Terronu se mezi vojáky rozšířila zpráva o vyhlášení samostatného československého státu. „*Byli jsme stále ještě před Terronem na přední stráži, když v noci 29. října přinesl velitel roty poručík Matička s nasazením vlastního života zprávu, že doma je převrat a že československá samostatnost je již uskutečněna, Naši radost nelze popsat, nevím, jak bychom byli jásali, kdybychom nebyli bývali na úseku tak*

²⁷⁹ Hlášení velitele čs. brigády o dobytí Terronu I. praporem 21. čs. střel. pluku.

In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 143.

²⁸⁰ *Československá samostatnost*. Ročník IV., č. 21., 6. 11. 1918, s. 6.

²⁸¹ Hlášení praporečníka Husáka o bojích u Terronu v říjnu 1918. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 146.

exponovaném. Naši nevýslovnou radost však kalil pohled na čerstvé rovy padlých bratří, kterým osud nedopřál, aby uviděli ovoce svého úsilí.“²⁸² Během několikadenních bojů u Terronu padlo 31 mužů praporu, 175 jich bylo zraněných a 12 nezvěstných (pravděpodobně také mrtvých).²⁸³

V období bojů u Terronu se současně odehrávaly i boje na ose Vouziers-Chestres. Sem byl vyslán na pomoc 134. francouzské divizi 22. čs. střelecký pluk, který musel nejprve rovněž překonat řeku Aisne. Jak vyplývá z hlášení plukovníka Philippa, podaného veliteli 53. pěší divize 22. října, nejednalo se vzhledem k obtížnému terénu o snadný úkol. „*Pohlížíme-li na mapu a přihlížíme-li k rostoucím povodním na Aisně, zvláště v okolí Vouziers, vidíme, že celé území, obsažené v údolí Aisny obkročmo na osu pochodu pluku je tvořeno zatopeným krajem, sahajícím až 800-900 m na východ od břehů Aisny. Uprostřed tohoto zatopeného území jsou dvě jediné cesty, jež spojují pluk k západnímu břehu Aisny. Přejít byl proveden za těžkých podmínek, voda sahala až po kolena těm, kteří se měli dostat k mostu ve Vouziers.*“²⁸⁴ Kromě popisu charakteru terénu se Philippe ve svém hlášení zabývá především celkovou situací pluku, který i přes značný německý odpor postupoval dále, III. praporu se dokonce podařilo vybudovat telefonické spojení, které mělo usnadnit komunikaci velení s divizní pěchotou. Toto spojení bylo však pouze dočasné a kvůli bombardování bylo spojení více než osmdesátkrát přerušeno.²⁸⁵ Dále je zde uvedena zmínka o osmi zajatcích, mezi nimiž byli i dva důstojníci. Hlášení končí zprávou o morálce čs. mužstva, kterou sám Philippe hodnotí velmi kladně.²⁸⁶

V noci 21. října obdrželi ve Vouziers velitelé pluku i praporů rozkazy od velitele 134. divize – úkolem II. praporu bylo útočit na dvorec Pt. Ban (Le Petit Ban) severně od potoka Fournelle, III. prapor měl dosáhnout kóty 153, která

²⁸² KAŠPAR, B. *Z našich front*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. Sborník, s. 166.

²⁸³ Hlášení praporečníka Husáka o bojích u Terronu v říjnu 1918. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 146.

²⁸⁴ Hlášení velitele čs. brigády o činnosti 22. pluku v bojích u Chestres. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 205-206.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Tamtéž.

ležela mezi tímto potokem a vesnicí Chestres obsazené 65. francouzským plukem, I. prapor měl sloužit jako záloha divize.²⁸⁷

V noci na 22. října zaujaly prapory svá stanoviště a za svítání zahájil III. prapor útok na kótu 153. Němci ovšem zahájili prudkou kulometnou palbu, která byla navíc podpořena letectvem. Z tohoto důvodu se musel prapor stáhnout zpět. Se stejně zuřivými útoky se potýkal i II. prapor, který si ovšem ve výsledku vedl úspěšněji. Prapor totiž využil přestávku mezi německými útoky k přeskupení vlastních jednotek a záhy podniknul silný protiútok. „*II. prapor vyráží a útočí se všemi rotami v prvním sledu, směr 5. rota na Pt. Ban, vlevo 7., pak 6. rota. Nepřítel překvapený útokem je neschopen odporu. Přední útočné vlny přecházejí Němce a vrhají se směle do zadních zákopů, kde je stanoviště velitele praporu. Krátký, ale zuřivý boj jak v předních útočných vlnách, tak ve vlnách posilových rozhodl o opevněné posice Pt. Ban pro Čechoslováky.*“²⁸⁸ Zároveň se podařilo zajmout 19 příslušníků nepřátelského vojska, získat dělo, několik minometů a kulometů. Během bojů dosud padlo 34 příslušníků 22. pluku, 110 jich bylo raněných.²⁸⁹

23. října se III. prapor opět pokusil dobýt kótu 153, akce během dne i noci ovšem nepřinesly žádný výsledek. Boje pokračovaly i následujícího dne, kdy byl prapor posílen 2. rotou I. praporu. Po mohutné dělostřelecké přípravě vyrazili českoslovenští vojáci ve tři hodiny odpoledne na zteč proti německým pozicím. „*V 15 hodin vyráží ze zákopů a rychlými menšími boji proniká až k západnímu zákopu. Zdá se, že kóta 153 přece padne, poněvadž přichází k boji muže proti muži a je slyšeti praskot ručních granátů. Ale v posledním okamžiku vylézají Němci z betonových úkrytů, k nimž se útočící pro husté drátěné překážky nemohli dostat, a prudká kulometná palba do zad proniklých útočných jednotek zase zabránila vítěznému postupu III. praporu, který tohoto dne na této kotě statečně vykrvácel.*“²⁹⁰ III. prapor při tomto útoku utrpěl takové ztráty, že sám již nemohl

²⁸⁷ ROSYPAL, B. 22. střelecký pluk u Vouziers v rámci čs. brigády. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1928, s. 199.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 200.

v bojích pokračovat. Po jednodenním oddechu byl proto vystřídán praporem I. I přesto však do zálohy odešla pouze část příslušníků III. praporu a ostatní pokračovali nadále v bojích jako posila I. praporu.

26. října započal poslední pokus o dobytí kóty. Hlavní útok zahájený 27. října odpoledne však opět narazil na tuhý odpor IV. bavorské divize a v krutých bojích bylo dosaženo pouze menších úspěchů, kóta 153 zůstala stále nedobyta. Následujícího dne vojáci věnovali veškeré úsilí zabezpečení dobytých pozic. „28. října, tedy v době, kdy ideje zahraničního vojska byly realizovány a v zemích čs. prohlášena samostatnost, opevňovali dvaadvacátníci dobyté posice, aby odolali nepřátelským protiútokům. Bojem vyčerpání vojínů, zablácení, roztrhání, se strnulými tahy v obličejích, odolávají zuřivým německým útokům nejen v prvních posicích, ale i v zálohách. Stálá prudká dělová palba, zuřivá střelba na zákopy z německých letounů, zamořování údolí plynem vyžaduje si v čs. řadách nové a nové oběti, takže se odpovědnost každého vojína stává nyní mnohonásobnou, aby udržel to, čeho krvavě dobyt. Tak oslavoval francouzský legionář na daleké frontě první záblesky své drahé vlasti.“²⁹¹ Své pozice takto čs. jednotky hájily až do 30. října, kdy byly v noci na 31. října vystřídány francouzskými oddíly (251. a 161. plukem). Poté se pluk odebral do blízkosti St. Pierre, aby si zde odpočinul a doplnil početní stav. Během několikadenních bojů padlo 183 příslušníků čs. brigády, 69 jich bylo nezvěstných, 858 raněných.²⁹²

Přestože je na bojové akce u Terronu a v prostoru Vouziers většinou pohlíženo jako na dvě samostatné bitvy, major Jaroslav Boháč tento pohled nesdílí a uvádí k tomu toto: „V naší veřejnosti vesměs o těchto bojích panuje názor, že to byly dvě bitvy, které neměly spojitosti. Ve skutečnosti boj obou našich pluků byl bojem jedné a téže pěší divize, která postupně všemi svými prapory zasáhla do boje a vyčerpala k provedení svých bojových úkolů veškeré své jednotky.“²⁹³

²⁹¹ ROSYPAL, B. 22. střelecký pluk u Vouziers v rámci čs. brigády. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1928, s. 200.

PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 205.

²⁹³ BOHÁČ, J. Francouzská 53. pěší divize. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 149.

3.3 Oslavy konce bojů

V přestálých bojích prokázali českoslovenští legionáři svoji statečnost a disciplinovanost, za což obdrželi zaslouženou chválu. Velitel 22. pluku pplk. Gardan adresoval svému pluku tato slova: *„Důstojníci, poddůstojníci, desátníci a střelci! 22. pluk podstoupil slavně křest ohněm! Na této francouzské půdě, z níž jste učinili svou druhou vlast, svedli jste v červancích své nezávislosti své první boje. Ukázali jste, co zможou vycvičení muži, otužili a podníceni vznešeným ideálem. Odpověděli jste na výzvu české vlasti. Odpověděli jste na mou výzvu z 29. září. Byli jste nádherní! Jsem na vás hrd! Pozdrav těm, kteří zemřeli za svobodu! Pozdrav těm, kteří trpí! Všem „Nazdar, bratři!“²⁹⁴*

Plukovník Philippe obdržel také blahopřání (patřící celé I. československé brigádě) od Edvarda Beneše, psané jménem prozatímní vlády: *„V těchto chvílích, které zůstanou navždy nezapomenutelnými v dějinách našeho národa, ve chvíli ustavení naší národní vlády, dovidáme se, že se naši čeští a slovenští vojáci zúčastňují vítězného zápasu proti našim společným nepřátelům. Jsme hrdi na to, že naši vojáci mohou potvrditi tak skvěle na bitevních polích cíle a snahy, které jsou nám společné se Spojenci, právě v té chvíli, kdy naši velcí Spojenci dali svým slavnostním uznáním naší nezávislosti definitivní posvěcení našemu zápasu se svobodou.“²⁹⁵*

Legionářům se dostalo ovšem také osobního uznání od T. G. Masaryka. V závěru tohoto „rozkazu armádám československým“ je patrný náznak budoucí úlohy legionářů po návratu do vlasti. *„Vy, bratři dobrovolníci československé armády, podali jste důkaz, že náš národ dovede i za nejtěžších okolností pracovati soustavně a organicky. Vaše činy zaručují, že svoboda, vykoupená tak těžkou cenou, nezahyne, nýbrž že bude ještě posílena a že v řadě svobodných, demokratických a pokrokových národů náš národ zaujme místo čestné. Vy bratři,*

²⁹⁴ V poli 2. listopadu 1918. Československá armáda. I. brigáda. 22. střelecký pluk. Plukovní rozkaz čís. 38. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 204.

²⁹⁵ In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 37-38.

kterí jste bojovali na francouzské a italské frontě, budete brzy čelit novým úkolům doma.“²⁹⁶

Oba pluky I. čs. brigády se opět po bojích opět setkaly 8. listopadu, kdy se u Hauvinné konala vojenská přehlídka za přítomnosti velitele IV. armády generála Gourauda a Edvarda Beneše. Dojemné okamžiky a celkovou atmosféru tohoto setkání po nastoupení vojska zachytil škpt. Benedikt Rosypal: *„Zaznívají velebné zvuky hymen, při kterých staří bojovníci slzí, jsouce vzpomínkami opět v boji za vlast. Dr. Beneš přistupuje k praporu 21. pluku, líbá jeho lem a prochází frontou obou pluků...Dále vyvolávání jsou důstojníci a vojáci a jsou dekorováni francouzským válečným křížem s vítěznou palbou. Potom se seskupují jednotky do podkopy kolem dr. Beneše a údolím hlaholí posvátné zvuky chorálu „Bývali Čechové“.*“²⁹⁷ Každý voják při zvucích této písně pohřbil veškeré smutné upomínky na válečné útrapy a mohutným vypětím hlasu ulevil svému zkroušenému srdci.“²⁹⁸ Vojákům se zde také z úst Edvarda Beneše dostalo příslibu brzkého přesunu legií do vlasti – již samostatného Československa.

11. listopadu měli vojáci další důvod k oslavě, donesla se k nim totiž zpráva o definitivní německé kapitulaci. *„Zpráva o podepsání příměří nás stihla před večerem, ale nechtěli jsme tomu věřit. Neboť podobných zpráv bylo mnoho a bůhví kde se vyráběly, nejvíce jich měli rotní ševci a krejčí. Když však byl přečten plukovní rozkaz, věřil již každý. Celý les tonul v záplavě bengálových světél. Veliké barevné rakety, kterých se užívalo na frontě k osvětlování nepřátelských linií a jimiž se také podávaly zprávy velitelstvím pluku a dělostřelectvu, stříleli vojáci do výše a oslavovali konec vítězné války.*“²⁹⁹

Českoslovenští legionáři poté putovali přes Mourmelon do městečka Vittel, kde pobývali až do konce listopadu, poté se vrátili do své základny v Darney. V Cognacu byli mezitím američtí krajané soustředěni do 23. střeleckého pluku

²⁹⁶ Československá samostatnost. Ročník IV., č. 22., 9. 11. 1918, s. 1.

²⁹⁷ Celým názvem „Bývali Čechové statní jonáci“

²⁹⁸ ROSYPAL, B. 22. střelecký pluk u Vouziers v rámci čs. brigády. In: Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů 1928, s. 200.

²⁹⁹ KAŠPAR, B. Z našich front. In: Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 168.

(který byl oficiálně ustanoven 3. prosince 1918)³⁰⁰ a 18. ledna 1919 zde vznikl ještě 24. pluk.³⁰¹ Tím byla I. čs. brigáda přeměněna v 5. divizi.

Začátkem prosince se mezi vojáky rozšířila zpráva o příjezdu T. G. Masaryka do Darney a všichni začali s přípravami na tuto významnou událost. „*Připravit, vyzdobit vše pro příchod tatíčka Masaryka, obrazy Hradčan, vše to vyrůstalo jako pod dotykem kouzelného proutku.*“³⁰² Masaryk, nyní již jako 1. československý prezident, přijel 8. prosince k večeru. Byl přivítán hlasem kostelních zvonů, čestnou salvou a národními hymnami. Dalšího dne se konala slavnostní přehlídka, která byla zahájena fanfárami ze Smetanovy Libuše. Poté plukovní hudba zahrála českou, slovenskou i francouzskou národní hymnu a prezident osobně pozdravil každou rotu zvoláním „Nazdar!“. Velitel brigády vyznamenal 18 důstojníků a vojáci opět zazpívali píseň „Bývali Čechové“. Následně pronesl Masaryk k vojákům řeč a přehlídka byla zakončena slavnostním pochodem.³⁰³ Tato událost se stala symbolickým završením působení čs. legií ve Francii.

3.4 Návrat do vlasti

Po odjezdu prezidenta Masaryka z Darney byli již všichni legionáři duchem v osvobozené vlasti. „*A když pan president odjel, zmocnily se nás smutek a tesknota. Už kdybychom raději byli doma.*“³⁰⁴ Čím více se blížil odjezd, tím více mezi mužstvem vládla nervozita a napětí. Tyto nálady dostali za úkol usměrňovat důstojníci, kterým Ministerstvo války zaslalo zvláštní rozkaz. Učinilo tak především s ohledem na budoucí úlohu legionářů po návratu do Československa. „*V poslední době bylo posorovati s ohledem na brzký návrat do Čech jistou nervositu a nesprávné pochopení skutečné situace naší armády, našich důstojníků a našeho státu. Nikdy ještě nebyla nezbytna mravní síla důstojníka a jeho vliv na*

³⁰⁰ Rozkaz ke zřízení 23. čs. střeleckého pluku. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 233.

³⁰¹ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 222.

³⁰² KAŠPAR, B. *Z našich front*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 168.

³⁰³ Tamtéž, s. 169.

³⁰⁴ PURCNER, J. *Poslední pobyt v Darney a cesta do vlasti*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 178.

podřízené mužstvo v takové míře jako nyní. Organismus každého státu, tedy i našeho za tak obrovských převratů je vždy organismem nedosti pevným, jenž vyžaduje nejdelikátnějšího ošetření se strany těch, již mohou pomoci.“³⁰⁵

Legionáři měli svým návratem „přinést zdravého ducha, ducha pravé disciplíny a chladné rozvahy těm, již po tak dlouhou dobu trpěli pod nespravedlivým tlakem vlády.“ Panovaly totiž obavy, že tito lidé „mohli by býti strhnuti v horečce a záchvatu revolučnosti k činům, jež by ohrozily to, co naše armáda vydobyla a postavila.“ Rozkaz dále apeluje na důstojnictvo, aby kázeň mužstva „ne jen udrželo, nýbrž prohloubilo“, dále aby legionáře přesvědčilo o důležitosti jejich úlohy na domácí půdě.³⁰⁶

Ti, kteří pobývali ve Francii již před válkou a chtěli zde zůstat, mohli podat žádost na Ministerstvo války, ostatní, kteří sloužili ve Francii jako cizinci či jako francouzští občané, a rozhodli se vrátit do Československa, mohli sloužit v československém vojsku již jako českoslovenští občané (byla-li jejich žádost přijata Národní Radou).³⁰⁷

Ve dnech 24. – 26. ledna 1919 se téměř 10 000 legionářů působících ve Francii konečně ocitlo doma.³⁰⁸ Situace v Čechách se však za dobu jejich nepřítomnosti radikálně změnila, přičemž proces hlavních změn byl nastartován státním převratem uskutečněným 28. října 1918.

Nově vzniklý stát se musel od počátku potýkat s několika závažnými problémy. Hlavním z nich byla především otázka nastolení moci v oblastech, které obývaly národnostní menšiny – Němci, Poláci a Maďaři.³⁰⁹ Již 29. října se němečtí poslanci ze severních a západních Čech rozhodli vyhlásit autonomní provincii „Deutschböhmen“ se sídlem v Liberci, která měla být součástí Rakouska. Na Moravě a ve Slezsku byla o den později vyhlášena provincie „Sudetenland“ s centrem v Opavě, krátce poté vznikla také župa

³⁰⁵ VHA; Název fondu: Československé legie ve Francii 1918-1920, Velitelství 22. střel. pluku. Karton č. 4, inv. č. 18.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ PICHLÍK, Karel. Bez legend. Panorama 1991, s. 416.

³⁰⁹ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 213.

„Deutschsüdmähren“ na Znojemsku a „Böhmerwaldgau“ na Šumavě.³¹⁰ Tento německý pokus o převrat se sice podařilo zlikvidovat a v prosinci roku 1918 měla československá armáda všechna území opět pod kontrolou,³¹¹ spornou oblastí však zůstávalo Těšínsko, které během 31. října a 1. listopadu obsadili Poláci, a rovněž maďarizované Slovensko.³¹² Vyřešit tyto problémy bylo možné pouze s pomocí silné armády, kterou ovšem nový stát nedisponoval. Do konce roku 1918 vzniklo sice 38 českých praporů, s rozhodujícím krokem bylo však nutné vyčkat na navrátní se legionáře.³¹³

Kromě toho stabilitu státu ohrožovaly různé nežádoucí jevy, typické pro konec války, tedy hospodářská nestabilita, problémy se zásobováním a z toho pramenící sociální nepokoje, v mladém Československu navíc podporované socialistickou propagandou z Ruska.³¹⁴ Tyto problémy byly celoplošné a nevyhnuly se ani Praze. Již v lednu 1918 byla situace v pražských předměstských obcích natolik kritická, že jejich starostové zaslali hlášení ministerskému předsedovi a žádali nápravu. Stížnost se týkala především zásobování „...nyní však šíří se příšera hladu. Nedostatek lze s trpělivostí snášeti, nikoliv však hlad, kterýž ničí fysickou i duševní mravní mohutnost člověka, hlad, kterýž dohání k zoufalství, zoufalství pak k činům bez rozvahy a ztrátě přičetnosti.“ Dále město zasáhl kritický nedostatek uhlí, který mohl být vzhledem k ročnímu období nedozírné následky. „Srdcervoucí jest pohled na ženy a děti mrazem skřehlé, stojící celé hodiny před uhlířskými krámkami a svádějící tuhé zápasy, aby urvaly ze skromného přídělu sebe menší část.“³¹⁵

Po opadnutí prvotní vlny euforie si neutěšené situace všimli i legionáři, kteří hned po svém návratu mimo jiné museli čelit projevům nepřátelství ze strany domácího zeměbraneckého vojska, které mělo dočasně opustit Prahu, aby zde

³¹⁰ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 213.

³¹¹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1918-1938)*. I. díl. Libri 2003, s. 42.

³¹² PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 214.

³¹³ Tamtéž, s. 215.

³¹⁴ Tamtéž, s. 213.

³¹⁵ *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek V. - Rok 1918. Státní ústřední archiv. Praha 1993, dokument č. 7, s. 44.

uvolnilo legionářům místo. „Za svého pobytu v Praze jsme však již poznali, že není vše v pořádku. Velká většina vojáků byla neukázněná a nás zrovna v Praze rádi neviděli. Věděli jsme, že morálka domácí armády u některých pluků není valná, ale toho, co jsme v Praze viděli, nenadál se z nás nikdo.“ Pobyt legionářů³¹⁶ v Praze byl ovšem krátký, neboť byli záhy nasazeni v problematických oblastech – na Těšínsku a Slovensku. Někteří legionáři museli také pomáhat s likvidací sociálních nepokojů. Část 21. pluku byla například ještě v lednu odeslána do Kladna, kde probíhaly dělnické demonstrace. „Jedna rota našeho praporu s jednou četou kulometnou byla vyslána na Kladno, kde se komunistické demonstrace zvrhly a lidé rabovali krámy. Lidé, kteří za Rakouska nejvíce strádali, aniž se kdy protivili, které nejvíce postihl tělesný i duševní útisk za války, nechtěli mít žádné povinnosti vůči vlastnímu státu, ačkoliv jim zaručoval sociální vyrovnání, jak jen bylo možné. Velmi nás to roztrpčilo, že jsme musili hned po svém návratu do vlasti bránit pořádek ve státě proti vlastním lidem.“³¹⁷

Konflikt o Těšínsko byl mezitím ukončen po tzv. „sedmidenní válce“ mírem, uzavřeným 30. ledna 1919.³¹⁸ Situace na Slovensku byla však i nadále kritická a hrozil zde zásah Maďarska, kde 21. března 1919 převzali moc komunisté a ze země se stala republika rad.³¹⁹ Již od 20. března však existoval plán na ovládnutí Slovenska československého ministra národní obrany Václava Klobáče. Území Klobáč rozdělil z vojenského hlediska na západní obvod, kde měl operovat italský generál Piccione se dvěma divizemi legionářů z Itálie a dvěma brigádami domácími, druhý byl pak obvod východní, který měl ovládnout francouzský generál Hennocqua se třemi brigádami a tvořící se 3. divizí, jejímž základem byl 23. pluk francouzských legií.³²⁰ Situace pro Československo se nevyvíjela příznivě a 16. června byla dokonce v Prešově ustavena Slovenská republika

³¹⁶ Jednalo se pouze o legionáře, kteří působili v Itálii a ve Francii.

³¹⁷ KAŠPAR, B. Z našich front. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 170.

³¹⁸ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 222.

³¹⁹ Tamtéž, s. 228.

³²⁰ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 228.

rad.³²¹ Pomohl až diplomatický zásah Dohody a 24. června bylo konečně podepsáno příměří. Během válečných operací na Slovensku padlo 864 československých vojáků, 1 960 bylo nezvěstných a 3 000 raněných.³²²

Po ukončení bojů se legionáři sice mohli po mnoha strastiplných letech vrátit do svých domovů, realita, která je čekala, se ovšem značně lišila od jejich vysněných představ. Legionáři již dávno odvykli obyčejnému životu a zařazení do společnosti pro ně bylo značně komplikované. „Čs. revoluční vojsko z Francie skládalo se z veliké většiny ze samých chudých dobrovolců. Vojáci, kteří sloužili plných šest let, ba někteří až devět let, odcházeli do občanského života nevědouce co počít.“³²³ Tuto bezradnost často provázal také pocit odcizení a vykořenění, podrobně popsany v literárních dílech spisovatelů „ztracené generace“. „Doma narážela na nás vlna běžného života všedního, který nám přinášel staré starosti, od nichž jsme se během revolučního období oprostili; počali jsme naše poměry měřiti a srovnávati s cizími, které jsme poznali, přicházeli jsme znovu ve styk s jevy mentality, vyplývající z malosti našich poměrů, musili jsme vésti nový a urputný boj proti vnitřnímu rakušáctví, které proniklo národ a jeho instituce“³²⁴

Otázka uplatnění legionářů byla sice od počátku řešena, ovšem s proměnlivou efektivitou. K radikálnímu zhoršení situace došlo především po návratu vykořeněných legionářů z Ruska v roce 1920 (někteří se vrátili až ve 30. letech).³²⁵ Ten, kdo byl podle zákona považován za legionáře, což byl „každý dobrovolník čsl. legionářské (revoluční-zahraniční) armády, který byl do ní zařazen na základě přihlášky učiněné příslušnému orgánu nebo zástupci čsl. Národní Rady v Paříži nebo některé z jejích odboček nejdéle do 28. října 1918 a to úplně dobrovolně, bez jakéhokoli nátlaku, nebo nařízení čsl. Národní Rady nebo jiného čsl. revolučního orgánu veřejnou mocí nadaného, a v den převratu t. j. 28. října 1918 skutečně v ní službu podle svého služebního přidělení konal, -

³²¹ Tamtéž, s. 234.

³²² Tamtéž, s. 236.

³²³ KAŠPAR, B. *Z našich front*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 172.

³²⁴ BLÁHA, S. *Francie ušlechtilá a obětavá*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930.

³²⁵ MICHL, J. *Legionáři a Československo*. Naše vojsko 2009, s. 10.

nebo který hodnověrně prokáže, že z důvodů, na jeho moci a vůli nezávislých nemohl v uvedený den v místě příslušného zařazujícího a přidělovajícího čsl. vojenského orgánu k zařazení býti přítomen, - nebo který byl z ní řádně propuštěn,³²⁶ měl sice nárok žádat o místo ve státní a veřejné službě, zákon ovšem nebyl v praxi systematicky dodržován. Ošemetná byla také již samotná definice legionáře. Nezapadlo do ní totiž přibližně 20 000 mužů, kteří sice byli legionáři fakticky, nikoliv však podle zákona, což je zbavovalo veškerých legionářských nároků.³²⁷

K tomu je ovšem nutno dodat, že ani obyčejným lidem se v bezprostředně poválečných letech nešlo nejlépe a se svou situací se často museli vypořádat sami, bez možnosti alespoň určité podpory, která byla poskytnuta legionářům.

Hlavní institucí dohlížející na legionářské záležitosti byla Kancelář čs. legií (Kleg), fungující od 25. listopadu 1918. Ta měla vést evidenci legionářů, pomáhat legionářům s návratem do běžného života, vést fondy k podpoře invalidů a pozůstalých po padlých. Jejím dalším úkolem realizovat legionářské zákony a zabývat se vyřizováním pohledávek a dluhů, které vznikly během pobytů čs. vojska v zahraničí.³²⁸

29. ledna byla jmenována komise pro vyúčtování dluhu československé vlády Francii, které započalo likvidací čs. depa v Cognacu.³²⁹ Část materiálu měla být převezena do Československa, část navracena francouzské vládě a část na místě rozprodána. Jeden z členů komise, podplukovník František Netušil uvedl, dlužná částka byla v tisku často nafukována (psalo se o 130 až 150 milionech), ve skutečnosti byl dluh daleko menší. Konečná suma byla 29, 982. 858. 49 franků (v tehdejší kurzu asi 40 milionů Kč).³³⁰

³²⁶ Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919. Zákon o propůjčování míst legionářům [online].

Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1429_00.htm>,[cit. 2013-02-13].

³²⁷ MICHL, J. *Legionáři a Československo*. Naše vojsko 2009, s. 16.

³²⁸ Tamtéž, s. 27.

³²⁹ NETUŠIL, F. *Likvidace čs. depa v Cognacu a vyúčtování čs. legií ve Francii*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 308.

³³⁰ NETUŠIL, F. *Likvidace čs. depa v Cognacu a vyúčtování čs. legií ve Francii*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 313.

Přestože mise legionářů ve Francii byla jejich odjezdem do Československa definitivně ukončena, do Francie se všichni vraceli alespoň ve svých vzpomínkách. „*Po návratu našich legií do vlasti naše myšlenky tak často zalétaly do Francie, a ve vzpomínkách pohroužily se tak mnohdy i v tichý stesk! A byl to přirozeně stesk po tom silném životě legií, po tom duchu opravdového kamarádství, který byl jejich pokladem, oporou i pavézou, byla to reakce po tom vysokém vypětí vši energie, kterou si vyžádala doba bojů za Svobodu, - ale byl to zároveň stesk i po té druhé naší lásce, kterou jsme se zaslíbili ve Francii, jejímu životu a jejím lidem.*“³³¹ Také přátelství obou států zůstávalo dlouho velmi vřelé (ochladlo až po Mnichovu).

Legionářská tradice měla pro budoucnost Československa velký význam. Velmi silně působila především během 2. světové války, kdy se stala vzorem protinacistických odbojářů. O její likvidaci se sice poté velmi usilovně pokoušeli komunisté, z dnešního pohledu lze ovšem konstatovat, že neúspěšně.

³³¹ BLÁHA, S. *Francie ušlechtilá a obětavá*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930.

4. Z DENÍKU LEGIONÁŘE VIKTORA ŠAMBERGERA

4. 1 Z rodných Plas do války

Viktor Šamberger se narodil 23. 12. 1891 v Plasích u Plzně (okres Kralovice). Jeho rodiče, Jan Šamberger a Marie Šambergerová (za svobodna Rábová), měli celkem šest dětí. Viktor měl ještě čtyři bratry a jednu sestru. Po ukončení obecné školy se vyučil kominickému řemeslu u svého otce, zároveň se učil hrát na housle a trubku. Stal se dokonce členem kapely, kterou vedl místní učitel.

Roku 1912 byl poprvé povolán k plnění vojenské služby. Jako příslušník 102. pěšího pluku byl přidělen do posádky v Mostaru v okupované Bosně, poté sloužil v Nevesinji v Hercegovině. Zde si také začal vést sešit, do kterého si zapisoval různé básně, drobné črty z vojenského života či slovní hříčky. Jedna z těchto básní nazvaná *Upomínka z Hercegoviny*³³² začíná těmito verši:

*Zde v této dálné zemi pusté,
kde plno vrchů je a skal;
zde tolik smutno často je mi
a mého srdce zmocňuje se žal.*

Ze služby byl nakonec roku 1913 předčasně propuštěn, aby mohl pomáhat svému nemocnému otci při vedení kominické živnosti. Krátce po vyhlášení mobilizace v červenci roku 1914 však musel narukovat znovu. „27. července po rozloučení se svými drahými dal jsem své rodné obci Plasy s Bohem na dlouhý čas a nastoupil cestu k mému bývalému 102. pluku v Benešově.“ 102. pluk tvořil společně s 28. plukem (Praha) 17. brigádu v rámci 9. pěší divize VIII. sboru.³³³ Na počátku války disponovalo Rakousko šesti armádami, přičemž armáda 1., 3. a 4. (později také 2.)³³⁴, byly určeny pro vojenské operace v Haliči, armáda 5. (která

³³² ŠAMBERGER, V. *Upomínka vojenské služby v Hercegovině*. [nepublikováno].

³³³ JUNG, P. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*. Computer Press 2007, s. 39.

³³⁴ 2. armáda měla být původně podle vojenského plánu Kriegsfall B nasazena na Balkáně, v reakci na vyhlášení mobilizace v Rusku byl však tento plán nahrazen plánem Kriegsfall R, který

zahrnovala i VIII. armádní sbor) a 6. měly být nasazeny na Balkáně.³³⁵ Vrchním velitelem vojenských jednotek namířených proti Srbsku a Černé Hoře se stal polní zbrojmistr Oskar Potiorek, dosud nejvyšší představitel monarchie v Bosně a Hercegovině,³³⁶ který byl zároveň majitelem 102. pěšího pluku.³³⁷ Právě on navrhl plán zaútočit na Srbsko ze dvou směrů – z Bosny přes Drinu a ze severu přes Drávu.³³⁸ Hlavním úkolem 5. armády byl přechod řeky Driny a průchod údolím Jadru k Valjevu.

V Benešově pobýval 102. pluk do 2. srpna, poté se přesunul do Sarajeva. Zde byl Viktor Šamberger zařazen k 1. praporu 102. pluku. Tento prapor byl z pluku vydělen a bojoval dále samostatně v rámci 1. horské brigády spadající pod XVI. armádní sbor.³³⁹

Se svým oddílem poté putoval ze Sarajeva do města Goradže,³⁴⁰ kde se zúčastnil také prvních bojů. „*Dnem 13. srpna byl dán rozkaz obsadit pohoří za Goradžou, což byl počátek mého válečného tažení. Dne 14. srpna byl sveden první boj s Černohorci, které jsme za několik hodin přinutili k ústupu. Zároveň i celá naše první horská brigáda je pronásledovala.*“³⁴¹ Do konce měsíce srpna pak následovaly další menší boje.³⁴²

V této době byly zároveň zahájeny vojenské operace 5. armády u řeky Driny, jejíž překonání bylo nutné k dosažení stanoveného cíle – Valjeva. Nejednalo se o snadný úkol, neboť řeka byla obklopena nepřehledným terénem, který umožňoval nepřátelům dobré krytí a naopak znesnadňoval mapování terénu rakouskému

počítal s vedením války proti Rusku. V rámci tohoto plánu bylo rozhodnuto i o přesunu 2. armády do Haliče.

³³⁵ JUNG, P. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*. Computer Press 2007, s. 6.

³³⁶ NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce*. 2. díl. Libri 2006, s. 9.

³³⁷ JUNG, P. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*. Computer Press 2007, s. 24.

³³⁸ NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce*. 2. díl. Libri 2006, s. 9.

³³⁹ DOMALÍP, H. *Rakousko-uherská armáda v 1. světové válce: Infanterieregiment Nr.102 Beneschau* [online]. Dostupné z WWW: <<http://hynek.domalip.sweb.cz/ir102.html>>, [cit. 2013-02-13].

³⁴⁰ správně Goražde

³⁴¹ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života za světové války v letech 1914-1919*. [nepublikováno]. S. 2.

³⁴² Tamtéž.

letectvu. Nejobtížnější překážkou byla ovšem sama řeka Drina, která se po prudkých deštích rozvodnila.³⁴³

Útok byl zahájen 12. srpna a pro rakousko-uherské jednotky znamenal těžké ztráty. Nejtěžší ztráty měla 21. zeměbranecká divize (VIII. sbor), která byla v noci na 16. srpna přepadena Srby během spánku. V dalších dnech se Srbům podařilo přimět rakousko-uherské jednotky, aby se stáhly do defenzivy a rakousko-uherské velení poté rozhodlo o ústupu zpět za Drinu.³⁴⁴

Pro mnoho českých vojáků byly boje na Drině vůbec první vojenskou akcí, které se zúčastnili. Poznali zde naplno nejen utrpení války, ale také útlak ze strany nadřízených. Po nezdaru ofenzivy bylo nutné označit viníka – tím se stala 21. zeměbranecká divize, nad kterou bylo vzápětí vyhlášeno stanné právo. Perzekuce zasáhla také 9. pěší divizi. Jejím příslušníkům byly kontrolovány zásoby a jakákoliv ztráta byla přísně potrestána.³⁴⁵

Po přeskupení rakousko-uherských sil byla 7. září zahájena druhá protisrbská ofenziva, které se již účastnil i Viktor Šamberger. Během noci na 8. září byl vyhlášen poplach a pluky VIII. sboru se opět vydaly přes Drinu. Útok byl však i tentokrát odražen.³⁴⁶ Tyto boje se staly námětem textu básně *Tam na břehu řeky Driny*:³⁴⁷

*Tam na břehu řeky Driny, kde se stéká se Sávou,
tam ztratila země česká, mnohou hlavu předrahou.
Osmého měsíce září, to před sluncem východu,
přes Drinu se brodí vojsko od stodruhého pluku.
V zem, na rozkaz, my jsme vpadli, zasypáni střelami,
nepřítele v divém zmatku, dovnitř země zahnali.
Tam v tom poli kukuřičném, zastaven byl náš postup,
tam zanechal pluk stodruhý, výkvět svých mladých sil.*

³⁴³ NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce*. 2. díl. Libri 2006, s. 18.

³⁴⁴ PICHLÍK, K. *Čeští vojáci proti válce*. Naše vojsko 1961, s. 31.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 33.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 34.

³⁴⁷ *Legionářský zpěvník*, [uspořádal V. Menger]. Pokrok 1929, s. 22.

*Naše řady již prořidly, posilu jsme čekali,
posila však nepřichází, na útěk jsme se dali,
jak počaly vlnky Driny, oběti své objímat.
Nešťastný den, osmé září, zapsán v srdci vojínů,
zanechal tu mnohý otec, osiřelou rodinu.*

*Kdo v ty kraje srbské přijdeš, věnuj bratrům vzpomínku.
Na hrobech zde padlých Čechů, pomodli se chvilenu.*

Úspěch se dostavil až v polovině listopadu, kdy bylo dobyto Valjevo. Již do dobytého města vstoupil Viktor Šamberger ve zbědovaném stavu. „*V této době jsme již měli všeho nedostatek. Výživa za námi nedocházela, obleky i boty byly rozedrány...*“³⁴⁸ Z Valjeva postupoval oddíl dále k Čačaku a u Dobrinje poté vedl několikadenní boje, během nichž byl Viktor Šamberger zajat.

4. 2 Zajatecký život v Srbsku

„*Dne 7. prosince 1914 byl jsem zajat v Srbské zemi u vesnice Dobrinje se svým druhem Josefem Škubalem ze Dřevce a Josefem Zetkem z Křice.*“³⁴⁹ *Srbští vojáci, kteří mě zajali, odebrali nám zbraně a střelivo, ostatní věci nám ponechali. Bylo nás zajato 27. Odtud nás vedli 7. a 8. prosince do městečka Čačaku, kamž jse došli 8. prosince odpoledne.*“³⁵⁰ Zde byli zajatci evidováni a odvedeni na noc do jedené ze škol. Druhý den, 9. prosince odjeli zajatci do Niše, kde se přidali k ostatním zajatcům. „*Do Niše jsme dojeli 10. prosince ráno. V Niši té doby byli soustředěni všichni rakouští zajatci, kterých bylo přes 30 000. Tou příčinou*

³⁴⁸ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života...*s. 3.

³⁴⁹ V databázi Vojenského ústředního archivu se jméno Josef Škubal vyskytuje třikrát, ani jeden jeho nositel však neodpovídá (místem, datem zajetí ani dalšími údaji) možnému spoluzajatci Viktora Šambergera. Údaje Josefa Zetka nalezené v databázi potvrzují, že šlo skutečně o spoluzajatce Viktora Šambergera. Josef Zetek (nar. 1891) pocházel rovněž z okresu Kralovice, ovšem z obce Chříče, nikoliv uvedené Křice. Nastoupil k 102. p. pl. a byl zajat v Srbsku 7. 12. 1914. Později se přihlásil do čs. armády ve Francii, kde se stal příslušníkem 21. střeleckého pluku. VHA, Databáze legionářů [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.vuapraha.cz/Pages/DatabazeVHA/DatabazeLegionaru.aspx>>, [cit. 2013-02-13].

³⁵⁰ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života...*s. 4.

takového množství zajatců nebylo kam je ubytovati. Byli jsme proto na noc dáni do koňských stájí. V těchto stájích nás bylo tolik, že nebylo možno jednotlivci seděti ani ležeti. K tomu z nás každý měl dosti nemilých zvířátek, totiž vší. Nebylo divu, neb po celý čas válečného tažení, to bylo pět měsíců, nebylo možno se čistiti.“³⁵¹ Právě kvůli špatným hygienickým podmínkám a vysokému počtu zajatců se zde brzy objevily různé nemoci. Velkou hrozbou byl především skvrnitý tyfus, který si vyžádal mezi zajatci tisíce obětí. Lépe na tom nebylo ovšem ani zdejší obyvatelstvo, neboť i ono trpělo nedostatkem léků a nedostatečnou zdravotní péčí.³⁵² Všechny dny však neplynuly stejně smutně, neboť si je sami zajatci zpestřovali různými činnostmi i humorem. To dokládá i vzpomínka jednoho z dalších zajatců Josefa Kapara: „*Po ústupu rakousko-uherské armády zaplnily se stáje v několika dnech tisíci zajatců všech národností monarchie. Smávali jsme se, že má císař pán velmi silnou posádku v Niši. Z dlouhé chvíle učili jsme se slabikovat noviny psané cyrilikou a dobře jsme se bavili ke zlosti všech dobrých Němců a Maďarů, když jsme četli o taktickém vyklizení pravého břehu Driny rakouskou armádou.*“³⁵³

Viktor Šambergerer v Niši strávil pouze tři dny. 13. prosince byl s menší skupinou zajatců poslán do Skoplje.³⁵⁴ „*Skoplje je město dosti veliké, většina obyvatelstva tureckého. Město je rozložené v dolině, takže podnebí v měsíci prosinci bylo dosti teplé. To bylo nám velice vítáno, neb oblek náš i obuv byla velice chatrná. Ze Skoplje jsme byli vedeni hodinu cesty do vesnice Bardovač.*“³⁵⁵ Zde byli zajatci ubytováni v bývalém tureckém harému, kde spali pouze na slámě. Prostory byly navíc pro dva tisíce zajatců poměrně stísněné. První dva týdny dostávali zajatci na přiděl chléb a povidla, později zde byla zřízena kuchyně.³⁵⁶ V neradostném rozpoložení zde Viktor Šamberger pobýval až do 18. ledna, kdy byl s částí zajatců přeložen. Zajatci se dostali vlakem nejprve do Mitrovic, odtud šli

³⁵¹ Tamtéž, s. 5.

³⁵² WEILAND, H.; KERN, L. *In Feindeshand. Österr. Kriegsgefangene 1931*, s. 6.

³⁵³ KAPAR J. *V Srbsku jako zajatec*. In: *Cestami odboje*. Díl II. [hlavní redaktor Adolf Zeman]. Pokrok 1927, s. 38.

³⁵⁴ Dnes hlavní město Republiky Makedonie

³⁵⁵ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života...*s. 6.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 7.

poté dva dny pěšky do Pazaru (Novi Pazar). „22. ledna 1915 jsme dorazili do Nového Pazaru, kteréžto město je obýváno tureckým obyvatelstvem (Macedonci). Ubytování jsme byli v bývalých tureckých kasárnách. Bylo tam již 100 uherských honvedů, nás přišlo třicet, celkem tedy 130 mužů. Denně se chodilo do práce. Důstojník, dozorčí nad námi, vyptával se, kdo jaké má zaměstnání a je-li některý z nás hudebník. Přihlásilo se nás pět, já též. Denně jsme trochu cvičili, což bylo mým potěšením, že jsem po dlouhém čase opět měl v ruce baskřídlovku. Několikrát jsme pak hráli pro důstojníky srbské v důstojnickém domu.“³⁵⁷

S kapelou takto Viktor Šamberger hrál pouze 10 dní, poté onemocněl. „Dne 4. února mne odvedli z kasáren do nemocnice, kdež jsem si poležel po dva měsíce. Byl jsem nemocen na horkou nemoc, při které mnou lomcovala horečka. Teplota horečky byla od 38° do 40°, že jsem i několikrát blouznil.“³⁵⁸

Na konci dubna se Viktor Šamberger uzdravil a začal chodit do práce s ostatními. „Práce naše byla stavění nemocnice. Denně jsme pracovali ráno od 6 hodin do půl 12. hod. polední. Odpoledne od 1. hodiny do 6. hodiny večerní. K jídlu nám bylo dáváno - snídaně žádná, k obědu polévka s fazolí, kousek masa, večere taktéž jako oběd.“³⁵⁹ K jednostranné stravě si nemohli zajatci nijak přilepšit, neboť za práci nedostávali mzdu. Menší obnos obdrželi jen od Červeného kříže. „Dne 1. srpna jsem obdržel 9 K, z peněz, které byly zaslány pro nás zajatce v Srbsku od rakouského Červeného kříže.“³⁶⁰ Monotónní režim zajatce Viktoru Šambergerovi trochu zpestřila alespoň funkce trubače, které se ujal 3. října.

V říjnu se museli zajatci také přestěhovat do koňských stájí, aby v kasárnách udělali místo srbským vojákům. Příliv Srbů se negativně odrazil i na množství přiděleného jídla pro zajatce. „V Novém Pazaru bylo v té době tolik vojska, že nebylo k jídlu nic k dostání. My zajatci byli jsme tím velice zkráceni, neb se nestačil péci chléb, polévky nebyly nám vařeny, takže byl hlad opět.“³⁶¹ Za těchto

³⁵⁷ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 7-8.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 8-9.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 9.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 10.

³⁶¹ Tamtéž, s. 11.

podmínek zde zajatci setrvali téměř do poloviny listopadu. „Dne 14. listopadu jsme byli nuceni Nový Pazar opustiti, zároveň s námi i vojsko srbské a obyvatelstvo, které nechtělo padnouti do rukou barbarům rakousko-německým. Pochodujeme dva dny 14. a 15. listopadu z Nového Pazaru do Mitrovic. V Mitrovicích byl dán oddech dne 16. listopadu. V tomto srbském městě měl jsem příležitost spatřiti srbského následníka trůnu, prince Alexandra, s nejvyššími veliteli srbské armády, kteří byli nuceni též všichni opustiti svoji rodnou vlast a uchýlit se do cizích států před hrůzovládou rakousko-německo-bulharskou. Též mise Červeného kříže, americká, francouzská, ruská i jiné, byly nuceny s námi se všemi nastoupiti osudnou cestu Albánií.“³⁶²

4. 3 Cesta přes Albánii

První zastávkou se stalo město Elbasán ležící ve střední Albánii.³⁶³ Již během této cesty zemřelo mnoho zajatců vyčerpáním a hladem. Jeden z účastníků pochodu později napsal, že „na této cestě nemohl nikdo zablouditi; tak byla značena mrtvolami.“³⁶⁴ Viktor Šamberger se do Elbasánu dostal 2. prosince. Počasí zde bylo sice příznivější, problém s nedostatkem potravin však přetrvával. „Toto město je v nížině, kde bylo, v té době, měsíci prosinci, dosti krásné teplé počasí. Zde byl oddech do 5. prosince. K jídlu nám nebylo možno nic dostat, neb denně přicházelo tou samou cestou několik tisíc příslušníků vojska a zajatců. Chléb nebyl vůbec k dostání, tedy nám byly dány asi tři šišky kukuřice každému. V Elbasánu jsme chytali také želvy, které byly naší pochoutkou.“³⁶⁵ Odtud zajatci dále pochodovali do Tirany. Tento úsek cesty musel Viktor Šamberger překonat bosý, protože se jeho boty rozpadly. „8. prosince dále pochod ku Drači, městu přístavnímu, kde jsme měli původně nasedati na loď. Nebylo však to možné, neb byl tento přístav obležen rakouskými válečnými loďmi a letadla zabraňovala nám přístup do tohoto přístavu. Byli jsme zklamáni a nuceni nastoupiti další pochod

³⁶² ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života...*, s. 12-13.

³⁶³ Albánie vznikla 28. listopadu 1912 vyhlášením nezávislosti na Osmanské říši.

³⁶⁴ MACURA, A. *Ze Srbska na francouzskou frontu*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 125.

³⁶⁵ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života...* s. 14.

pustinami a močály blíže moře směrem k Valoně. ³⁶⁶ Tento úsek cesty byl podle dalšího ze zajatců vůbec nejhorší. Zásobování bylo úplně přerušeno a mnoho zajatců bylo vyčerpáno k smrti. Situace byla velmi kritická. *„Kdyby nebylo možnosti nalézt želvu, žížalu, slimáka, trochu těch malinových listů, snad by tam byli zůstali všichni. Ale i této potravy se nakonec nedostávalo. Za dva dni cesty všechny košťály a brambory, které zůstaly na poli, byly snědeny. Úplná poušť a jen tu a tam našels mrtvolu zajatce. – Vyprávělo se, že i maso mrtvol bylo pojídáno. Sám jsem to neviděl, ale věřím tomu.* ³⁶⁷

Ve Valoně byli zajatci předáni Italům a srbské vojsko, které zajatce doprovázelo Albánií, se vrátilo zpět. Po vyčerpávající cestě byl zdravotní stav zajatců již velmi špatný. *„V té době jsme byli již v hrozném stavu, hladem, zimou zmoření, většina z nás nemocných. O několik tisíc již méně, kteří cestou hladem a zimou zemřeli. V dešti a blátě býti několik dní hladem, vyžádalo si opět několik set obětí.* ³⁶⁸ Hrozný stav zajatců ještě více vynikal vedle italských vojáků, kteří *„kypěli zdravím, měli všeho dostatek a zpěvem projevovali svou relativní spokojenost.* ³⁶⁹

Každý den, kdy se čekalo na transporty, onemocněli nebo zemřeli další zajatci. Spásou pro přeživší byly italské lodě. *„Na štědrý den 1915 k večeru jsme nasedli na loď Viktoria.* ³⁷⁰ *Já byl nemocný a tolik zesláblý, že mně museli dva moji druzi do loď vésti, totiž skoro nésti. Na této lodi nás bylo naloděno přes 4 tisíce.* ³⁷¹ *Strava nám byla dávana teplá pouze jednou denně, trochu makaronů s masem, k tomu žemli neb chléb. Vánoce 1915 jsem měl velmi smutné. Na Boží hod vánoční loď s námi vyjela směrem k sardinským ostrovům. Na lodi při silné malárii se mně přidružila i mořská nemoc, takže jsem byl opravdu v bídém stavu* ³⁷² Takto, mezi životem a smrtí, se dostal Viktor Šamberger na ostrov Asinara. Tento ostrov,

³⁶⁶ Tamtéž, s. 14-15.

³⁶⁷ MACURA, A. *Ze Srbska na francouzskou frontu*. Publikováno in: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 125.

³⁶⁸ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 16.

³⁶⁹ LAŠKA, J. *Asinara: Pochod hladu Albánií II. část*. Praha 1928, s. 14.

³⁷⁰ Pravděpodobně šlo o loď „Re Vittorio.“

³⁷¹ Laška uvádí 3085 zajatců (LAŠKA, J. *Asinara: Pochod hladu Albánií II. část*. Praha 1928, s. 29)

³⁷² ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 17-18.

kvůli stádům oslů nazývaný také jako „Oslí ostrov“, sloužil dosud jako italská trestanecká kolonie pro doživotně odsouzené. S výjimkou trestanců ve vesnici Cala d'Oliva a zaměstnanců zdravotní stanice v Cala Reale byl ostrov neosídlený.³⁷³ Po příjezdu zajatců se však brzy zalidnil. Jen do 31. prosince se zde vylodilo 13 000 zajatců (u 8 000 z nich byla poté diagnostikována cholera nebo podezření na ni).³⁷⁴

Celá anabáze přes Albánii na Asinaru si vyžádala obrovské množství lidských životů. Ze 70 000 mužů, kteří se po porážce Potiorkovy armády dostali do srbského zajetí, se do Valony dostalo pouze 22 000. Z nich ještě asi 1500 zemřelo během cesty na Asinaru a na ostrově pak dalších několik tisíc.³⁷⁵

4. 4 Asinara

Na ostrově byli zajatci postupně desinfikováni, ošetřováni a poté rozdělováni do nově vzniklých táborů - Campo Perdu, Stretti, Tumbarino, Fornelli aj. Ke břehům však stále přijížděly transporty s novými nemocnými, proto byla organizace zásobování i zdravotní péče i zde nedostatečná. Stav některých zajatců byl navíc velmi vážný a vyžadoval okamžité ošetření. *„Zde u mnohých po ostríhání koupeli a celkové desinfekci nastávaly teprve nejbolestivější operace. Omrzlé, otlučené a oteklé nohy vyžadovaly okamžitého ošetření. Jednomu byly omrzlé prsty odňaty, jiným celá chodidla; vytaženy i s trny zaražené do noh během cesty.“*³⁷⁶

Také strava zde byla nedostatečná. Aby zajatci utišili hlad, spokojili se i se zkaženými zbytky jídel, což mělo za následek vlnu žaludečních a střevních onemocnění. Později celý ostrov zasáhla epidemie cholery.

Špatných podmínek, které na Asinaře panovaly, využívali někteří italští obchodníci, kteří těžili z utrpení druhých. *„Kde kdo prodával cennější věci, jež*

³⁷³ LAŠKA, J. Asinara: Pochod hladu Albánií II. část. Praha 1928, s. 32.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 29.

³⁷⁵ LAŠKA, J. *Srbští zajatci na ostrově Asinaře*. In: Cestami odboje. Díl II. [hlavní redaktor Adolf Zeman]. Pokrok 1927, s. 404.

³⁷⁶ LAŠKA, J. Asinara: Pochod hladu Albánií II. část. Praha 1928, s. 34.

*chytrí obchodníci zde skupovali za nepatrnou cenu. Odnegli si s sebou celá kila prstenů, hodinek, stříbrných a zlatých šperků.*³⁷⁷

Kvůli šíření epidemie byli podezřelí z nákazy soustředěni do karanténních a pozorovacích táborů, kde panovaly přísné podmínky. Do jednoho z těchto izolačních táborů Fornelli se dostal i Viktor Šamberger. V tomto táboře byli soustředěni zajatci z lodí „Duca di Genova“, „Re Vittorio“, „Indiana“ a „Dante Alighieri“. *„Na tomto ostrově ve Fornelli, nám byla předána stanová plátna vždy po 5 mužích jedno, která byla naším obydlím. Stravu nám Italové dováželi denně malou lodí. Bylo nám dáváno po 1 chlebu neb suchary a masová konzerva. Cholera, úplavice, dezenterie a vůbec snad všechny možné nemoci mezi námi řádily, takže moji druhové umírali dále. Otrhaní, bosí, nečistí jsme byli všichni, což bylo příčinou, že jsme měli vši hojnost jeden jako druhý. Prvé dny na tomto ostrově Asinaře byla naše práce po celý den vybírat a vypalovati vši z našich cářů. Chybou na tomto ostrově bylo, že tam nebyla vůbec žádná pitná voda, což mělo za následek opět mnoho úmrtí. Později byla vožena pitná voda lodí z pevniny Italské.*³⁷⁸ Koncem ledna byli zajatci ve Fornelli vydezinfikováni a dostali také nové šaty - staré rakouské uniformy (spíše to, co z nich zbylo), byly spáleny.

12. února byli uzdravení zajatci přeloženi do tábora Tumbarino. Zde byl však Viktor Šamberger opět prohlášen za nemocného. *„Byl jsem nemocný na střevní tyfus. Druhý den mnou lomcovala horečka, při které mně byly dávány injekce do ruky. V této nemocnici byla strava dosti slušná. Mně bylo dáváno při horečce pouze konzervované mléko a bílá káva. Po 9 dnů měl jsem teploty 38° - 40°. Pak mně teplota ochabovala a počal jsem se trochu zotavovati zásluhou dobré péče lékařské, zvláště jistý vojenský lékař Veis se nám velice věnoval.*³⁷⁹ Z nemocnice byl poté propuštěn 21. března 1916.

Velikonoce roku 1916 trávil Viktor Šamberger ve smutné náladě a zcela bez peněz. Velkou radost mu proto jistě udělala malá zásilka z domova. *„18. května jsem obdržel peníze od mých drahých, sestřičky Míny, 15 K, v italské měně 11 Lir*

³⁷⁷ LAŠKA, J. *Srbští zajatci na ostrově Asinaře*. In: Cestami odboje. Díl II. [hlavní redaktor Adolf Zeman]. Pokrok 1927, s. 406.

³⁷⁸ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 18-20.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 21.

93 cent. Tyto peníze mně byly velice milé, neb jsem byl stále bez haléře.“³⁸⁰ V květnu zajatce také osobně navštívil italský arcibiskup ze Sardinie. „Zanechal nám každému po 10 cigaretách a ku památce křížek, který prý je od papeže Benedikta XV.“³⁸¹

Postupně začaly Asinaru opouštět první skupiny zajatců, mířící na práce do Francie. 24. května se na cestu vydal i Viktor Šamberger.

4. 5 Zajatecké tábory ve Francii

Organizaci zajatců zajišťovalo ve Francii oddělení Ministerstva války „Contentieux et justice militaire“.³⁸² 9. února 1916 vzniklo jeho rozdělením samostatné oddělení „Inspection générale des prisonniers de guerre“.³⁸³ Styk mezi Ministerstvem války a ostatními úřady, které se zajímaly o zajatce, zajišťovala zvláštní komise „Commission interministérielle des prisonniers de guerre“,³⁸⁴ která vznikla již 14. září 1914. Na nižší úrovni byli zajatci organizováni v rámci tzv. „Région“,³⁸⁵ správních území, kde se nacházely jednotlivé základní tábory a důstojnické tábory. Na jaře roku 1918 fungovalo ve Francii 70 základních a 16 důstojnických táborů.³⁸⁶

Po příjezdu do Francie byli zajatci z Asinary postupně shromažďováni v koncentračním táboře Carpiagne. Protože se zde nacházel pouze klášter a několik domů, byli zajatci ubytováni ve stanech. Jeden z přítomných vzpomínal na pobyt v táboře takto: „Spali jsme po dlouhé době opět jednou na slamníkách. Zde byla dobrá francouzská kuchyně, hlavně zelenina a luštěniny. Mořský vzduch a trocha vína, to obě šlo nám k duhu.“³⁸⁷ Těchto drobných radostí si však Viktor Šamberger s ostatními neužíval, neboť na cestě do tábora opět onemocněl a byl

³⁸⁰ Tamtéž, s. 23-24.

³⁸¹ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 23.

³⁸² Oddělení pro vojenské (právní) spory a soudnictví

³⁸³ Generální inspekce pro válečné zajatce

³⁸⁴ Meziministerská komise pro válečné zajatce

³⁸⁵ Významem odpovídá našemu pojmu „kraj“.

³⁸⁶ PLAßMANN, Clemens. Die Organisation des Kriegsgefangenenendienstes in Frankreich. In: WEILAND, H.; KERN, L. In Feindeshand. Österr. Kriegsgefangene 1931, s. 376.

³⁸⁷ STŘÍBRNÝ, J. *Rok v zajetí sesterské Francie*. In: Cestami odboje. Díl II. [hlavní redaktor Adolf Zeman]. Pokrok 1927, s. 471.

okamžitě poslán do nemocnice. „Od 29. května do 5. června mne trápila tak silná malárie, že jsem byl nucen běhati na potřebu 20 až 25 krát denně. K jídlu mne bylo lékařem doporučeno pouze konzervové mléko rozředěné vodou. To byla již třetí těžká nemoc po dobu v zajetí.“³⁸⁸ Do 18. června došlo k výraznému zlepšení jeho zdravotního stavu, proto byl z nemocnice propuštěn a přidal se k ostatním. Změnu prostředí po delší době v nemocnici uvítal. „Uzdraven jsem ještě nebyl, ale hleděl jsem sám bych se mohl pohybovati na venku na zdravém vzduchu.“³⁸⁹ O pár dní později, 22. června, již tábor opustil a se skupinou spoluzajatců se vypravil do Rouenu. „Do Ruánu jsme přibyli vlakem 25. června 1916. Přes město vedeni francouzskými vojáky jdeme do zajateckého tábora Levaseur. Tento tábor byl v samém přístavu na řece Séně. Byly to dřevěné baráky obydleny říšskoněmeckými zajatci, mezi které jsme byli ubytováni i my rakouští zajatci. Do jednoho baráku nás bylo ubytováno 100.“³⁹⁰ Další den šli již zajatci pracovat za hranice tábora do přístavu. „Já byl po nemoci ještě zesláblý, ale raděj sem šel pracovati, než býti celý čas v ohraženém táboře.“³⁹¹ Práce spočívala ve vykládání zboží z lodí, které sem připluly. Za tuto práci dostávali zajatci dokonce mzdu.

3. září byl Viktor Šamberger přeložen do Deville, kde pracoval v továrně, která vyráběla náboje. Celkem zde pracovalo 170 rakouských zajatců. Volného času mnoho nezbyvalo, neboť práce vyplnila téměř celý den. „Denně pracujem v této továrně od 6. hod. do 11. hod. polední, hodinu poledne, odpoledne od 12 hod. do 6. hod. večer. Menší oddíl asi 35 mužů pracuje též v noci.“³⁹² Pracovníci v táboře dostávali chudou, ale alespoň pravidelnou stravu. K snídani kávu, k obědu i k večeři polévku. Při nočních směnách byly dávky dvojité. Viktor Šamberger k tomu poznamenal „po dvouletém zajetí mohu poprvé říci, že jsem nezakusil hladu.“³⁹³

V Deville prožil i Vánoce, které byly o poznání lepší, než minulé. „Vánoce 1916 ve Francii jsem užíval dosti slušně. 26 mužů z jedné místnosti jsme si

³⁸⁸ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 25-26.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 26.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 27.

³⁹¹ Tamtéž.

³⁹² Tamtéž, s. 29.

³⁹³ Tamtéž, s. 29-30.

*odkládali před vánocemi ze mzdy, která byla denně 20. ct, každý týden 30 ct. po 10. neděl. Tím jsme uspořili 80 Fr. a oslavili štědrý večer. Velitele našeho tábora jsme požádali by nám nakoupil mouku a přípravy. Milerád nám velitel tyto věci nakoupil a jeden z nás pekař, upekl vánočky a jablkový závin. K tomu se koupilo pivo a vařila káva. Stromeček vánoční jsme si též pořídili. Jablka a ořechy byly též. Gramofon byl též vypučen, že i hudba nescházela.*³⁹⁴ Důvodem k radosti byly také dárky a peníze, které Viktor dostal od sestry Míny a bratra Jeníka.

Od ledna již Viktor pracoval na nádraží, kde pro změnu vykládal z vlaků balíky se zbožím pro továrnu. Od poloviny února byla práce trochu veselejší, protože českoslovenští zajatci začali dostávat zásluhou Národní rady v Paříži lepší stravu a 20 centů mzdy navíc. Viktor Šamberger začal poté střídavě pracovat v továrně i na noční směny. *„Čtrnáct dní jsem pracoval ve dne a čtrnáct dní v noci, střídavě dále. Práce byla dosti namáhavá, ale milerád jsem jí konal, když byla dostatečná strava.*³⁹⁵

Češi v Deville začali pořádat také různé kulturní akce, kterých se zúčastnil i Viktor. *„29. dubna jsem si koupil housle za 8 Fr. 50 ct., které jsem splácel několik neděl ze mzdy. Byly pořádány každých čtrnáct dní divadla, při kterých jsem vždy hrával na housle s kvartetem, které bylo z nás Čechů, hudebníků složeno.*³⁹⁶

Klidně plynoucí dny narušila pouze dělnická stávka, která vypukla 3. června. Stávkující usilovali o zvýšení mezd a zrušení pracovní povinnosti v neděli. Stávka skončila 11. června poté, co byla splněna alespoň první část jejich požadavků.

V červenci se skupina 13 zajatců (8 Čechů a 5 rakouských Srbů) přihlásila do srbské legie a opustila tábor, později se připojilo několik dalších.³⁹⁷ V této době již měli zajatci dostatek informací o osvobozeneckém revolučním hnutí díky novinám *Československá samostatnost*, které zajatcům posílala Československé národní rada. Prostřednictvím těchto novin uveřejnila 10. dubna 1917 také svolání k československým zajatcům v Itálii a ve Francii. *„Ke konci třetího*

³⁹⁴ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 30.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 32.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 33.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 35.

roku války obracíme se k Vám se slovem útěchy, ale zároveň s pocity zadostučinění, klidu i radosti nad tím, co za války této bylo učiněno pro naše budoucí národní postavení. Obracíme se k Vám také proto, abyste správně a náležitě byli zpraveni o všem tom, co se stalo a co se děje, abyste znali pravý stav válečných, politických a diplomatických událostí, týkajících se našeho národa, a abyste dle toho mohli si učiniti správný úsudek, jak o své budoucnosti, tak i o svém jednání minulém i dnešním, a konečně, abyste správně viděli, jaká jest, byla a bude Vaše povinnost jako Čechoslováků v této válce.“³⁹⁸ Následujících osm statí rozebírá podobněji postavení českého národa během války (zdůrazňována je především houževnatost českého národa, který útlaku nepodlehl a i přes veškeré utrpení stále odolává), české zahraniční akce a jejich účel. Je zde také konstatováno, že Německo i Rakousko-Uhersko jsou v ekonomickém i morálním rozvratu a jejich porážka se nezadržitelně blíží. „Oba státy trpí opravdovým hladem a úplnou vyčerpaností. Všechn průmysl je tam zničen, poněvadž oba státy jednak všechno obyvatelstvo zmobilizovaly, jednak vzaly všechny suroviny různým druhům průmyslu, aby jich užily k válečným účelům. V Rakousko-Uhersku není chleba, není mouky, masa, mléka, vajec, uhlí, piva – není ničeho. Stát je před opravdovou katastrofou, která dříve nebo později přijít musí neodvratně.“³⁹⁹

Od srpna byla dávana zajatcům horší strava - například místo hovězího masa koňské, postupně začali zajatci dostávat nepoživatelné zkažené maso. To vyústilo v listopadu ve stávkou. „Po tři dny nám dali k obědu špatné mořské ryby, které nebylo možno jísti. 29. listopadu jsme se všichni zajatci dohodli, že nepůjdem do práce, dokud nám nebude dána strava, která nám patří.“⁴⁰⁰ Velitel tábora v Deville podal poté zprávu o této situaci do Levaseur. Nakonec situaci řešil plukovník zajatecké posádky v Rouanu, který zajatcům slíbil zjednání nápravy. Tím byla stávka ukončena.

Vánoce 1917 probíhaly v poklidu stejně jako předchozího roku. Zajatci opět uspořádali večírek financovaný z vlastních úspor – zpívalo se a hrálo. „Na Boží hod bylo k obědu uzené maso se zelím. Víno též nám bylo povoleno si koupiti.

³⁹⁸ Československá samostatnost. Ročník II., č. 12., 10. 4. 1917, s. 1.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 2.

⁴⁰⁰ ŠAMBERGER, V. Zápisky mého života...s. 37.

*Užíval jsem tedy tyto vánoce dosti vesele.*⁴⁰¹ Koncem prosince a během ledna zajatcům došlo také několik zásilek od ČNR i z dalších organizací. *„V měsíci prosinci 1917 jsem obdržel jedno prádlo a ponožky od spolku katolických mládenců v Paříži. 27. ledna 1918 opět jsme každý československý zajatec obdržel trikové spodky a ponožky od Českoslov. Národní Rady v Paříži.*⁴⁰²

K zajatcům v Deville se také donesla zpráva, že byl podepsán dekret povolující zřízení československé armády ve Francii. Do Cognaku, kde byla armáda organizována, se z Deville vypravila první skupina dobrovolníků začátkem února. Do armády se brzy přihlásil také Viktor Šamberger. *„Dne 17. února jsem se nechal zapsat i já. Byl to opravdu velký krok odhodlanosti. Když jsem vzpomněl na celé utrpení po tři léta v zajetí a vše jsem přestál, nyní se mám obětovati dobrovolně? Ano, moje vlastenecké city se ozvaly a rozhodl (jsem) se položit život pro osvobození své rodné vlasti.*⁴⁰³

Právě za odhodlání a projevy vlastenectví byli zajatci chváleni i v *Československé samostatnosti*. *„Jsme opravdu šťastni, že můžeme uvést řadu projevů našich zajatců, z nichž je patrné, jak s velikou opravdovostí, upřímností a zápallem chápají svou vlasteneckou povinnost. Je to dokladem zase toho, že v celku, jak již výše bylo řečeno, náš národ neposkrvnil svou čest v této válce.*⁴⁰⁴

4. 6 Vstup do čs. armády

Zajatecký tábor v Deville opustil Viktor Šamberger 3. března 1918. Celkem se z Deville do Cognacu vydalo 50 zajatců. Vstupem do československé armády se stali po dlouhé době opět svobodnými. *„Tohoto dne, 5. března 1918, jsem svobodným vojákem Č. S. armády, zbaven potupného P. G. (Priseonier de guerre?), totiž nejsem více otrokem, zajatcem v uzavřeném táboře, vođen do práce stráží s nasazenými bodáky.*⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 39-40.

⁴⁰² ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 40.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 41.

⁴⁰⁴ *Československá samostatnost*. Ročník II., č. 12., 10. 4. 1917, s. 1.

⁴⁰⁵ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 42.

Ihned po příjezdu do Cognacu skupinu čekalo bouřlivé přivítání Čechy a Slováky, kteří zde již pobývali déle. Vlídne přijetí se jim dostalo také od místních obyvatel. Již tak poměrně příjemný pobyt v Cognacu si vojáci ještě sami vylepšovali pořádáním divadel a různých zábav. Počátkem března se konala také velká přehlídka československé armády. „*Dne 11. března konal přehlídku naší č. s. armády vrchní velitel generál Jannin, který byl s námi velmi spokojen.*“⁴⁰⁶

Poté byl Viktor Šamberger přeložen do Jarnacu, kam byl soustředěn 22. pluk. Zde se stal členem nově vznikající kapely tohoto pluku. „*Prvně jsem účinkoval dne 13. dubna při smyčcové hudbě v důstojnickém domě. Počínaje dnem 9. května 1918 pořádala naše plukovní kapela 22. pluku každou neděli koncert na náměstí posádkového města Jarnacu, pro naše bratry i obecnstvo.*“⁴⁰⁷

V červnu byl 22. pluk odvelen do válečného pásma. „*Obyvatelstvo tohoto města nám na rozloučenou udělalo krásné ovace. Pozdravovalo nás všechny mnoha květinami a vyprovázelo na nádraží.*“⁴⁰⁸ Vojáky pochodující k nádraží doprovázela rovněž plukovní hudba. „*My, hudba doprovázíme jeden prapor po druhém, s třetím pak jdeme též.*“⁴⁰⁹

Vlakem se pak vojáci přepravili do Darney. „*V Darney, kraj Vosges, vysedáme z vlaku a jsme ubytováni v polním táboru Atigny. Kraj je zde krásný, dosti hornatý. Den 30. června 1918 jest velmi významným pro naše revoluční hnutí armády československé ve Francii. V tento den památný byla odbývána slavnost, předávání praporu 21. pluku, zároveň celé čs. armádě prezidentem republiky francouzské Poincare, při zastoupení vyslanců všech států dohodových.*“⁴¹⁰ Součástí této přehlídky bylo také složení přísahy. „*Při tomto památném pro nás dnu, kdež nás byla celá brigáda, to jsou dva pluky 21. a 22. střelců č.s. armády, přísahalo slibem, několik tisíc chrabrých našich hochů věrnost, chrabrost hájení tohoto prvního praporu revoluční armády československé. Do poslední krůpěje krve.*“⁴¹¹

⁴⁰⁶ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 43.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 44.

⁴⁰⁸ Tamtéž.

⁴⁰⁹ Tamtéž.

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 45-46.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 46.

Za vzornou přehlídku byla I. čs. brigáda pochválena jak vrchním velením, tak i samotným prezidentem. „*Uváděje na vědomost vojska tento dopis, generál si pokládá za povinnost vysloviti svá nejlepší blahopřání za skvělý vojenský výkon při slavnosti 30. června všem, kdož se ho zúčastnili. Jednotky představily se v bezvadném pořádku, defilovaly tak nádherně, že president Francouzské republiky uznal za vhodné vysloviti pochvalu generálovi a plukovníku Phillipovi.*“⁴¹²

4. 7 Dvakrát do Paříže a zpět

Počátkem července odjel 21. pluk z Darney na alsasko-lotrinské hranice do válečné linie. Jeho dosavadní působiště obsadil 22. pluk. Zde čekal doplnění stavu a výzbroje. 12. července se část mužů vypravila na cestu do Paříže. „*Z Darney dne 12. července nás bylo vysláno na 8 set mužů do Paříže na oslavu prohlášení republiky Francouzské. V neděli dne 14. července byl uspořádán průvod, při kterém bylo zúčastněno vojsko všech dohodových armád. Defilovalo se Paříží po hlavních bulvardech, při čemž nám československému vojsku byla provolávána velká sláva jak obyvatelstvem, tak i vlastními kruhy, vyslanci dohodových států vojenskými i politickými. V tento den vešel náš národ ve známost celému světu.*“⁴¹³

Krása města Paříže i zdejší slavnostní vřelá atmosféra silně zapůsobila na československé vojáky, kterým se zážitek vryl navždy do paměti. Výjimkou nebyl ani Viktor Šamberger. „*Nezapomenu nikdy na tento památný den mé návštěvy v Paříži, kdež jsme byli velice oslavováni a pohoštěni.*“⁴¹⁴

16. července se se českoslovensští vojáci vrátili zpět do Darney, kde pobývali až do 24. srpna. Tehdy se pluk vydal z Darney, aby zasáhl do bojů. „*Pochodovali jsme od 24. srpna do 31. srpna asi 120 km. V tomto Masqueans (Masevo)*⁴¹⁵ *jsme pobyli od 31. srpna do 12. září 1918.*“⁴¹⁶ Původně měl 22. pluk vystřídat pluk 21.,

⁴¹² Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 41.

⁴¹³ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 47-48.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 48.

⁴¹⁵ Massevaux

⁴¹⁶ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 49.

nakonec byl ovšem plán změněn a 21. pluk byl nahrazen francouzským vojskem. Oba pluky se poté přesunuly do jiného úseku válečné linie poblíž města Remeše, kde očekávaly další rozkazy. „*Ve vesnici Provilly jsme jako rezerva do 9. října. V tato místa blíže Remeše, naše pluky povolali k chystanému prudkému útoku proti německé linii, ale nebylo nás pak třeba, neb Němci byli nuceni ustoupiti dříve, bez našeho přispění.*“⁴¹⁷

Počátkem října byl vydán rozkaz, který povolal členy kapel 21. i 22. pluku znovu do Paříže, aby se zde zúčastnili oslavy narozenin ministerského předsedy Clemenceaua. Při té příležitosti se v Paříži konala vojenská přehlídka, svá vystoupení připravily také různé spolky. Velké slavnosti na Long Champs, kterou pořádal francouzský „Národní výbor pro tělesnou, sportovní a zdravotní výchovu,“ se původně mělo zúčastnit 10 000 cvičenců spojeneckých armád, vzhledem k šířící se epidemii španělské chřipky byl nakonec jejich počet omezen.⁴¹⁸ Slavnosti se přímo zúčastnili i českoslovenští vojáci. „*Od naší Č. S. armády byli zastoupeni bratři 23. pluku. Cvičili naše světoznámá prostná sokolská, při čemž je doprovází kapela 22. pluku, při které jsem zúčastněn i já.*“⁴¹⁹ Pobyt v Paříži byl oproti předchozímu trochu delší a Viktor Šamberger měl díky tomu možnost město lépe poznat, což vyplývá ze stručného konstatování: „*Po dobu od 15. do 22. října jsem viděl a užil v Paříži dosti.*“⁴²⁰ 22. října se kapela vypravila zpět za svým plukem do válečné linie. „*22. října odjíždíme z Paříže k pluku do bitevní linie. V těchto dnech zasáhly naše československé pluky útokem proti německým opevněním u městečka Vouziers.*“⁴²¹

4. 8 Boje u Vouziers

Boj vedl v této oblasti 21. a 22. střelecký pluk již od 21. října. Viktor Šamberger se bojů přímo účastnil až od 25. do 30. října. „*Do přední bitevní čáry jsme došli 25. října v noci. Hudební nástroje byly odevzdány a jsem určen s druhými bratry hudebníky za nosiče raněných. Boj vedeme velmi krutý, ve*

⁴¹⁷ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 51.

⁴¹⁸ *Československá samostatnost*. Ročník IV., č. 15, 16. 10. 1918, s. 5.

⁴¹⁹ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 53.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Tamtéž.

špatné krajině, kde je mnoho močálů. Ranění jsme byli nuceni nositi po zaplavených lukách, kam bylo neustále stříleno Němci z děl otravnými plyny.“⁴²²

Během deseti dnů těžkých bojů se nakonec podařilo Němce přinutit k ústupu, tento úspěch byl však vykoupen i vysokými ztrátami na životech. *„Za těchto deset dní boje bylo celkem mrtvých, raněných a nezvěstných na 1300 třináct set. Později bylo zjištěno 1100 jedenáct set bratrů, položilo život pro osvobození své drahé vlasti.*“⁴²³

30. října byla česká brigáda vystřídána francouzským vojskem. *„My byli odvoláni z přední bitevní linie zpět na odpočinek do vesnice Sant Pierry, kamž jsme došli dne 1. listopadu.*“⁴²⁴ Zde se vojáci dozvěděli radostnou zprávu o vyhlášení samostatného československého státu. *„Byli jsme všichni velice nadšeni touto zprávou, že naše dávno očekávané osvobození rodné vlasti bylo uskutečněno.*“⁴²⁵

8. listopadu, v den výročí bitvy na Bílé hoře, se konala oslava. *„Při této oslavě byla odbývána dekorace, udělována válečná vyznamenání francouzská, za hrdinství bratrům našich pluků v krutém boji u Vuzierre.*“⁴²⁶ Této události se osobně zúčastnil i Edvard Beneš. *„Zároveň byl přítomen této slavy č. s. zahraniční ministr Dr. Beneš, který pronesl skvělou řeč, za naše chrabré udatenství v boji. Dále nám sdělil, což byla nejvíce potěšitelná zpráva pro všechny: připravujte se bratři v několika dnech, do svojí osvobozené rodné vlasti, československé republiky, na odjezd.*“⁴²⁷

⁴²² Tamtéž, s. 54.

⁴²³ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 54-55.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 54.

⁴²⁵ Tamtéž, 55.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 56.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 56.

4. 9 Po boji

Od 14. listopadu pobýval Viktor Šamberger se svým plukem v lázeňském městečku Vittel, kde byla toho času ubytována i posádka amerických vojáků. Zde uspořádala plukovní kapela několik koncertů. *„Kapela naše 22. pluku, koncertujeme na náměstí tohoto města i v lázeňské čtvrti pro vojsko i obecnost. Jsme dosti za naši hudbu oceňováni jak obyvatelstvem, tak i americkým vojskem, přesto, že byla kapela slabá počtem 22 hudebníků, neb bylo z naší kapely 12 hudebníků v bojích, které jsme prodělávali, ranění neb plynem přiotrávení.“*⁴²⁸

Poklidná atmosféra ve Vittel velmi kontrastovala s nedávno prožitými hrůzami bojů. Vojákům zde byla ponechána volnost a mohli využívat i různých výhod. *„V tomto Vittel máme příležitost se scházeti s americkými vojáky a též je nám dovoleno si koupiti v místnostech amerického červeného kříže kuřivo a podobné věci za levnější ceny...“*⁴²⁹

Počátkem prosince se již vojáci chystali na návrat do vlasti. Uskutěčnila se také poslední velká přehlídka československé armády na francouzské půdě. *„Dne 9. prosince 1918 byl naší Čs. Brigádu navštívití náš milý tatíček T. G. Masaryk, první president svobodné republiky Československé. Bylo při této příležitosti vypraveno slavné uvítání našimi hochy, nejpřednějším pracovníku a zakladateli naší č. s. armády v zahraničí dne 8. prosince večer. 9. prosince byla přehlídka 21.ho a 22.ho pluku Č. S. Při této přehlídce sám slavný náš president přednesl krásnou řeč, kterou si z nás bratrů každý do srdce uschoval.“*⁴³⁰

V tuto dobu již vrcholily přípravy čs. vojáků k odjezdu a z Francie. Na oslavu byly pořádány různé kulturní akce – koncerty, plesy či promítání v kině, které bylo podle nadporučíka Jarka Purcnera *„sice primitivní, ale hojně navštěvované.“*⁴³¹ Do Darney byl dokonce z Čech dovezen film „Z hereckých oslav z Prahy, dne 16. V. 1918“, který byl promítán legionářům poslední dny

⁴²⁸ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 57.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 58.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 59.

⁴³¹ PURCNER, J. *Poslední pobyt v Darney a cesta do vlasti*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 177.

jejich pobytu ve Francii.⁴³² Návštěvě kina věnoval vzpomínku také Viktor Šamberger. „*V biografu byly představovány obrazy našeho národa v matičce Praze jako: Jubilejní oslava národního divadla, májové oslavy, manifestace pro osvobození č. s. republiky a. t. d. Všichni bratři od pluku jsme velice nadšeni těmito obrazy, když vidíme, že nejen my v zahraničí jsme obětovali vše pro osvobození drahé vlasti, ale též celý národ doma ve vlasti, pracoval pro uskutečnění našeho ideálu, vybudovati svobodnou Č. S. Republiku.*“⁴³³

Ve Francii oslavil Viktor Šamberger ještě své narozeniny, vánoční svátky a Nový rok. „*Vánoce 1918 jsem užíval dosti vesele. Poslední den v roce 1918. na Sylvestra jsem užíval též dosti slušně. Pořádal náš pluk taneční zábavu, při které jsem hrál. Nový rok oslavovali skvěle. Byla pořádána přednáška v am. fran. kantině, při které nám bylo prosloveno blahopřání k novému roku, naším plukovníkem Gardanem. Při tom byly zahrány národní hymny a několik hudebních čísel plukovní kapelou. Pak byl průvod od kantiny městem na náměstí Montire s hudbou. Na náměstí byl pak pořádán koncert*“⁴³⁴

Do jednoho z vlaků, který odvázel legionáře zpět do vlasti, nastoupil dne 14. ledna. Cesta vedla z departementu Vosges (Vogézy) přes Lion k italským hranicím. „*V noci z 15. na 16. ledna přejíždíme francouzské hranice do Italie. Projíždíme tunelem světoznámým 13. km dlouhým. 16. ledna jedeme italským územím dále k městu Padova kamž jsme přibyli dne 17. ledna.*“⁴³⁵ V Padově se vojáci zdrželi několik dní, přičemž si prohlédli i památky ve městě. Ráno 23. ledna se vypravili opět na cestu, z Itálie přes Rakousko do Československa. Českými hranicemi projel vlak v noci z 25. na 26. ledna. Časně ráno dorazil vlak do Českých Budějovic. „*Do Budějovic přijíždíme 26. ledna o 3 hod. ranní. Obecenstvo vzhledem noční doby nás přivítalo skvěle, zároveň i hudbou jsme byli uvítáni, kapelou vojenskou posádky Budějovické.*“⁴³⁶

⁴³² PURCNER, J. *Poslední pobyt v Darney a cesta do vlasti*. In: *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 177.

⁴³³ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 60.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 61.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 64.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 66.

Poté již vlak jel přímo do Prahy, kam dorazil okolo čtvrté hodiny odpoledne. Zde čekalo na vojáky hlavní uvítání. „*Na Vilsonově nádraží*⁴³⁷ *jsme byli uvítáni proslovem Dr. Scheiner(a), též obecnstvo nás nadšeně uvítalo. Z nádraží Vilsonova pochodujeme Prahou do Černinských kasárnech na Hradčanech. V těchto kasárnech jest náš 22. Č. S. Pluk ubytován.*“⁴³⁸ Vyličením této události deník Viktora Šambergera končí.⁴³⁹

Během roku 1919 se Viktor Šamberger ještě zúčastnil bojů na Slovensku, 16. ledna 1920 byl demobilizován.⁴⁴⁰ Poté začal vykonávat policejní službu v Praze, kde se seznámil se svou budoucí manželkou Andělkou Voříškovou.

Po svatbě získali novomanželé byt v Praze-Bubenči. Po narození dvou synů, Zdeňka a Miloše, se rodina přestěhovala na Žižkov a poté na Vinohrady, odkud byla roku 1951 nuceně vystěhována do Poddubí u Hvězdonic, protože bytů bývalých legionářů bylo potřeba po únoru 1948 pro příslušníky nového policejního sboru. Zde také 31. srpna 1953 Viktor Šamberger zemřel.

⁴³⁷ Dnes Praha hlavní nádraží.

⁴³⁸ ŠAMBERGER, V. *Zápisky mého života*...s. 66-67.

⁴³⁹ Poslední zápis učiněn 10. dubna 1919.

⁴⁴⁰ VHA; Poslužný spis – Viktor Šamberger.

Závěr

Velká nebo také Světová válka. Pod těmito názvy byl znám první, rozsahem dosud nepoznaný globální válečný konflikt 20. století. Název „Velká válka“ byl více než odpovídající nejen kvůli rozsahu tohoto konfliktu, ale také proto, že tato válka přinesla světu mnohé změny. Na vojenském poli byl převratný vynález tanku, rozšířilo se užívání bojových letadel, ponorek a chemických zbraní. Plně se také uplatnila strategie zákopové války. Utrpení válečných let se odrazilo také ve společnosti. Lidé se začali sociálně i nacionálně radikalizovat a v politické sféře se začal kromě pacifismu rozmáhat také nacionalismus. Pro ženy znamenala válka vlivem úbytku mužů další krok k emancipaci. Konec války však znamenal především rozpad starých mocnářství a celků (Rakousko - Uherska, carského Ruska, Německého císařství a Osmanské říše) a vznik nových zemí ve střední a východní Evropě (Československo, Rakousko, Maďarsko, Polsko a pozdější Jugoslávie). České země se tak po téměř 400 letech, počínaje od nástupu Ferdinanda I. Habsburského, konečně vymanily z vlivu Habsburků.

Vznik Československa znamenal velké vítězství, kterým byla započata nová etapa vývoje českého a slovenského národa. Na tomto vítězství se kromě politických vůdců odboje podíleli velkou měrou i samotní legionáři, jejichž úlohu a význam shrnul T. G. Masaryk takto: *„Musili jsme se jako národ účastnit světové obranné války; bez této účasti bychom nebyli své samostatnosti dosáhli – jistě ne v té míře, ve které jsme jí dosáhli. V tom tkví smysl a politická hodnota našich legií v Rusku, Francii a Itálii. Legie nám získaly sympathie a pomoc západních velmocí, legie a anabase na Sibiři získaly nám sympathie širšího spojeneckého světa a respekt i našich nepřátel.“*⁴⁴¹

Kromě toho, že se legionáři zasloužili o samotný vznik československého státu, po svém návratu se stali rovněž jeho ochránci. S jejich přispěním se podařilo překlenout počáteční krizi, kdy musel mladý stát čelit vnitřním i vnějším nepřátelům. Ke stabilizaci státu přispěli nejen tím, že disponovali vojenskou silou, ale také proto, že s sebou domů přivezli silné morální hodnoty, na kterých byla

⁴⁴¹ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Orbis a Čin 1925, s. 447-448.

založena legionářská tradice. Stali se tak i ztělesněním morální autority, která byla pro směřování nového demokratického státu stěžejní, především vezmeme-li na zřetel výrok, se kterým se ztotožňoval i prezident T. G. Masaryk, a to sice, že „*státy se udržují těmi politickými silami, kterými a ze kterých vznikly.*“⁴⁴² V případě Československé republiky šlo kromě morálních hodnot také o zachování demokratického a humanitního principu.

Přestože další osudy jednotlivých legionářů byly různé, mnohdy dosti dramatické a tragické, hodnoty, které jako celek vytvořili, přetrvaly. Po vypuknutí druhé světové války se legionářská tradice stala vzorem pro protinacistické odbojáře, z nichž mnozí byli přímo bývalí legionáři. Mezi ně patřil například i generál Alois Eliáš, který za své hrdinství zaplatil životem. Stinným protipólem ovšem zůstávají známé osudy těch, kteří se od legionářských a vlasteneckých hodnot odklonili a zvolili kolaboraci (např. Emanuel Moravec).

Těžké období pro legionáře a celou jejich tradici bohužel pokračovalo i po převzetí moci komunisty. Nový režim zrušil legionářské organizace a začal pronásledovat jejich členy. Pravděpodobně nejznámějším příkladem komunistického teroru vůči legionářům je zatčení a následná poprava generála Heliodora Píky. Zatčena byla však celá řada dalších příslušníků prvního nebo protinacistického odboje. Na doživotí byl například odsouzen i generál Otokar Husák, hrdina od Terronu.⁴⁴³ Komunistický režim se zároveň pokoušel o to, aby byly činy legionářů zapomenuty a legionářská tradice vymazána. „*Intenzivní ideologická propaganda se pokoušela vymazat z paměti Čechů a Slováků jakoukoli návaznost na historickou minulost. Pro ideology strany únorem 1948 jako by teprve začínaly „skutečné dějiny“ Československa; z minulosti se přejímalo pouze to, co „zákonitě“ směřovalo k tomuto datu.*“⁴⁴⁴

K částečné rehabilitaci vězněných legionářů došlo poprvé v šedesátých letech, brzy poté byl však ustaven normalizační režim, který se vůči legionářům opět choval nepřátelsky. Další snaha o vzkříšení legionářské tradice a nápravu

⁴⁴² MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Orbis a Čin 1925, s. 447.

⁴⁴³ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 271.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 273.

pokřiveného obrazu historie českého národa vypukla sice ihned po pádu režimu v roce 1989, smutným faktem však zůstává, že tohoto okamžiku se dočkala necelá stovka legionářů.⁴⁴⁵

Legionářské téma je živé i v současnosti. Jistou zásluhu na tom mají i pořadatelé výstav⁴⁴⁶ a projektů, které slouží k popularizaci tohoto tématu. Aktuálně je to například projekt "Legie 100", spojený s nadcházejícím 100letým výročí legií (1914-2014), který vznikl ve spolupráci Ministerstva obrany České republiky a Československé obce legionářské. *„Sté výročí vzniku a činnosti československých legií se nabízí jako příležitost výrazně přispět ke vnímání legií jako fenoménu, který významně ovlivnil nejen českou historii, ale i průběh první světové války. Dobrovolná, vysoce obětavá služba vlasti bez ohledu na osobní pohodlí a možnou ztrátu života, úcta k demokratickým hodnotám, soudržnost a kázeň při směřování k vytčenému cíli – to byly ideály, na kterých legionářské hnutí vzniklo, a v dnešní české společnosti se vytrácejí. V souvislosti s předpokládanými oslavami 100. výročí založení Československa a zásadní rolí, kterou sehrály československé legie při jeho vzniku, je žádoucí významně zlepšit povědomí české veřejnosti o hrdinech, kteří vybojovali naši samostatnost.“*⁴⁴⁷

Další důležitou rovinu legionářského odkazu zmínil bývalý patriarcha Církve československé husitské Jan Schwarz: *„Já bych řekl, že v naší zemi je nyní zapotřebí vyložit pravdivě dějiny a na nich ukázat smysluplnost slova, které se už dnes u nás zapomnělo, a to je oběť. Oběť pro takovou věc jako je vlajka, jako je národ, jako je mateřská řeč, smysl pro fair play a pro něco, co není laciné gesto.“*⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Mladá fronta 1996, s. 273-274.

⁴⁴⁶ Úspěšná byla například výstava s názvem Pěšky 1. světovou válkou /Objektivem neznámého vojáka/, která se konala od 10. 4. 2009 do 30. 9. 2009 na Pražském hradě. Vystavované fotografie s komentářem byly vydány rovněž v knižní podobě (MRÁZKOVÁ, D. *Pěšky 1. světovou válkou - objektivem neznámého vojáka*. Jakura; Správa Pražského hradu, 2009.).

⁴⁴⁷ Webové stránky Ministerstva obrany České republiky [online]. Dostupné z WWW: <http://www.valecnehroby.army.cz/htm/3_0.html>, [2013-02-28].

⁴⁴⁸ Přepis rozhlasového vysílání rádia Praha [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/legionari-pripominaji-vyznam-slova-obet>>, [2013-02-28].

Otázka současného vnímání fenoménu legií a jejich přesahu do současnosti je stále diskutována. Mimo jiné zazněla i v televizním pořadu Historie.cs, kde na dotaz, zda „legie založily nějakou tradici“ a „zanechaly zde nějaký gen“, odpověděl historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd takto: „*Přestože doba vrší jiné priority, legionářský odkaz určitou váhu v naší společnosti má.*“⁴⁴⁹

Cílem této práce bylo vytvořit přehledný a ucelený obraz legionářského hnutí ve Francii, obohacený autentickými vzpomínkami legionáře Viktora Šambergera. Domnívám se, že právě osobní výpověď mého pradědečka je nejcennějším prvkem této práce. Přestože podobných svědectví existuje velké množství (jak je již zmíněno v úvodu), každá z těchto vzpomínek má velkou cenu, jelikož jde o vzpomínku jedinečnou, individuální, vypovídající o osudu a často i charakteru jejího autora.

Velký význam mají dochované vzpomínky především pro současníky, kteří skrze ně mohou lépe proniknout do dané doby, uvědomit si dopad historických událostí na jednotlivce (či naopak), eventuálně se zaměřit i na způsob autorova myšlení, styl psaní apod. Mnozí legionáři ve svých denících či pamětech navíc popisují osudy a hrdinství svých přátel či spolubojovníků, kteří se bohužel konce války nedočkali, a skutečnosti o jejich činech by tak byly navždy pohřbeny s nimi.

Hlavní přínos této práce pro mne osobně spočívá především v tom, že jsem se mohla podrobněji seznámit s osudy svého pradědečka. Díky jeho svědectví jsem si uvědomila, že zajatecký život za války byl podobně nebezpečný jako boj v zákopech, největším nepřítelem byl jen namísto zbraní hlad a nemoci. K přežití v těchto hrozných podmínkách byl nutný nejen velký kus štěstí, ale také houževnatost a odolnost ducha i těla. Způsobem poděkování a vyjádření úcty těm,

⁴⁴⁹ Zkrácený přepis diskuze pořadu České televize Historie.cs: Legie a Československo po roce 1918 [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/33048-legie-a-ceskoslovensko-po-roce-1918/>>, [2013-02-28].

kteří přinesli oběti ve prospěch budoucnosti svého národa, by mělo být v současnosti přinejmenším připomínání jejich činů a významu, o což jsem se snažila v této práci.

Seznam použité literatury a pramenů:

I. Archivní prameny

Vojenský historický archiv (VHA) v Praze:

- VHA; Název fondu: Československé legie ve Francii 1918-1920, Velitelství 21. střeleckého pluku. Karton č. 21, inv. č. 79.
- VHA; Název fondu: Československé legie ve Francii 1918-1920, Velitelství 22. střeleckého pluku. Karton č. 2, inv. č. 6.
- VHA; Název fondu: Československé legie ve Francii 1918-1920, Velitelství 22. střeleckého pluku. Karton č. 2, inv. č. 9.
- VHA; Poslužný spis - Viktor Šamberger.

II. Nepublikované prameny

- ŠAMBERGER, Viktor. *Upomínka vojenské služby v Hercegovině*. [nepublikováno].
- ŠAMBERGER, Viktor. *Zápisky mého života za světové války v letech 1914-1919*. [nepublikováno]. 67 s.

III. Editované prameny

- *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Svazek I. – V. / zpracoval kolektiv pracovníků SÚA. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv, 1993. IBN 80-85475-06-5 (soubor).
- *Dokumenty československé zahraniční politiky. Vznik Československa 1918*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994. 439 s. ISBN 80-85864-07-X.

IV. Literatura

- BĚLINA, Pavel a kol. *Kronika Českých Zemí (1900-1938)*. Fortuna Print, 2008.
- BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce (I-III. díl)*. Praha: Orbis a Čin, 1927.
- BOHÁČ, Jaroslav. *Dopisy hrdinů 1914-1916*. Svaz československého důstojnictva, 1935.
- BROUČEK, Stanislav. *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862-1918*. Praha: Nová tiskárna, 2007. 187 s. ISBN 978-80-85010-99-2.
- *Cestami odboje*. Díl II. [hlavní redaktor Adolf Zeman]. Pokrok, 1927.
- ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. 588 s. ISBN 80-202-0170-X.
- *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Praha: Kruh francouzských legionářů 1928. 325 s.
- *Československá legie ve Francii 1914-1918*. Praha: Kruh francouzských legionářů 1930. 394 s.
- DARRAS, Victor. *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Sokol de Paris, 1912.
- ELIÁŠ, F. *Pěší pluk 22 Argonský. Vznik a události*. P. pl. 22 Argonský, 1936.
- GALANDAUER, Jan a kol. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1992. 117 s. ISBN 80-04-26140-X.
- GALANDAUER, Jan a kol. *Slovník prvního československého odboje 1914-1918*. Praha: Hermes 1993. 165 s. ISBN 80-900677-7-8.
- GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918*. Praha: Svoboda, 1988. 344 s.

- GREGOROVÍČ, Miroslav. *První československý odboj (Čs. legie 1914-1920)*. Jinočany: H&H, 1992. 1. vyd. 63 s. ISBN 80-85467-54-2.
- HONZÍK, Miroslav. *Legionáři*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1990. 127 s. ISBN 80-7077-552-1.
- HORSKÁ, Pavla. *Sladká Francie*. Praha: Lidové noviny, 1996. 153 s. ISBN 80-7106-137-9.
- JUNG, Peter. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007. 103 s. ISBN 978-80-251-1520-6.
- KADLEC, Richard. *Rok československého vojska ve Francii*. Památník Odboje, 1923.
- KADLEC, Richard. *Stručné dějiny pěšího pluku 21 maršála Focha*. Voj. zátíší p. pl. 21 m. F. 1937.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938)*. I. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 571 s. ISBN 80-7277-030-6 (soubor).
- KIRCHNER, Jan. *Bratři Kirchnerové: vzpomínky a zápisky z roty "Nazdar" ve Francii roku 1914-18*. Moravský Legionář, 1931.
- KOVTUN, Jiří. *Masarykův triumf*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1991. 537 s. ISBN 80-207-0283-0.
- KRATOCHVÍL, Miloš. *Památné bitvy našich dějin*. Nakladatelství Jos. Hokr, 1937.
- *Kronika 20. století (1910-1919)*; [z německého originálu Chronik des 20. Jahrhunderts přeložil, upravil a doplnil Stanislav Biman a kol.]. Fortuna Print 2007.
- KUDELA, Josef. *Československé vojsko ve Francii*, Československá obec sokolská, 1928.
- KUNZ, Jaroslav. *Za černožlutou oponou*. Šolc a Šimáček, Praha, 1921, 108 s.
- LAŠKA, Jan. *Asinara: Pochod hladu Albáii*, II. část. Praha, 1928.
- LÉGER, Louis. *Paměti Slavomilcovy*. Student, 1907.
- *Legionářský zpěvník*, [uspořádal V. Menger]. Pokrok 1929.

- LENKOVÁ, J.; PAVLÍK, V. *Nejdůležitější bitvy v českých dějinách*. 1. vyd. Frýdek-Místek: Alpress, 2007. 292 s. ISBN 978-80-7362-470-5.
- MASARYK, T. G. *O demokracii*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1991. 155 s. ISBN 80-7023-110-6.
- MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Praha: Orbis a Čin, 1925.
- MENCL, Vojtěch. *Křižovatky 20. století*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990. 399 s. ISBN 80-206-0180-5.
- MICHL, Jan. *Legionáři a Československo*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 2009. 332 s. ISBN 978-80-206-1019-5.
- NEDOROST, Libor. *Češi v I. světové válce*, 1. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. 239 s. ISBN 80-7277-321-6.
- NERUDA, Jan. *Menší cesty*. Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961.
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny nové doby*. 3. vyd. Velké Bílovice: TeMi, CZ, 2008. 236 s. ISBN 978-80-87156-16-2.
- PAULOVÁ, Milada. *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918*. Díl I., Praha: Československá grafická Unie, 1937. 664 s.
- PICHLÍK, K.; KLÍPA, B.; ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Praha: Mladá fronta 1996. 282 s. ISBN 80-204-0580-1.
- PICHLÍK, Karel. *Čeští vojáci proti válce*. Naše vojsko, 1961. 169 s.
- PICHLÍK, Karel. *Bez legend*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1991. 419 s. ISBN 80-7038-217-1.
- PICHLÍK, Karel. *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Svoboda, 1968. 499 s.
- PLESINGER-BOŽINOV, Miroslav. *Vzpomínky na první odboj*. 1. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997. 84 s. ISBN 80-901733-6-5.
- PREININGER, Ladislav. *Přísaha. Deníky francouzského legionáře Ladislava Preiningera 1913-1940*. Praha: Votobia, 2001. 377 s. ISBN

80-7220-115-8.

- PROKŠ, Petr. *Habsburkové a velká válka (1914-1918)*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 2011. 285 s. ISBN 978-80-206-1203-8.
- REZNIKOW, Stéphane. *Frankofilství a česká identita 1848-1914*. 1. čes. vyd. Praha: Karolinum 2008. 561 s. ISBN 978-80-246-1437-3.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha: Lidové noviny, 2001. 492 s. ISBN 80-7106-274-X.
- ULRYCH, Emil. *S Francií za svobodu světa*. Praha: Stanislav Minařík, 1920. 126 s.
- WEILAND, H.; KERN, L. *In Feindeshand*. Österr. Kriegsgefangene, 1931.
- ŽIPEK, Alois [redakce]. *Domov za války*, 1. díl. (5 sv.). Praha: Pokrok, 1929-1931.
- ŽIPEK, Alois [redakce]. *Domov za války*, 2. díl. (5 sv.). Praha: Pokrok, 1929-1931.

V. Jiné

- OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Formování národní identity v multinacionálním prostředí: pařížští imigranti v letech 1848-1900*. Dizertační práce. Praha-Paříž, 2007, [nepublikováno].

VI. Periodika

- *Československá samostatnost*. Ročník II., č. 12., 10. 4. 1917.
- *Československá samostatnost*. Ročník IV., č. 21., 6. 11. 1918.
- *Československá samostatnost*. Ročník IV., č. 22., 9. 11. 1918.
- *Historie a vojenství*. Číslo 5/ 1996. Vydává Vojenský historický ústav Praha.
- *Historie a vojenství*. Číslo 6/1996. Vydává Vojenský historický ústav Praha.

VII. Internet

- Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: digitální depozitář.
Zákon o
propůjčování míst legionářům [online]. Dostupné z WWW:
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1429_00.htm>, [cit. 2013-02-13].
- DOMALÍP, Hynek. Rakousko-uherská armáda v 1. světové válce:
Infanterieregiment Nr.102 Beneschau [online]. Dostupné z WWW:
<<http://hynek.domalip.sweb.cz//ir102.html>>, [cit. 2013-02-13].
- VHA, Databáze legionářů [online]. Dostupné z WWW:
<<http://www.vuapraha.cz/Pages/DatabazeVHA/DatabazeLegionaru.aspx>>, [cit. 2013-02-13].
- Přepis rozhlasového vysílání rádia Praha [online]. Dostupné z WWW:
<<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/legionari-pripominaji-vyznam-slova-obet>>, [2013-02-28].
- Přepis diskuze pořadu České televize Historie.cs: Legie a Československo po roce 1918 [online]. Dostupné z WWW:
<<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/33048-legie-a-ceskoslovensko-po-roce-1918/>>, [2013-02-28].

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Protirakouská demonstrace v Paříži dne 26. 7. 1914

(BOHÁČ, J. Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. 93.)

Příloha č. 2: První skupina českých dobrovolníků v Palais Royal v Paříži 23. 8. 1914

(BOHÁČ, J. Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916. Naše záloha 1938, s. 145.)

Příloha č. 3: „Rota Nazdar“ v Bayonne

(Převzato z: <http://www.rotanazdar.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=69&lang=cs>, [2013-02-12].)

Příloha č. 4: Předání praporu „Rotě Nazdar“

(Převzato z: <http://www.rotanazdar.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=69&lang=cs>, [2013-02-12].)

Příloha č. 5: Seznam příslušníků „Roty Nazdar“ v roce 1914 (1. a 2. četa)

(Převzato z: <http://www.rotanazdar.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=69&lang=cs>, [2013-02-12].)

Příloha č. 6: Seznam příslušníků „Roty Nazdar“ v roce 1914 (3. a 4. četa)

(Převzato z: <http://www.rotanazdar.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=69&lang=cs>, [2013-02-12].)

Příloha č. 7: „Rota Nazdar“ – plán trasy Bayonne-Arras

(ROBL, Rudolf. Praporečník Karel Bezdíček. Moravský legionář 1935, s. 85.)

Příloha č. 8: Hlavní body dekretu, kterým francouzská vláda povoluje zřízení samostatné čs. armády ve Francii

(Československá samostatnost. Ročník III., č. 1., 25. 12. 1917, s. 1.)

Příloha č. 9: Ubytování v Cognacu

(VHA; Název fondu: Kroniky a fotoalba 1914-1938. Inv. č. 23.)

Příloha č. 10: Cognac - skupina cvičící na bradlech

(Tamtéž.)

Příloha č. 11: Cognac – hod granátem

(Tamtéž.)

Příloha č. 12: Cognac – cvičení s plynovými maskami

(Tamtéž.)

Příloha č. 13: Prezident Poincaré předává prapor 21. čs. pluku Dr. Benešovi v Darney (Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 145.)

Příloha č. 14: Přísaha (Darney 30. 6. 1918)

(VHA; Název fondu: Kroniky a fotoalba 1914-1938. Inv. č. 23.)

Příloha č. 15: Plán bojiště československé brigády u Vouziers

(KADLEC, Richard. Rok československého vojska ve Francii. Památník Odboje, 1923, přílohy.)

Příloha č. 16: Zpráva o úspěchu čs. brigády v bojích u Vouziers

(Československá samostatnost. Ročník IV., č. 18., 26. 10. 1918, s. 3.)

Příloha č. 17: Výzdoba tábora v Darney před příjezdem T. G. Masaryka

(Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů 1930, s. 241.)

Příloha č. 18: Prezident Masaryk v Darney

(Tamtéž.)

Příloha č. 19: Viktor Šamberger (1891 – 1953); fotografie z roku 1919

(Rodinné fotoalbum autorky práce)

Příloha č. 20: Rukopis Viktora Šambergera

(ŠAMBERGER, V. Zápisky mého života za světové války v letech 1914-1919. [nepublikováno]. S. 1.)

Příloha č. 21: Zajatecký tábor - Niš

(WEILAND, H.; KERN, L. In Feindeshand. Österr. Kriegsgefangene 1931, s. 9.)

Příloha č. 22: Cesta přes Albánii

(LAŠKA, J. Asinara: Pochod hladu Albánie II. část. Praha 1928, s. 9.)

Příloha č. 23: Plán cesty z Niše přes Albánii na ostrov Asinara

(Tamtéž-přílohy.)

Příloha č. 24: Ostrov Asinara – pohled na trestanecké domky

(Tamtéž, s. 31.)

Příloha č. 25: Asinara – zajatecké tábory

(Tamtéž, s. 41 a 61.)

Příloha č. 26: Přihláška Viktora Šambergera ke vstupu do legií

(VHA; Poslužný spis Viktora Šambergera)

Příloha č. 27: Koncert hudby 21. pl. a 22. pluku v Attigny

(Československá legie ve Francii 1914-1918. Kruh francouzských legionářů
1930, s. 160)

Příloha č. 28: Prapory čs. zahraničních legií procházejí Vítěznou branou v Paříži
(14. 7. 1919)

(Tamtéž, s. 112.)

Příloha č. 29: Demobilizační záznam Viktora Šambergera

(VHA; Poslužný spis Viktora Šambergera)

Příloha č. 30: Viktor Šamberger s manželkou a synem Zdeňkem (r. 1927)

(Rodinné fotoalbum autorky práce)

Příloha č. 1: Protirakouská demonstrace v Paříži dne 26. 7. 1914

Příloha č. 2: První skupina českých dobrovolníků v Palais Royal v Paříži 23. 8. 1914

Příloha č. 3: „Rota Nazdar“ v Bayonne

Příloha č. 4: Předání praporu „Rotě Nazdar“

SLOŽENÍ ROTY „NAZDAR“ V ROCE 1914.

Kapitán *Sallé*, velitel roty.

1. četa:

velitel: †*Bourrienne*, nadporučík.

1. poločeta:

2. poločeta:

1. družstvo:	2. družstvo:	3. družstvo:	4. družstvo:
25035 Blacký Rodolphe, desátník	25070 Kolín Václav, desátník	27960 Laborde Jean, desátník	26280 Hohman Valentin, desátník
†25002 Šibal Josef	†2347 Lassere, trubač	25045 Votrubec Jan	25071 Blacky Jean
25172 Rott Jaroslav	25046 Bureš Martin	†25067 Petrák Mirko	†25057 Mottl Ladislav
†25016 Jonáš Josef	25026 Lonek Frant.	25014 Hamáček Eman.	25038 Čmuchaček Václ.
25064 Štrébl Bedřich	25015 Vonásek Jan	25061 Holanec Rudolf	†25037 Růžička Jaroslav
25005 Trachta Frant.	25011 Kuchynka Jar.	25053 Brzický Alois	25059 Chlebek Hynek
25008 Jakubec Jiří	25012 Dostál Jan	†25112 Hejno Karel	25049 Vyskočil Frant.
25009 Holeček Jindř.	†25215 Maňák Frant.	25052 Holý František	†25040 Dubisz Karel
†25062 Příbyl Josef	25197 Joms Karel	25036 Richtr Josef	†25041 Fabian Alois
25004 Wánke Vilém	25013 Machýček Boh.	†25033 Jirsa Josef	25069 Vitner Jan
25120 Hernych Otto	25050 Plunder Otto	25044 Mynařík Ladisl.	25056 Schmidt Vladim.
25022 Fischer Frant.	†25029 Jiránek Frant.	25006 Gindra Vojtěch	25023 Sojka Jaroslav
†25024 Čáslavský Frant.	†25051 Nesvadba Vilém	†25042 Pultr Josef	25208 Čaha Vilém
25018 Schneider Karel	†25060 Marek Karel	25048 Řeháček Josef	†26827 Bozinos
11805 Latcha René	25007 Vychodil Frant.	25028 Hildebrand Josef,	Joffé Simon,
	†25200 Zeman	účetní desátník	účetní desátník

2. četa:

velitel: nadporučík *Chapoulant*.

1. poločeta:

2. poločeta:

5. družstvo:	6. družstvo:	7. družstvo:	8. družstvo:
25234 Nechanský Josef, desátník	25020 Tamchyna Josef, desátník	†25091 Karafiát Arnošt, desátník	25196 Skopec Rudolf, desátník
25137 Živodar Bogdan	25072 Jiroušek Josef	25115 Roškota Josef	25116 Novák Karel
†25077 Hastrdlo Bohusl.	†25087 Bláha Emil	25122 Vlček Richard	†25103 Voldřich Jan
25081 Kleвета Emil	†25198 Zeman Jaroslav	†25097 Vantuch Josef	25120 Panczel Štěpán
25084 Brom František	25095 Vrzal Jaroslav	†25121 Žibřid Frank	†25126 Zábranský Arn.
25292 Faltyn Václav	25027 Kofler Ivan	†25113 Bernard Bělobor	†25132 Vlk Josef
†25082 Rákos Jindřich	25202 Letovský Frant.	†25111 Škrdl Bohuslav	†25104 Svačina Václav
25138 Šebesta Sylvestr	†25074 Svoboda Josef	†25109 Holzl Gustav	†25102 Rais František
25093 Bukovič Vladim.	†25100 Herzík Josef	25110 Sedláček Josef	25078 Fischer Václav
25079 Hastrdlo Mirosl.	25106 Milický Antonín	25141 Trejbal Adolf	†25124 Luksch Eduard
25090 Valtera Gustav	25107 Mareš Bohumil	25125 Fichan Václav	25274 Steiner Josef
†25135 Janča Josef	25099 Hereš František	25119 Simon Karel	†25142 Fiala Šimon
25083 Tomáš Radim	25032 Kostlán Otto	25133 Podrazký Rudolf	25181 Bergmann Karel
†26674 Escribano	25281 Uher Josef	25114 Přerost Josef	25150 Stejskal Frant.
25230 Jaroň Louis	26472 Kacha Josef	Duclos, účetní	†25157 Březovský Lumír
Taukra Cyril		četař	
		Tronche, desátník	

Poznámka: Tento seznam je stav roty, jak byla v zimě roku 1914, tak jak odjela z Bayonnu, než byla doplněna oddílem Čechů z Londýna. Křížkem označení jsou ti, kteří během války padli aneb zemřeli následkem válečných útrap. Číslo uvedené před každým jménem jsou vojenská matriční čísla. V seznamu schází též jména franc. poddůstojníků velitelů poločet, jež se mi nepodařilo závčas přesně všechny zjistiti.

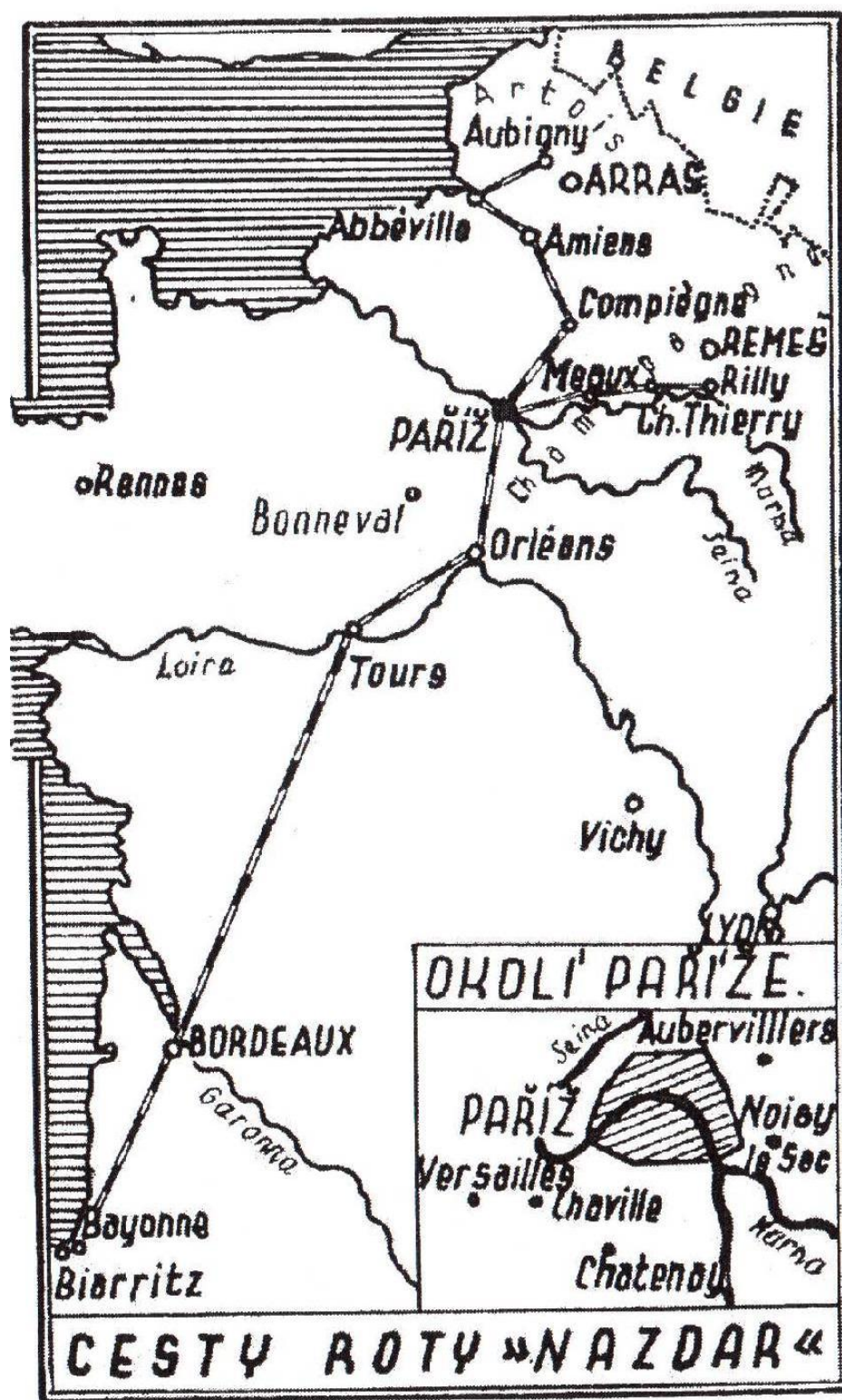
3. četa:
velitel: † Adjutant *Gaillard*.

1. poločeta: serg. Phillipe.		2. poločeta: serg. Liard.	
9. družstvo:	10. družstvo:	11. družstvo:	12. družstvo:
25129 Svoboda Václ., desátník	27962 Cazaillon, de- sátník	25286 Klos Ferdinand, desátník	25289 Steinsberg Otto, desátník
25199 Dostál Alois	25213 Andrášek Frant.	25180 Hula Karel	†27096 Jelen Bedřich
25164 Dolejš Josef	25212 Polák Josef	†25204 Matějovský Jar.	25155 Ballý Václav
†25185 Mikl Eduard	25089 Grygkar Hugo	†25206 Simr František	†25182 Mojžíš Jaroslav
25151 Petr Josef	25167 Rychtařík Frant.	25170 Tůma Václav	25154 Špicar Václav
25156 Stork Jan	25205 Zoma Josef	25194 Šlemin Karel	†25171 Kuklík Václav
25173 Poslušný Frant.	25031 Ježek Karel	25209 Veverka Karel	25153 Starý Bedřich
†25146 Živnůstka Josef	†25207 Gutfreund Otto	†25174 Hezina Jan	†25191 Hofman Jan
25166 Stanovský Vilém	†25145 Šatoplet Ludvík	25190 Malkovský Frant.	†25184 Jakl František
25161 Pivečka Alois	25144 Temr Václav	25090 Albert Gustav	25175 Ciepka Jan
25203 Bubeník Václav	25188 Povolný Václav	25193 Dolanský Frant.	†25176 Melichar Karel
25162 Vesta Josef	25169 Gorický Tomáš	25163 Solnička Jakub	25168 Vantoch Zdenko
25165 Ulrych Emil	25148 Kirchner Viktor	†25183 Říha František	†25201 Záruba Václav
25211 Hájek Jaroslav	†25255 Králíček Frant.	25192 Kozel Josef	25118 Hájek Augustin
25195 Kafka František	†25086 Zajíc Karel		25272 Kolařík Josef

4. četa:
velitel: † Adjutant-chef *Andréani*.

1. poločeta:		2. poločeta: serg. Molinié.	
13. družstvo:	14. družstvo:	15. družstvo:	16. družstvo:
215113 Alesi, desátník	25003 Kadavý Jan, desátník	25227 Pilát Václav, de- sátník	6395 Vigroux, de- sátník
†25262 Štípek Albert	25258 Brož Josef	†25263 Kulfánek Ferd.	†25228 Mornstein Jan
25264 Antoš Josef	†25276 Laňka Jaroslav	25298 Diblík Jan	25275 Tábořský Jan
25284 Brettschneider Vl.	25235 Sedlák Jan	25278 Hart Leopold	25218 Šimsa Miroslav
25277 Míča Lambert	25239 Nesvadba Josef	25233 Jankovitch Teod.	†25270 Adamík Josef
†25283 Novák Antonín	25240 Kazda Josef	†25219 Kramata Ondřej	†25226 Kordač Ladislav
†25217 Rataj Antonín	†25289 Kirchner Ant.	†25220 Chrza František	25268 Arnold Josef
25287 Daneš Emanuel	†25261 Ziegler Jiří	25294 Štěrba Ludvík	25229 Košťál Josef
25239 Kirchner Jan	25265 Novotný Václav	†25260 Siebert Václav	†25288 Kučera Josef
25291 Benoni Bohumil	25271 Vykus Josef	25222 Preininger Lad.	25236 Otruba Josef
25279 Vondra Josef	†25266 Effenberger Jos.	†25295 Chrdlo František	†25224 Kroupa Josef
25280 Šimek Jaroslav	†25223 Bezdíček Karel	25265 Tomka Ondřej	25160 Kuřátko Václav
25302 Zasso Angelo	†25225 Houska Josef	26474 Fišer František	25139 Chudomel Josef
†25131 Teichman Ladisl.	25853 Vandum	25123 Rychlovský Josef	25267 Králíček Jaromír
	26575 Ferran Pedro		25179 Prikner Josef
	†26256 Devaize		22542 Stravolemos, desátník

Příloha č. 6: Seznam příslušníků „Roty Nazdar“ v roce 1914 (3. a 4. četa)

Příloha č. 7: „Rota Nazdar“ – plán trasy Bayonne-Arras

**Na základě referátu předsedy
ministerstva, ministra války a
ministra věcí zahraničních
President francouzské republiky
dekretuje:**

Článek 1. Čechoslováci organisováni v samostatnou armádu a uznávající v ohledu vojenském nejvyšší autoritu vrchního velení francouzského bojovati budou pod vlastním praporem proti ústředním mocnostem.

Článek 2. Po stránce politické připadá řízení této národní armády Národní Radě Zemí Českých a Slovenských se sídlem v Paříži.

Článek 3. Vypravení československé armády, jakož i její další působení zabezpečí francouzská vláda.

Článek 4. Pokud jde o organisaci, hierarchii, administraci a vojenské soudnictví budou použita pro armádu československou ustanovení platná v armádě francouzské.]

Článek 5. Samostatná československá armáda se rekrutuje :

- 1.) z Čechoslováků sloužících nyní v armádě francouzské;
- 2.) z Čechoslováků jinde sloužících, pokud jim bude dovoleno přestoupiti do československé armády, a z dobrovolníků, kteří vstoupí na dobu války do této armády.

Článek 6. Dekret tento proveden bude dle ministerských instrukcí, jež později budou vydány.]

Článek 7. Předsedovi ministerstva, ministru války a ministru věcí zahraničních se ukládá, aby každý, pokud se ho týče, uvedl ve skutek tento dekret, jenž bude uveřejněn v Úředním Listě Francouzské Republiky a otištěn ve Věstníku Zákonů.

Dáno v Paříži, dne 16. prosince 1917.

President Republiky :

R. Poincaré.

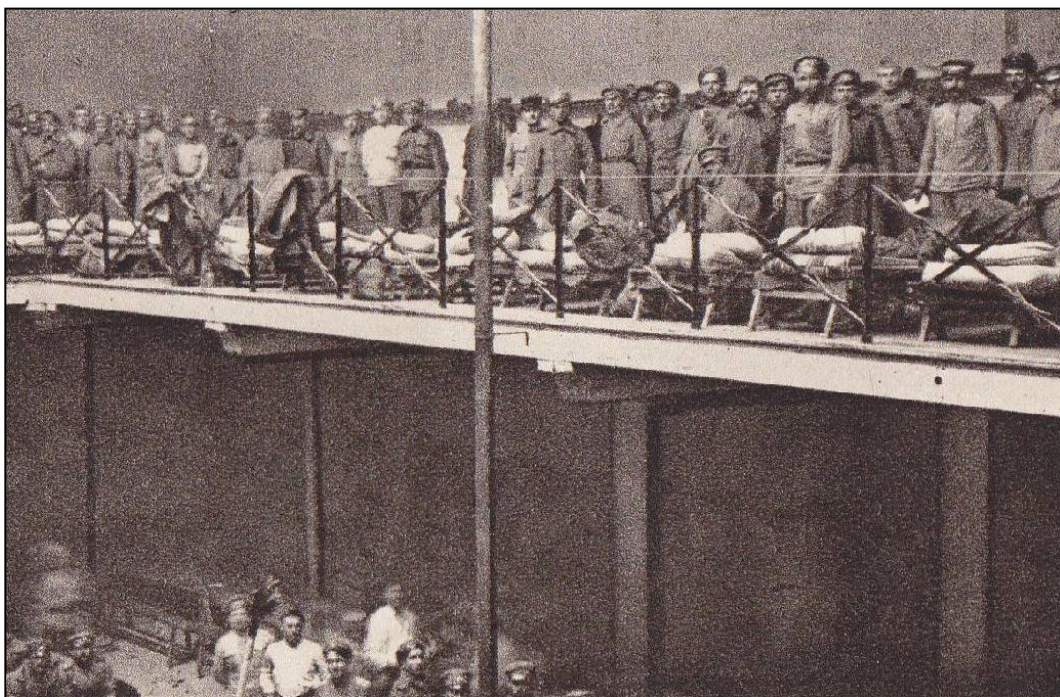
Předseda ministerstva, ministr války :

Georges Clemenceau.

Ministr věcí zahraničních:

Stephen Pichon.

Příloha č. 8: Hlavní body dekretu, kterým francouzská vláda povoluje zřízení samostatné čs. armády ve Francii

Příloha č. 9: Ubytování v Cognacu

Příloha č. 10: Cognac - skupina cvičící na bradlech

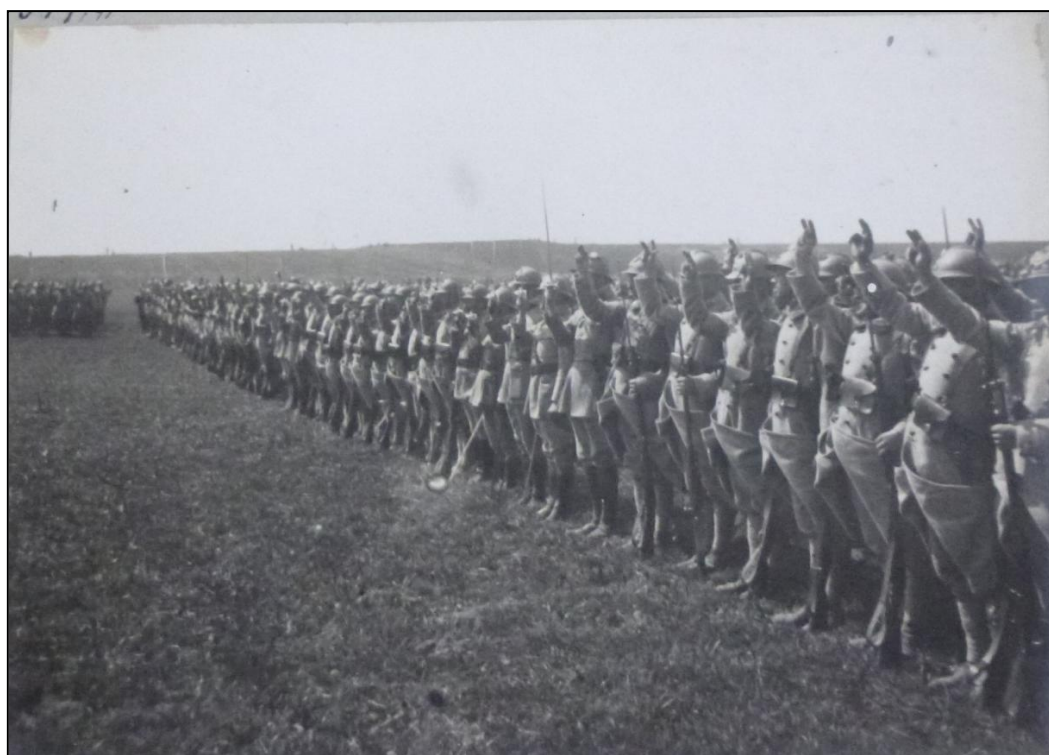
Příloha č. 11: Cognac – hod granátem

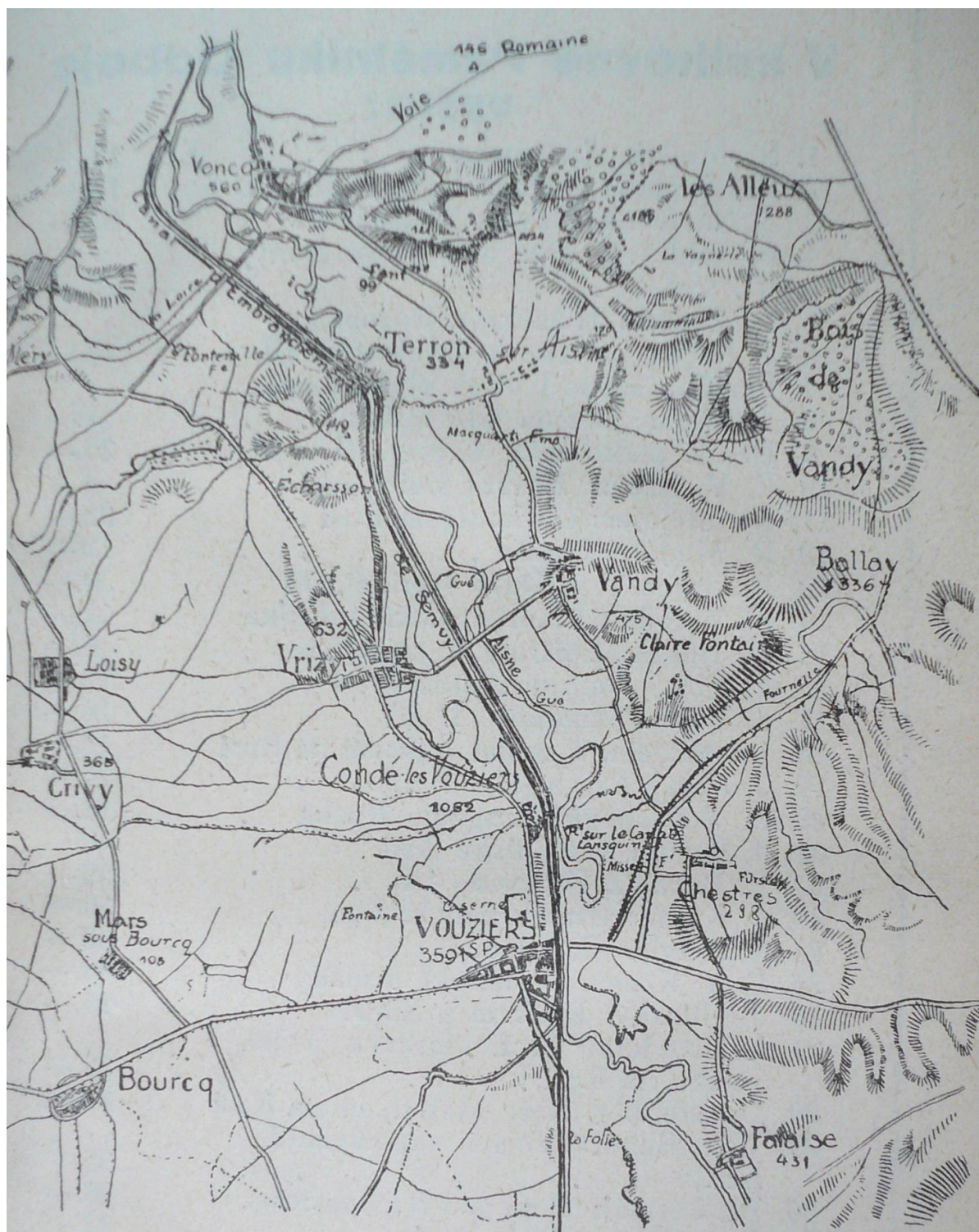
Příloha č. 12: Cognac – cvičení s plynovými maskami

Příloha č. 13: Prezident Poincaré předává prapor 21. čs. pluku Dr. Benešovi v Darney

Příloha č. 14: Přísaha (Darney 30. 6. 1918)

Příloha č. 15: Plán bojiště československé brigády u Vouziers

Náš úspěch na francouzské frontě.

Z francouzské úřední vojenské zprávy
z 22. října (v 11 hodin večer.)

»Dnes ráno Němci po dvakráte obnovili své útoky východně u Vouziers. Byli všude odraženi. Československé oddíly ve spojení s našimi částmi dobyli zpět vesnici Terron, která na chvíli upadla do rukou nepřítele.«

Poprvé zmiňuje se francouzská úřední zpráva o našich oddílech na západní frontě. A jako všude dosud, i zde naši vojáci zvítězili! Bud' jim dík za to, že takto připojili k našim posledním politickým úspěchům i úspěch vojenský a znovu potvrdili, že svobody si umíme dobýt a že si ji zasloužíme svými oběťmi a svou krví!

Příloha č. 16: Zpráva o úspěchu čs. brigády v bojích u Vouziers

Příloha č. 17: Výzdoba tábora v Darney před příjezdem T. G. Masaryka

Příloha č. 18: Prezident Masaryk v Darney

Příloha č. 19: Viktor Šamberger (1891 – 1953); fotografie z roku 1919

Zápisky

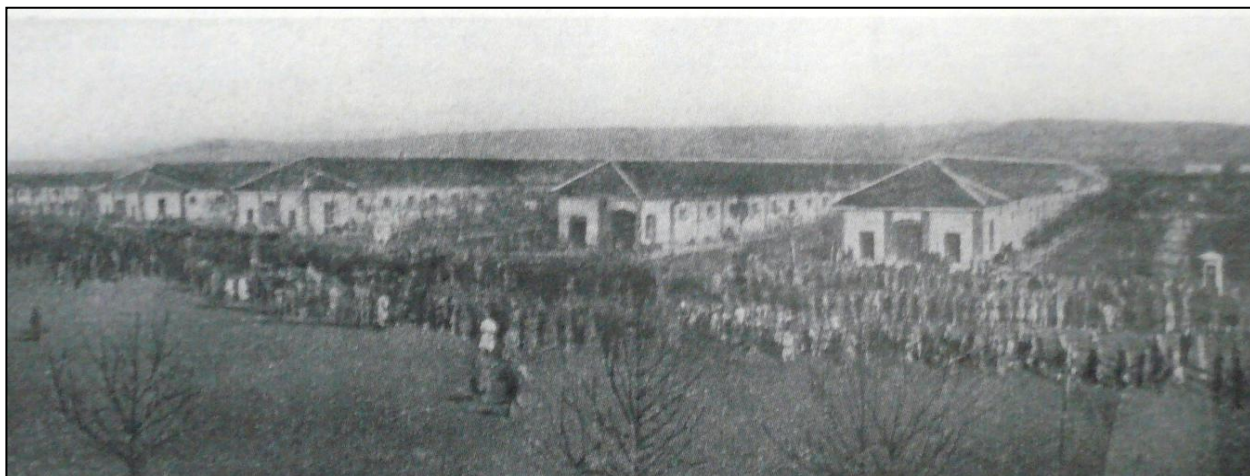
mého života za světové války v letech 1914 – 1919.

Prohlášením všeobecné mobilisace v Rakouskuhoersku dne 26. července 1914, bylo přičinou i mého sčastnění se válečného tažení proti Srbku.

27. července po rozloučení se se svými drahými, dal jsem své podně obei Glasgows Bohem na dlouhý čas a nastoupil cestu k mému bývalému pluku 102. v Beněšově. Do Beněšova jsem přibyl dne 28. července, kde jsem byl ihned vybrán.

V této posádce jsem pobyl do 2. srpna t. r.

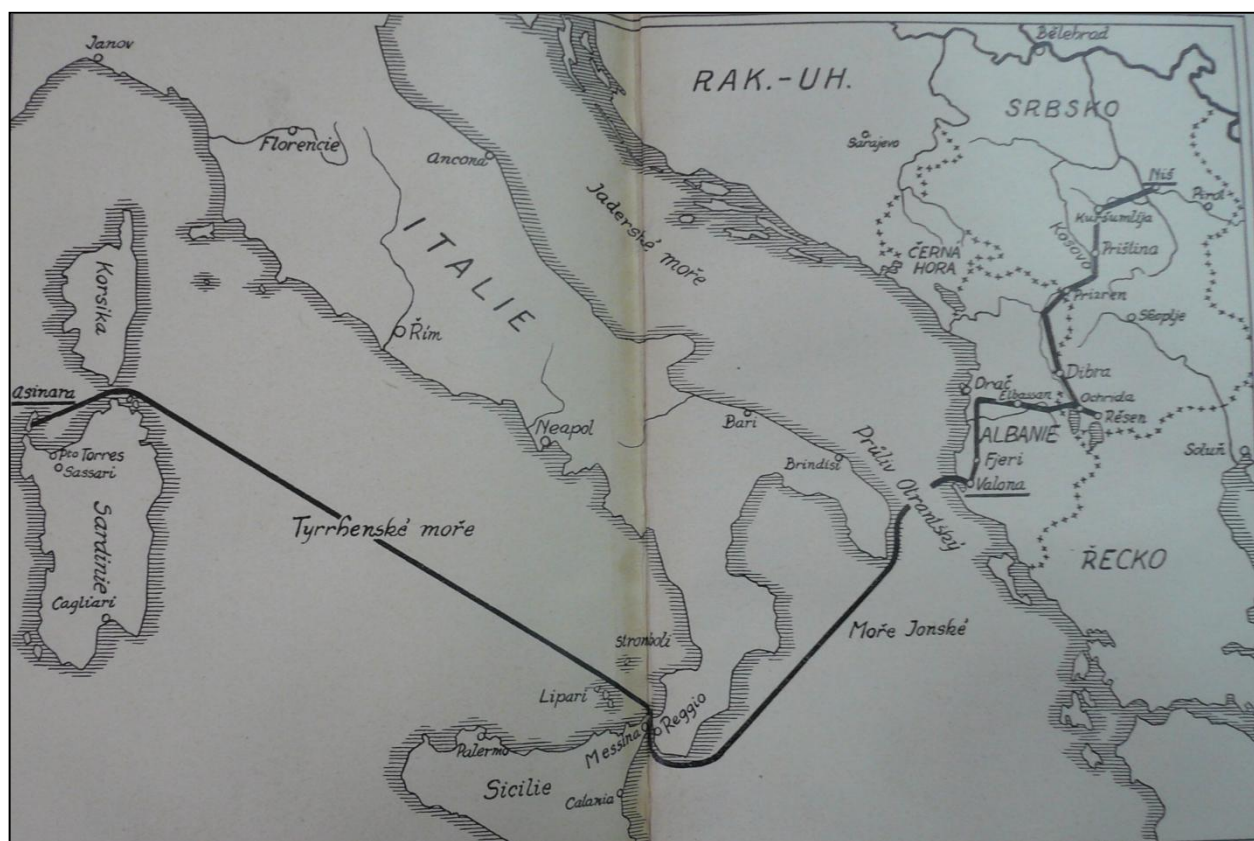
Dne 2. srpna odjždíme z Beněšova přes rakouské země do Bosny k 1. praporu 102. pluku, kde nás již v Sarajevu prapor očekával. Do Sarajeva jsme přibyl 7. srpna. V Ilidži u Sarajeva táboříme do 10. srpna. Tak nastoupil pochod k hranicím černé hory. Přes Sarajevo dne 10. srpna defiloval

Příloha č. 21: Zajatecký tábor - Niš

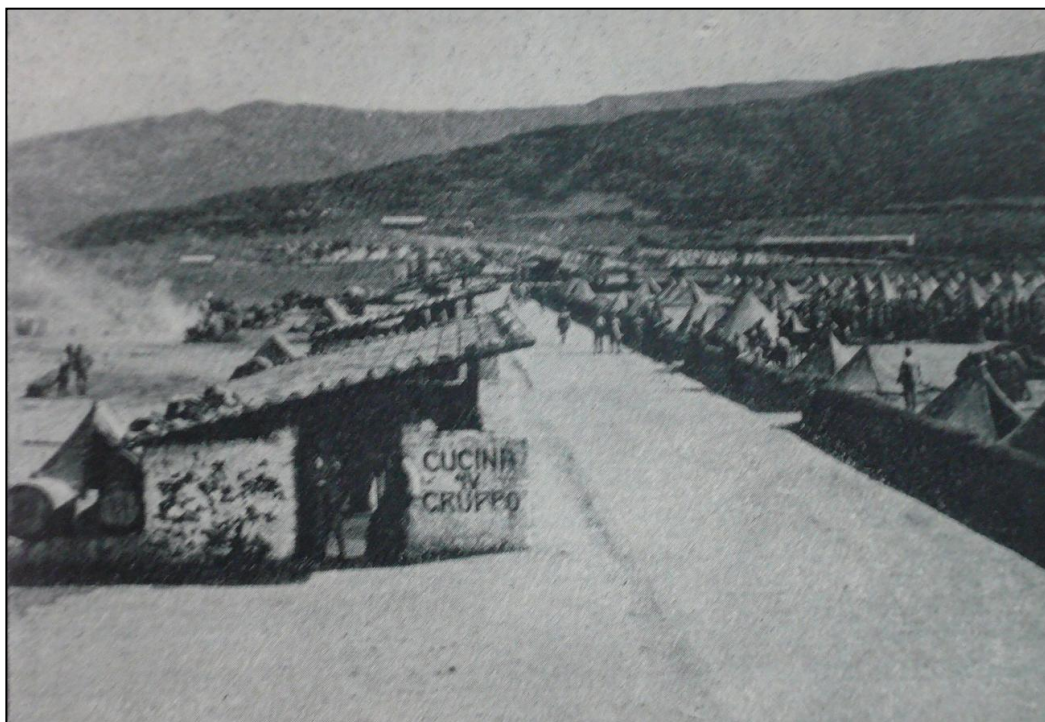
Příloha č. 22: Cesta přes Albánii

Příloha č. 23: Plán cesty z Niše přes Albánii na ostrov Asinara

Příloha č. 24: Ostrov Asinara – pohled na trestanecké domky

Příloha č. 25: Asinara – zajatecké tábory

ČESKOSLOVENSKÁ NÁRODNÍ RADĚ

Listina
Formulaire **A. 2**

Císlo
No **4013**

Děvíle dne 17. V. 1918

Já nížepsany, Je soussigné,
Šamberger Viktor inv. 3434 pl. 21, 22

zavazuji se svou cti, že na první zavola-
ní budu státi k dispozici. Československé
Národní Radě v boji za osvobození česko-
slovenského národa.

m'engage sur mon honneur à me mettre, au
premier appel, à la disposition du Conseil Na-
tional des Pays Tchèques et Slovaques dans la
lutte pour la libération du peuple tchécoslo-
vaques.

Svědék.
Témoin.
Ant. Kudrinský

Vlastnoruční podpis.
Signature.
Šamberger Viktor

CONSEIL NATIONAL DES PAYS TCHÈQUES ET SLOVAQUES

Listina
Formulaire **A. 3**

Císlo
No **4013**

Děvíle dne 17. V. 1918

Majitel této listiny pan Le titulaire de ce document Monsieur
Šamberger Viktor

zavázal se dnes přede mnou svou cti, že
na první zavolání bude státi k dispozici
Československé Národní Radě v boji za
osvobození československého národa.

s'est aujourd'hui engagé devant moi, sur son
honneur, à se mettre au premier appel à la dis-
position du Conseil National des Pays Tchèques
et Slovaques dans la lutte pour la libération du
peuple tchécoslovaque.

Vlastnoruční podpis.
Signature.
Šamberger Viktor

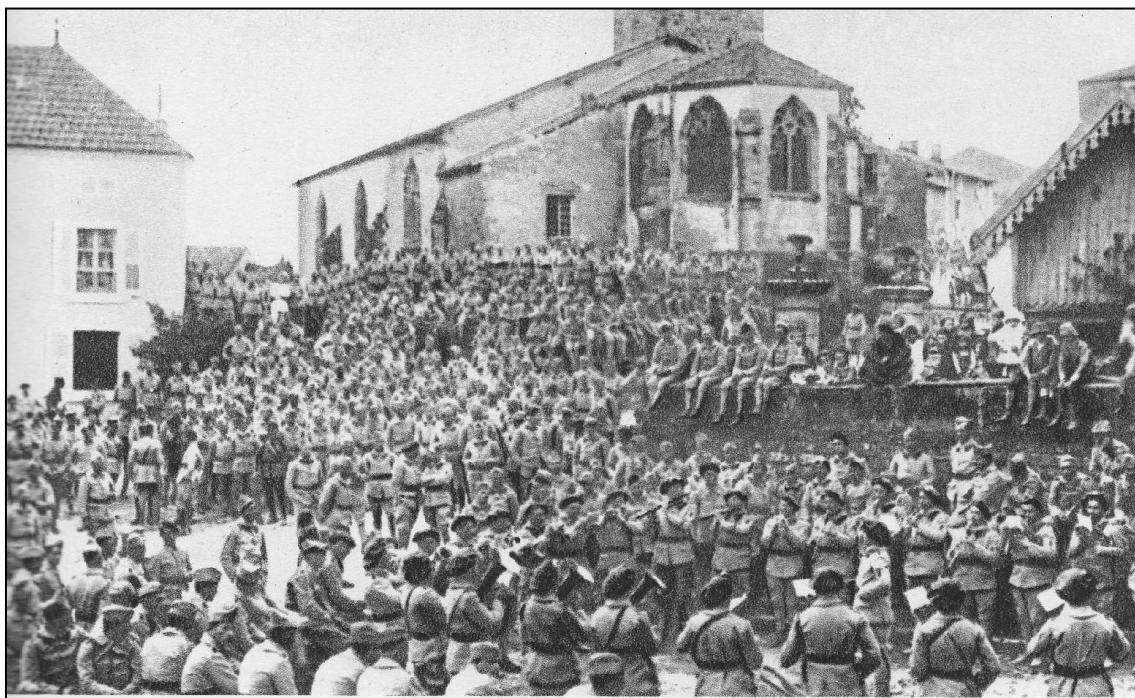
Svědék.
Témoin.
Ant. Kudrinský

Tato listina je předběžnou
legitimací.

Ce document servira provisoirement
de carte d'identité.

Příloha č. 26: Přihláška Viktora Šambergera ke vstupu do legií

Příloha č. 27: Koncert hudby 21. pl. a 22. pluku v Attigny

Příloha č. 28: Prapory čs. zahraničních legií procházejí Vítěznou branou v Paříži
(14. 7. 1919)

Legie	francouzská
	italská
	ruská

Demobilizační záznam.

I. Údaje všeobecné.

Nynější vojenská hodnost	<i>střelec</i>	Jméno a příjmení	<i>Šamberger Viktor s.m. 3481</i>
Pluk, oddíl atd.	<i>21. pluk č. s. legie z francie pomocná jednotka</i>	Den a rok narození	<i>23. prosince 1891.</i>
Příslušná domovská obec	<i>Plav u Benic</i>	Příslušný pol. okres, země	<i>Kralovice u Plzně Čechy</i>
Jest v legii od	<i>5. března 1918.</i>	Obdržel v legii vyznamenání	<i>poslušnosti medaile</i>
Zda ženat či svobodný	<i>svobodný</i>	Civilní zaměstnání	<i>komíník</i>
Zda-li požívali příslušníci rodiny vyživovací příspěvky a kterou vyživovací komisi byly tyto přiznány		<i>rodice Jan a Marie Šamberger, později přestěhovali se do Kralovic u Plzně</i>	
Přesná adresa po propuštění (zem, polit. okres, obec, ulice a číslo domu)		<i>Viktor Šamberger, poz. státní služba 288 Praha II. Smolná - Bubenečská, Dejvická ul. č. 264.</i>	

II. Údaje o vojenském poměru v bývalé rak.-uherské armádě.

Kdy odveden (kdy uznán u domobranecké přehlídky za schopna)	<i>25. srpna 1912.</i>
Kdy a kde nastoupil ve válce službu	<i>28. března 1914. u Benic</i>
Kterému pluku, oddílu, ústavu atd. byl po nastoupení vojenské služby ve válce přidělen	<i>102. pěší pluk 3. setnina.</i>
Kterému pluku, oddílu, ústavu atd. náležel než se dostal do zajetí, neb než opustil rak.-uherskou armádu	<i>102. pěší pluk 3. setnina</i>
Jakou měl vojenskou hodnost	<i>střelec</i>

III. Poznámka.

Legie francouzské.

Českosl. doplň. velitelství v Berouně.

Čís. jedn. *33/37/1920.*

Mín. N. O. 6. odd. leg. proc.

Oznámení

Praha.- Hrad-

za účelem zastavení vyživovacích rodinných příspěvků

Viktor Šamberger Viktor 21. pluk č. s. legie pomocná jednotka z francie

narozen dne *23. 12. 1891.* příslušný do *Plas*
okres *Kralovice* země *Čechy* byl dne *16. 11. 1920.*

1919 ve smyslu výnosu mín. N. O. odd. III. doplň. č. j. 10.000/19 demobilisován.

Poznámka: *(Rediár.) Bydliště: Praha - Bubeneč, Dejvická ul. č. 264.*

Velitel doplň. okresu Beroun
Major Mejstřík

V BEROUNĚ, dne

16. 11. 1920.

1919.

Příloha č. 30: Viktor Šamberger s manželkou a synem Zdeňkem (r. 1927)

